
ZA-VEST – ZA SVET
VLOGA ZA-VESTI V DOBI DIGITALIZACIJE IN UMETNE INTELIGENCE

Marko Hren

Kratka predstavitev prispevka

Menim, da je zaradi narave prispevka potrebna malo daljša predstavitev s kontekstom.

Avtor prispevka je Marko Hren, ki je tudi predsednik društva Slovenski staroverci.

Društvo Slovenski staroverci se ukvarja s slovensko predkrščansko vero, slovensko/slovansko mitologijo in drugimi predkrščanskimi verovanji. Verjamejo, da so duše prednikov prisotne na našem svetu ob različnih praznikih, vendar se jim s spominom posebej poklonijo na zadnji dan vinotoka oziroma prvi dan listopada.

To je idejna podstat in duhovni horizont avtorjevega prispevka in mu daje vsebino in ton.

Naracija in slog pisanja sta težka, saj avtor ekstenzivno uvaja nedefinirane ali slabo definirane pojme in sintagme (npr. zemljina in kolektivna zavest, skupna zavest sveta, singularna zavest, univerzalna zavest, zgodovinski zatik, veliki duh, velika zavest, veliki Um, vzdržna kozmologija, koncepti zemljine zavesti, zaznavstene metode) in uvaja oz. uporablja neologizme (npr. zaznavsten, čezvrstnost, vsezapis, itd.).

Navaja koncept evolucije etike (etika 1.0. človeka do človeka, 2.0. človeka do družbe, 3.0 etika človeške vrste globalizirana, etika 4.0. čezvrstnost); koncept razvoja produkcijskih konceptov, (Industrija 1.0. do Industrija 4.0.); koncept razvoja Družbe 1.0. do 5.0.); koncept duhovnosti (od 1.0. do 4.0.)

Menim, da gre za pošten napor avtorja, da bi osmisлил nekatere koncepte vloge zavesti v dobi digitalizacije in umetne inteligence, zato smo se ga odločili uvrstiti v pričujoči zbornik.

Čtivo za sladokusce in connoisseurje.

Kratko predstavitev pripravil: Vojteh Urbančič

* * * * *

Povzetek. Vloga zavesti v razvoju znanosti in tehnologije bi bila samodejno razumljena, če bi prav razumeli kode s katerimi so mistiki pred tisočletji skovali ključne besede, s katerimi – ne da bi jih prav razumeli – tja v tri dni (žal v prihodnost) nevestno opletamo še danes. A ker so nas s kolonizacijo jezika v temelju za-vedli, se pušča človeštvo vedno znova za-vesti na vseh področjih in nikakor ne pridemo do pravih vesti. In v tem kotlu se po mojem mnenju kuha ključno torišče, ki bo odločalo o tem, ali bo trend digitalizacije in masovne uporabe umetne inteligence človeštvo prevesil v dokončno odtujenost, prezir do sveta in pogubo, ali pa v kvantni preskok v etiki, v razumevanju svet-ega, posebej v etiki proizvodnje in potrošnje. Izgubili smo dobri dve tisočletji in predlagam, da se vrnemo v izhod-išče, tja, kjer je še vladal raz-um.

Z veliko sogovornikov doma in v svetu, ki delujejo sicer na najrazličnejših razvojnih področjih, se običajno strinjamo v enem zaključku, namreč, da je ključno vzpostaviti kolektivno so-odgovornost, in

kritično maso človeštva uglasiti na kolektivno zavest. A kaj nam pomeni kolektivna zavest? In koliko verjamemo, da nekaj takega res obstaja, pri tem, da se je na to temo v minulih desetletjih nabrala verodostojna zgradba argumentacije. Čeprav predmet tega prispevka ni analizirati bogate referenčne bibliografije recentnih strokovnih besedil, temveč pokazati, kje so sidrišča obstoja kolektivne in zemljine zavesti v Slovenski kozmologiji in posebej v jezikovnih kodah, pa moramo uvodoma napraviti vsaj kratek opomnik o bogastvu zapisanega. Trdimo namreč, da se je vprašanje kolektivne, univerzalne, Zemljine zavesti iz obrobja že prebilo v trendni diskurz.

Razmišljanja o zemljini zavesti in oživljanje konceptov zavesti Gaje (James Lovelock, 1970ta), globoke ekologije¹ (Arne Naes, 1970ta leta), čezvrstnega gostoljubja (npr Jacques Derrida, *Of Hospitality*, 1997) in nenazadnje promocije noosfere² (iz gr. *noûs* ali *noos*,), so zlasti z manifestom in ustavo noosfere kot jo v zadnjih letih predlagajo ruski akademiki dosegli preboj, ki bi se lahko hitro odrazil v kompleksnem upravljanju svetovnih dogajanj. Pri nas je sprego mističnega in znanstvenega, s hojo po robu znanstvenega diskurza in z jasno opredelitvijo, da je večji del resničnega moč uzreti samo z mistično, introspektivno izkušnjo enega v vsem pravočasno zapisal Mitja Peruš³.

Sam mislim⁴ da z oživljanjem konceptov zemljine in kolektivne, skupne zavesti sveta v resnici merimo na zblíževanje preteklosti in prihodnosti, ozirajoč se k zlati dobi šol modrosti na planetu, šol misterijev izpred dveh oziroma treh tisočletij, ko o obstoju skupinske, čez-vrstne zavesti (še) ni bilo dilem. Polemike so se nato postopoma pojavile o tem, kakšna so pota toka zavesti med vseobsegajočo (univerzalno) celoto (bog?!) in singularno zavestjo (npr. um, duša) kar se je kot skrajnost odrazilo na koncu (zlate dobe) v kvazi-konceptualnih razhajanjih (npr. med Atanazijem in Arijem) in se zaokrožilo v razvpitemu Nicejskemu cerkvenemu zboru 325. Slednji simbolizira dokončno opustošenje resnih šol misterijev (ki se je napovedalo že dolgo pred tem z Herostratovim požigom templja v Efezu na dan rojstva Aleksandra Makedonskega) kar je tlakovalo pot institucionalizaciji dogmatskega pristopa k »duhovnosti«. Če bi bilo to samo razhajanja v kontekstu kreacionizma, torej vprašanja »stvarjenja iz nič« in prerekanj o tem, kaj pripada božjemu in kaj snovnemu, in ali je beseda (človeka) del božje(ga), torej, univerzalne zavesti, ali pa je po definiciji ustvarjena, torej, ločena od univerzalne zavesti, ali božjega, bi še nekako šlo, a ker gre obenem za vprašanje etike, torej presoje etičnosti izgovarjanja besed in ustvarjanja pa se je zgodovinski zatik v slabih dveh tisočletjih zaokrožil v dejstvu, da je prevladala logika plenilstva, Herostratskega koristoljuba in samopašnosti ter ritualizacije odpustkov za neetično delovanje kar je odprlo pot metastatični pandemiji kršenja etičnih pravil. To je obdobje, ki ga v citiranem delu sam označujem kot zaključek zlate dobe šol modrosti (Duhovnost 2.0.), in je povzročilo zdrs v nekaj tisočletij plenilske kulture, ki jo je podpirala kolonialna konceptualizacija duhovnosti skoz dogmatske religijske koncepte, pri čemer je med religijskimi in duhovnimi (mističnimi) konceptualizacijami zazeval nepremostljiv razkorak. V citiranem delu opisujem neprekinjeno nit šol misterijev, ki so ta razkorak vsaj do neke mere premoščali, in evolucijo konceptov duhovnosti, pri čemer se ognem osredotočenju na vpliv Platona na razprave o kreacionizmu, dogmatizmu in duhovnosti in se ustavim pri zadnjih »čistih« filozofih, sodobnikih Pitagore, ko je bila vez med duhovnostjo, znanostjo/vedami in upravljanjem družbe in proizvodnje še čvrsta in enoznačna. Trdim, da je razmerje med dogmatskimi sistemi (religije) in duhovnostjo možno razložiti z razpravo o evoluciji duhovnosti. Tudi Andrew Louth⁵, podobno kot zgoraj citirani predhodniki, razpravo o tem vprašanju osredišči v grški besedi »noûs«, ali sorodnicah, ki po njem v običajnih prevodih (um, duh) nikoli ne doseže toliko izpeljank kot izvirni grški »noûs« spričo predpostavke, da je Evropska kultura preveč

¹Npr. Leopold Aldo, 1949 o t.i. Land Ethics, nato Naess A. ki je 1973 kodiral termin globoke ekologije "deep ecology" -

²Začenši z matematikom Édouardom Le Roy (1927) v delu «Les origines humaines et l'évolution de l'intelligence», part III: "La noosphere et l'humanisation" ki ga je kasneje nadgradil Vladimir Vernadsky, in njegovi sodelavci v Evolution institute <https://evolution-institute.org/give-science/> in kasneje https://wiki.p2foundation.net/Manifesto_for_the_Noosphere.

³Vse v enem, eno v vsem, Možgani in duševnost v analizi in sintezi ... (1995). Časopis za kritiko znanosti, letnik 23, številka 176.

⁴Podrobneje v Hren, 2020, Ancient schools of Wisdom, contemporary Spirituality 4.0., Sustainable Development and Industry 4.0., prosto dostopno na www.academia.edu in www.dlib.si.

⁵Louth, Andrew, 1993 Izvori Krščanskega mističnega izročila, od Platona do Dionizija. Nova revija/Hieron, Ljubljana.

podvržena razumevanju mišljenja kot procesa (Descartesov »mislim torej sem«) s čimer se izgublja mistično razumevanje misli kot polja bistveno širšega od »individualnih procesov mišljenja« (polja) kar po Louthu skoz izpeljanke besede »noûs« omogoča »... skoraj intuitivno dojetje resničnosti«. Torej kontemplacijo oziroma introspektivno zaznavo iz sveta kolektivne zavesti. To pa mistika oddaljuje od procesnega mišljenja, ki je vezano na singularno zavest in ga spaja z resničnostjo skoz introspektivni, ponotranjen uvid v polje idej/zapisov, ki ga bomo tu obravnavali kot polje zavesti, katerega glasnik je vest.

Lynn Townsend White je napovedal spoj med duhovnostjo in okoljem v znameniti izjavi »več znanosti in tehnologije nas ne bo pripeljalo iz ekološke krize, dokler ne oblikujemo nove religije ali premislimo stare«⁶. Tej smeri so sledili novejši koncepti o duhovni ekologiji (npr. Thomas Berry) in radikalni humani ekologiji (npr. Williams, Lewis), ali celostni ekologiji (npr. Sean Esbjorn-Hargens in Michael E. Zimmerman)

Razpravo o evoluciji duhovnosti, je torej treba voditi skupaj s procesom evolucije konceptov etike, ki je z razpravo o mejah planeta⁷ iz antropocentričnih konceptov (etika 1.0. človeka do človeka, 2.0. človeka do družbe, 3.0 etika človeške vrste globalizirana) prešla v koncept čezvrstnosti, ali kot bi dejal dr. Tomaž Grušovnik⁸, s tretjim korakom v etičnem zaporedju vstopila v naravno okolje, prirodo, kar v naši klasifikaciji sodi v generacijo etike 4.0.. S tem pa tradicionalni etični sistemi, ki so jih negovale stare šole modrosti in misterijev, naenkrat narekujejo nov domet razprave, ki seže v nacionalne in multilateralne sisteme upravljanja sveta v smislu robustnih politik globinskega trajnostnega razvoja. Kolektivna zavest, veliki duh, z razpravo o celostnem, trajnostnem razvoju, prehaja v prvorazredni družbeno politični diskurz. To polje »za vestjo«, iz katerega vest črpa informacije za presojo o tem kar je PRAV, to področje, ki ga prevajamo kot ZA-VEST (ali vse-zapis), je v slovenskem jeziku ubesedeno z lasersko natančnostjo. Podobno kot v drugih starih, predkrščanskih šolah modrosti so si misteriji o obstoju Velike zavesti, Velikega Duha, Velikega Uma, prejkone edini – a ostaja vprašanje, v katerih kodah je še skrito zavedanje o njih. Kako se je vedenje izgubilo vemo – izgubilo se je skoz tisočletja kolonialnega ropanja in vsiljevanja plenilske kulture, kar smo pokazali v prejšnjih ZAS zbornikih, kjer sem obravnaval potrebo po dekolonizaciji naših kultur in mišljenja in tudi nakazal nekatera torišča za vzpostavitev vzdržne kozmologije na ruševinah kolonialnega pustošenja in dogmatskega religioznega reda.

Šele z novimi razmisleki in politikami povezanimi z okoljem in trajnostnim razvojem so starodavni koncepti zemljine zavesti, povezanosti vsega z vsem, oziroma soodvisnosti vseh procesov na Zemlji, ponovno pridobili smisel. S tem pa je popolnoma nov pomen pridobila tudi razprava o duhovnosti, vključno z razpravami o teističnih konceptih.

Zbornik ZAS je za to pravo mesto.

Najprej smo za to razpravo dolžni opredeliti pojem duhovnosti. Duhovnost nam bo pomenila sposobnost za širjenje za-veda-nja. Če je razum človeška kapaciteta za procesiranje informacij in če je intelekt človeška kapaciteta za sklepanje in odločanje (kognicijo) potem je duhovnost človeška kapaciteta za širjenje zavedanja in iskanje kreativnih rešitev nad območjem gole kognicije. Duhovnost tako vključuje kognitivne kapacitete (inteligenco), emocionalno inteligenco, intuicijo in introspekcijo ter imaginacijo. Kot tako duhovnost predstavljamo kot ključno domeno za ustvarjalno sožitje med posamezniki in med kulturami (razumljeno ne-antropocentrično, torej kot kulture vseh živih in neživih oblik), torej, kot ključni dejavnik za kvaliteto odnosov.

Predpostavljamo torej, da je impulz za širjenje zavedanja, impulz za duhovno rast, v človeku vgrajen in je komplementaren ali celo vsebovan v impulzu preživetja vrste. Ta impulz se izraža kot radovednost, kot raziskovalna žilica, kot potreba po ustvarjalnosti ali pa kot zavezanost duhovnim praksam. Tako se izraža mistična vez med posameznikom in veliko zavestjo civilizacij.

⁶ Published in an essay, The Historical Roots of Our Ecological Crisis, The Journal of Science, 1967.

⁷ Planetary boundaries, koncept ki ga je predlagal 2009 Johan Rockström, Stockholm Resilience center..

⁸ Sklicujoč se tudi na koncept čezvrstnega gostoljubja, ki ga je po Jacques Derridaju jemati kot etično limito – regulatno idejo, ki usmerja moralnost naših dejanj

Zgodba: Duhovnost 1.0. se razvija v Duhovnost 4.0.

Namenoma podajamo zgoščeno⁹ predstavitev možne sistemizacije evolucije konceptov duhovnosti upoštevajoč sočasno razvoj produkcijskih konceptov, (Industrija 1.0. do Industrija 4.0.) in povezane družbene spremembe (demografske, urbanizacija idr. oziroma razvoj Družbe 1.0, do Družbe 5.0). Ob tem spremljamo razvoje etičnih sistemov v korakih etiškega zaporedja. Industrija 4.0. nam predstavlja integracijo informacijskih tehnologij, torej vsepovsodni internet, digitalizacijo in umetno inteligenco z avtomatiziranimi proizvodnimi procesi in novo generacijo integrirane proizvodnje in porabe energije, kar vodi v povsem novo topologijo proizvodnje izdelkov in oblikovanja storitev ter poslovnih modelov. Predhodne generacije so si sledile v zaporedju Industrija 1.0. ko se pojavi parni kotel, in mehanizacija, kar povzroči razvoj proizvodnje energije in razcvet mobilnost, Industrija 2.0. ko se uveljavlja elektrifikacija, nafta in teleprinter, ter industrija 3.0. z informacijskimi tehnologijami in jedrsko energijo.

Duhovnost 4.0. opredelimo kot razvojno fazo po večidel neznanih kozmoloških strukturah duhovnosti do srednjega neolitika, torej v časih polne spojenosti človeka z naravo (Duhovnost 1.0.), prek šamanskega tipa totemistične in animistične duhovnosti in tradicionalnih duhovnih sistemov kot so vedski, brahmanizem, Taoizem, Jainizem in Budizem, stare šole misterije (Duhovnosti 2.0.) in kasnejši gnostični koncepti, ter obdobja teističnih koncepcij vključno z monoteizmi in pripadajočimi religijskimi sistemi (Duhovnost 3.0.), da bi naposled prešli v transversalno integracijo introspektivnih šol s klasičnimi vedami in znanostjo v koncept Duhovnosti 4.0., ki sloni na načelu zrenja, introspekcije in ustvarjalnosti kot srža duhovnosti, načela epigeneze, razvijajoče se ekspresivnosti. Duhovnost v tej evoluciji po definiciji sloni tudi na tradicijskih kozmologijah, kar so izpričevala številna gnostična, heretična in mistična gibanja skoz obdobja, ko so prevladovali sistemi 2.0. in 3.0. Predpostavljamo, da smo v vrhuncu raziskovalnega napa človeštva, da vzpostavi kredibilne, znanstveno utemeljene povezave med posameznimi točkami in gradniki v evoluciji verodostojne duhovnosti na planetu, kar se ujema s potrebo po končanju plenilske miselnosti in samomorilske industrije 3.0., ki jo opredeljuje naveza z vojaško industrijo. Zmago Šmitek¹⁰ je v svojem zadnjem delu na ta kontrapunkt slikovito pokazal v sklepnem poglavju z analizo odnosa do divjine pri totalitarnih voditeljih 20 stoletja.

Osnovno poslanstvo Duhovnosti 4.0. je, da spodbudi in omogoči dejansko duhovno osvobajanje civilizacije kar edino lahko vodi k odgovornemu, etičnemu in trajnostnemu odločanju in delovanju posameznikov in skupin kot avtonomnih, avtentičnih odločevalcev podprtih z verodostojnim znanjem. Pokazali bomo, da brez duhovnega osvobajanja, brez dviga zavesti, osveščenosti in zavedanja, lahko tehnologije v prodoru, zlasti digitalizacija in umetna inteligenca, služijo dodatnemu poneumljanju, širjenju laži, odtujenosti, prezira in na koncu sovraštva, kar lahko vodi do implozije človeštva. V spregi z novo generacijo duhovnosti pa lahko nove tehnologije delujejo nasprotno, kot katalizator za rafiniranje resnice, sočutja, povezanosti in čez-vrstne solidarnosti.

Poglejmo si torej našo ZA-VEST in ZA VEDA-NJE.

V slovenskem jeziku ta dva prvorazredna kozmološka pojma gnezdita v jedru razmišljanja o duhovnosti in kreativnosti. V prvem pojmu je koren VEST in v drugem koren VEDA in na obeh lahko zgradimo sodobno povezavo med znanostjo, ustvarjalnostjo in duhovnostjo V nekaterih drugih evropskih jezikih (npr. fra, an) conscience¹¹ kot vest pomeni občutek za prav, v pridevniški obliki pa pomeni dejanje, ki ga dosledno vodi vest, torej občutek za to kar je prav in za tisto kar ni prav.

Modrost in matematična natančnost prednikov, ki so skovali naše jedrne svete besede se kaže v veličini besede 'svet', ko ta obenem označuje sakralnost, svet spodaj (mikrohabitat) in svet kot celoto (makrokozmos). V večjem delu Slovenije še danes za zemljišče, ki je v naši uporabi, uporabljamo besedo »svet«. Enaka besedna koda kot jo uporabljamo za celoten svet. Obe ravni sta identično enako svete. Skupnosti (na-rod) obstajajo samo v kolikor se 'držijo svojega boga', svojega 'sveta',

⁹ Več v Hren, 2020.

¹⁰ Šmitek, Zmago, 2018: Šelest Divjine, Zeleno dno našega kozmosa, Beletrina, Ljubljana 2019.

¹¹ Koren SCIENCE, ki pomeni sistematizirano znanje (vede) je v tem priemru vgrajen v vest. Lat conscientia, iz conscire, scire, vedeti.

torej, v kolikor zares poznajo in spoštujejo smiselne naravne zakone v svojem habitatu, pri-rodu. Zakoni skupnosti morajo biti torej po definiciji avtonomni in avtentični – dobesedno pisani na kožo zvezi kulture, roda in prirode. Narava in svet v celoti sta sveta po definiciji, z nedeljivo vezanostjo korena oziroma besedne kode 'svet'. Ista luč – svet-loba, je v makro-kozmosu, v svetu, ki nam je dan v uporabo in nas obkroža (v dejanskem smislu pri-rod-a). Soodvisnost mikro in makro se nadalje zrcali v permutacijah besedne kode 'svet'. Imamo eno besedo za novice in za etični imperativ – resnica in informacija sta v Slovenskem jeziku nedeljivi od atributa vestnosti. Domena za informacijami, polje zavesti je izpeljano iz 'vesti'. Slovan.věšť, sьvěšť izvorno pomeni 'zavedati se', 'vedeti'. Prav stcslovan. Правъ, in rus češ. Právýj 'prav tako pomeni resnično! Avesta/a'vesta/ kot jezik in kot zbirka Zaratusetrovih učenj enako izhaja iz indoevropskega korena 'vest'. Danes 'vest' uporabljamo kot medijsko novico, pogosto se je drži atribut manipulacije. Izvorno pa nas 'vest' nagovarja, da je vsaka informacija prvotno sinonim za resnico, za svet prav, za resnične vede. Vest je vez med svetom prav (makro svet) in svetom pojavnosti (mikro svet).

Sprememba percepcije in paradigme 'tukaj & zdaj'

Duhovna učenja so soglasna v osredotočenju na "tukaj in zdaj", kar je skladno s pomenom DiHa v duhovnosti. DiH in dah in duh obstaja samo tukaj in zdaj in diH je tako ključno orodje introspektivnih zaznavstvenih metod. Pojavi pa se vprašanje, kako doživljati 'tukaj in zdaj' v časih vsepovsodnih informacij, internetne vizualizacije, obogatene resničnosti in kognicije podprte z asistenti iz polja umetne inteligence. Kako deluje 'vest' kot novica, v digitaliziranem svetu? 'Tukaj' je praktično kjerkoli, in 'zdaj' je de-facto bolj relatiiven pojem kot kdaj koli prej. Novice in informacije pridobivamo o praktično katerikoli stvari ali subjektu praktično kadarkoli in kjerkoli.

Ali je potrebno redefinirati Budistični pristop pravilne pozornosti in prisotnosti v tem trenutku, pravilne percepcije v odnosu do 'zdaj'? Podatek (slika, video zapis, tekst) ni več tukaj in zdaj – podatek je vedno in povsod. Pravilna pozornost v trgovini, ob odgovornem nakupu, nam narekuje hitro raziskavo etičnosti potencialnega nakupa s pomočjo digitalnega asistenta! Taka je prihodnost pravilne pozornosti, Dhamma pada 4.0..

Pravilni percepciji v času digitalizacije moramo zato posvetiti posebno pozornost. Percepcija namreč pogojuje prevzem informacij in posledično kognicijo in delovanje intelekta. Kaj za pravilno percepcijo pomeni sodelovanje digitalnih tehnologij, posebej obogatene resničnosti? Kako naj duhovne praktike obravnavajo več dimenzionalno obogatitev percepcije? Odgovor je: enako kot pred novimi tehnologijami. Poroka vesti in etične presoje pri obravnavi vsake informacije. A takih hitrosti in količine (vizualnih, zvočnih, digitalnih in drugih) podatkov, kot jih sprejemajo naši možgani danes v zgodovini človek še ni bil deležen. In to spričo dveh sklopov tehnologij v poljih mobilnosti in vizualne tehnologije z IKT. Nikoli prej kot v drugi polovici 20 stoletja, človek ni zamenjal toliko okolij v tako kratkem času kot zdaj spričo mobilnosti in komutacij. Menjamo tako atmosfero kot parametre ozračja in pri tem v možgane vnašamo nešteto množico vizualnih in drugih informacij (temperatura, vlažnost, svetloba...). Prek elektronskih medijev dodatno sprejemamo stalno veliko količino podatkov. Naši možgani se temu prilagajajo šele pol stoletja in šele prgišče generacij. Kako bo ta (nenadni) evolucijski pritisk na možgane vplival na gensko strukturo naših potomcev, ne moremo niti približno oceniti. A v tem prispevku nas to vprašanje zanima predvsem z vidika spremembe percepcije in sintagme tukaj&zdaj.

Pri razumevanju pojmov za-veda-nja in za-vesti moramo razčistiti še vlogo konceptov nenavezanosti in odtujenosti. Nenavezanost se uporablja kot nasprotni pol navezanosti (an. attachement). Navezanost ali odvisnost se lahko nanaša na katerokoli področje tako na fizična (okus, kemija), čustva ali na misli. Dogme so tako primer navezanosti ali odvisnosti uma. V duhovnih učenjih so praviloma vse navezanosti ali odvisnosti razumljene kot potencialna ovira v prizadevanju za duhovno osvoboditev. Dogma je po definiciji cokla duhovnosti. Razlikovati pa moramo nenavezanost od odtujenosti. Poglejmo to na primeru grožnje dodatne odtujenosti zaradi uporabe tehnologij virtualnega sveta oziroma kibernetikega prostora. Ko si prizadevamo za nenavezanost in odpravo odvisnosti od slabih navad (npr. preveč uporabe medijev) moramo obenem razviti mehanizme za gojenje

neposrednega stika z okoljem, za neposredno doživljanja narave saj je to predpogoj za spoštovanje bitij stvarstva. V bodoče bo gotovo veliko razprave o vlogi digitalizacije in umetne inteligence pri odtujevanju ljudi od realnosti in svarila moramo jemati resno ter pri tem upoštevati pozitivne vidike potencialov, ki jih nudijo tehnologije povezljivosti¹² obenem pa najresneje spremljati rastoči problem dodatnega odtujevanja ljudi od realnega življenja spričo uporabe istih tehnologij. Nenavezanost v smislu zmanjšanja odvisnosti in večje avtonomije moramo razumeti kot pozitiven trend in ga jemati kot opolnomočenje, odtujenost pa moramo razumeti -skupaj s prezirom – kot metastazo, ki lahko dodatno krepí plenilskost naše kulture.

Duhovnost v dobi digitalizacije

Domena duhovnosti je osrednjega pomena pri odločitvah, ki jih sprejemamo posamezniki in skupine. Vse odločitve, ki jih sprejemajo avtonomni posamezniki, imajo lahko trajne učinke. Zato je treba razumeti duhovnost v neposredni povezavi z opolnomočenjem posameznikov za sprejem odgovornih in trajnostnih odločitev.

Manj, ko je pri odločanju avtonomije, več je odtujenosti. Več ko je odločanja od zunaj (zgoraj), manj ko je svobode, več je odtujenosti, ki je hrana za prezir in plenilsko kulturo. Prezir pa je osnovni razlog za nasilje, nepravilnost in vojne.

Vloga in kvaliteta informacij in podatkov pri procesih odločanja je komplementarna kvaliteti duhovnosti. Preizprašujemo današnje stanje demokracije in na mizi enačbo, ki opredeljuje kvaliteto sistemov odločanja. Današnji sistemi demokracije ne morejo delovati, saj so vgrajeni v okolja, kjer prevladujejo laži in manipulacije, in ne na resnici, spričo dejstva, da je duhovnost naših skupnosti v temelju poškodovana s tem pa je onemogočen tudi verodostojen sistem odločanja posameznikov in skupnosti.

V Slovenskem jeziku imamo eno besedo za informacijo in vest – vest. V našem kozmološkem vzorcu, v našem kulturnem genomu, je novica v izhodišču preverjena z vestjo, izrečena po vesti. Vez med vestnostjo, verodostojnostjo in informacijo je enoznačna. A prvinski pomen vesti je bil porinjen v pozabo.

Kako bomo torej obravnavali kompleksnost informacijskih tokov v dobi megatrendov globalizacije, urbanizacije, digitalizacije in vsepovsodnega dostopa do masovnih podatkov? Narava odprtih podatkov je podobna naravi inteligentnega bitja – vztraja pri vidljivosti, več ko je vidljivosti (transparentnosti), več je tudi manipulacij s podatki in več prostora za kognicije (inteligenco) kar je inherentno obstoju podatkov. Kako lahko torej odgovorimo na izhodiščno vprašanje o morebitni vlogi duhovnosti kot bližnjice k trajnostnemu razvoju in kolektivni zavesti človeštva pri sprejemanju vitalnih razvojnih odločitev? Kakšno je razmerje med tveganji in priložnostmi upoštevajoč aktualne trende in domeno duhovnosti? Ali lahko s pomočjo reforme, evolucije, oziroma zavestne preнове duhovnosti in istih tehnologij, ki lahko negativne trende pospešijo, ustavimo in obrnemo trende plenilstva, laži, odtujevanja, sistematičnega prezira in manipulacij in bistveno ojačamo kvalitete pravilne percepcije, etičnosti in pravilne, družbeno in okolijsko odgovorne akcije?

Preprosta operacija permutacije znotraj besede 'vest' nas je pripeljala v 'svet'. Slovenska beseda 'svet' ima tako tri pomena – ima vgrajen pomenski tročan:

- kot pridevnik pomeni, sveto v smislu hierofanije,
- kot samostalnik pa svet kot makrokozmos in
- svet kot mikrokozmos (ozemlje, ki ga uporablja skupnost, srenja, družina ali posameznik).

Enako tvori pomenski tročan vest

- vest označuje novice, informacije

¹² Joël de Rosnay je bil med pionirji najave naslednjega koraka po »informacijski družbi«. Rosnay je osnoval sintagmi »relacijska družba« – »fr. société des Relations« in 'L'Homme symbiotique', da bi olajšal premislek o vlogi prihajajočih tehnologij zlasti v povezavi z okolijsko osveščenostjo v časih globalizacije. Tehnologije je umeščal v izrazito pozitivni luči.

- vest predstavlja VEZ, imperativni most do polja znanja (VED) in sveta PRAV
- za-vest predstavlja budnost pri zaznavi kozmosa informacij – vsezapisa.

Te navezave v resnici ne potrebujejo komentarja. Svet je tako kot zgoraj tako spodaj. SVETO. Vez med svetom zgoraj in svetom spodaj in obenem nosilec sakralnosti je VEST. Jezik je svet, kaže na nedeljivost svetega v neposrednem okolju in v makrokozmosu. Slovenščina tako odslikuje preprostost svetega v Duhovnosti 4.0. Obe ravni odsevata svet-lobo. Kličeta nas, da vpokličemo in preizprašamo po vesti vsako dejanje in vsako odločitev, ki se tiče mikro ali makro kozmosa.

Svet je svet in zahteva od nas vedenje po vesti. Pridali smo glagol 'vedenje', ki pomeni 'aktivnost obnašanja' primarno pa 'védenje' kot 'znanje' in ponovno imamo eno izhodiščno besedo za ravnanje iz znanja. Ponovno smo soočeni z nedeljivostjo med akcijo in kvaliteto/vrednoto ozaveščenosti, vednost, znanja. Slovenski jezik tako narekuje akcije iz znanja, zavedanja ('véda', za-veda-nje', vest'). Slovenski etimološki slovar daje dovolj podlage za sklep, da so navedeni izrazi plod globoko izvirne kozmološke-premišljenosti in vestnega introspektivnega kodiranja v avtorstvu naših modrih prednikov.

Pravilna akcija, Vedska Dhamma je v slovenskem jeziku vgrajena dodatno v kodo iniciacije vsakega dejanja (iniciacija plodu, idej...), vsakega razvoja novega: vgrajena je v glagol 'sejati' in v dejanje 'setev'. Pogovorna oblika 'set'v', je še ena permutacija besede 'vest' ali 'svet' in tako je sporočilo jasno: vsako dejanje setve, vsaka iniciacija novega mora biti opredeljena s celostnim in temeljitim preizpraševanjem vesti upoštevajoč svet zgoraj, in svet spodaj (mikro in makro). Vest, svet in set'v, individualna singularnost kot mikro in svet kot makro kozmos, ter odnos med obema utrjen z 'vestjo' kot imperativom, ki označuje sveto morajo torej opredeljevati dejanja, akcijo – setev – skozi območje vednja. Misterij 'vesti' je tisti, ki redundantno povezuje vse druge. Tri permutacije štiri-črkovne besede tvorijo zaključen misterij, ki je trajno in neizbrisno vgrajen v naš kulturni genom.

A-vest-a je prava pot za trajnostni razvoj človeštva in za žetve v prihodnosti? ENO samó preko VESTi ostane ENO – a-vest-A. 'Setev' naj sledi sekvenci: 'Vest sveti sveto iz svetega sveta (vragmanski 'A' kot celota makro) v sveti svet (vragmanski 'a' kot celota mikro)'.

Tako bi lahko Zaratustra govoril v slovenskem jeziku.

Zna biti, da je trdoživost besednih kod in zvočnih slik tradicijske modrosti v slovenščini plod kulturnega genoma katerega izhodna setev se je dogodila v visoko razviti duhovni kulturi.

Sklep

Besedo 'vera' je danes napačno enačena z religijo, da bi bil prikrit njen izvorni pomen – in pravi pomen besede 'veren' je 'resničen', 'pravi'. 'Verno' po SES pomeni prava narava nečesa ali nekoga, original. 'Veren' posameznik je torej tisti, ki išče resnico o sebi in resnico povsod. Tisti, ki revna za-vest-no in po za-veda-nju. Strema k avtentičnosti in k osebni presoji vsega – po svoji vesti. Vsaka akcija vernega človeka (v smislu avtonomnega in resnicoljubnega) je akcija in ne re-akcija.

Lahko bi rekli, da nam slovenski jezik jasno narekuje, da je pravo-veren človek v resnici anarhist svobodnjak. In da je edina verodostojna 'vera' anarhizem, svoboda.

Poizkušali smo pokazati, da slovenske jedrne duhovne besede z nedeljivimi komplementarnimi pomeni sidrajo verodostojne kozmološke vzorce in tako vzpostavljajo vzdržen kulturni genom.

Naveza kozmoloških kod 'vest' – 'veda', 'svet' bi morala na vseh ravneh izobraževanja ponovno vzpostaviti neločljivo vez med znanjem, informacijo, vestjo, etiko in akcijo. Torej tudi med duhovnostjo, ustvarjalnostjo in produkcijo. Med kulturo in ekonomijo. Na ta način pa tudi nav-dah-niti prihodnje generacije k obvladovanju avtonomne presoje glede percepcije /zaznave, (re)produkcije in uporabe informacij, ki jih pridobivajo iz domen kulturnega genoma, tradicije, ved, spleta oz. masovnih podatkov in predvsem introspektivno – iz domene bogate tišine, kot jo poznajo tradicionalne skupnosti,

Slovenska beseda 'vest' kot etični imperativ je tako osrednjega pomena za evolucijo v Duhovnost 4.0. Zanimivo je, da je že doma v Slovenski Ustavi. Ko smo 'vest' zapisovali v ustavo nas je priganjala potreba po utrditvi pravice do ugovora vesti zoper služenje vojaškega roka, a v členu 46 je ostala preroško izpisana kot splošna kategorija, ki mora postati ključno orodje pri vzpostavljanju trajnostne, etične proizvodnje in potrošnje vsega. Torej, resnične, odgovorne svobode izbire.

Vojteh Urbančič

Kratka predstavitev prispevka

Avtor navaja kriterije za dobro znanstveno fantastiko (ZF), npr. pri ZF filmih. Najbolj ključni faktor za kakovost ZF je upoštevanje znanstvenih zakonov in dejstev. Predvsem po tem se dobri ZF filmi razlikujejo od slabih, čeprav so za dober film potrebne tudi druge karakteristike, npr. ustvarjalna domišljija. Značilna napaka popularnih ZF filmov je pok (kot zvok) zaradi eksplozije v brezračnem prostoru, vključitev pogona z nadsvetlobno hitrostjo in drugo. Avtor poudarja pomen ZF v zadnjem času zaradi soustvarjanja laičnega javnega mnenja o znanosti nasploh, posebno zaradi usodnega vpliva znanstvenih in tehnoloških dosežkov na bližnjo prihodnost človeštva. Med drugim se moramo izogniti neutemeljenim strahovom glede vsega, kar nam znanost lahko prinese. Sam dodajam, da se znanost lahko tudi zlorabi, tako kot vsako drugo stvar, da pa bi morala vsaj večina Zemljanov imeti/obdržati zaupanje vanjo, ne glede na morebitne kritične poglede.

Kratko predstavitev pripravil: Milan Ambrožič

* * * * *

1. DEFINICIJA ŽANRA

Znanstvena fantastika (ZF) je vrsta fikcije, ki se ukvarja predvsem z vplivom dejanske ali domišljajske znanosti na družbo ali posameznike. Izraz ZF pripisujejo ameriškemu založniku Hugu Gernsbacku in se je pojavil v 20. prejšnjega stoletja. Ena najbolj znanih nagrad v tem žanru, nagrada HUGO, ki jo od leta 1953 vsako leto podeljuje Svetovno združenje za znanstveno fantastiko, se imenuje po njem.

ZF je špekulativna fikcija. Njene teme so največkrat napredna znanost in tehnologija, vesoljsko raziskovanje, potovanje v času, vzporedna vesolja in nezemeljsko življenje. Poimenovali so jo tudi "literatura idej" in pogosto raziskuje morebitne posledice znanstvenih, družbenih in tehnoloških inovacij.

Gre za logično in smiselno ekstrapolacijo trendov v moderni znanosti in tehnologiji.

Strokovnjaki delijo ZF na 'mehko' in 'trdo' (morda aluzija na mehko in trdo pornografijo?). No, resnica je, da je delitev posledica delitve na družbene ('mehke', v smislu manjše rigoroznosti in odsotnosti splošnoveljavnih zakonov) in naravoslovne ('trde', se pravi bolj znanosti zavezane) znanosti. Mehka ZF ima za predmet svoje naracije politiko, antropologijo, psihologijo, sociologijo ali druge družbene vede. Trda ZF pa se ukvarja primeroma s fiziko, kemijo, biologijo, evolucijo, astronomijo ali kozmologijo, robotiko, umetno inteligenco, ipd.

Ker družbene vede že po definiciji niso znanstveno enako rigorozne ali preverljive, je mehka ZF bolj fantastika kot znanost.

2. ZAKAJ JE ZF ENA NAJPOMEMBNEJŠIH LITERARNIH ZVRSTI?

Če je bila ZF v svoji otroški dobi zabava, namenjena predvsem najstnikom in mlajši publiki, je danes, v tretji dekadi XXI. stoletja, literarna smer, ki oblikuje javno mnenje. Odpira teme (in jih osmišlja), kot so umetna inteligenca, robotizacija, genski inženiring, osvajanje vesolja. To so teme, ki bodo usodno vplivale na človeštvo naslednja desetletja in stoletja.

Že danes se vodijo zagrete diskusije o tem, ali bo robotizacija vodila do brezposelnosti, ali pa bo povečala prosti čas, ki ga bodo imeli ljudje zase in za svoje hobije. Umetniško močan in angažiran ZF film ima po moje dosti večji vpliv na javno mnenje kot stotine člankov v znanstvenih revijah. Danes se večina filmov o robotih ukvarja z (lažno) dilemo, kaj če bodo le-ti na neki točki postali zavestne entitete in prevzeli oblast. Mislim, da bodo v napredne robote, opremljene z umetno inteligenco, vgrajeni trije zakoni robotike, ali vsaj njihovi približki.¹

Podobne so dileme pri genskem inženiringu, kloniranju ljudi, gensko spremenjenih organizmih, uporabi matičnih celic, transplantaciji organov ali evtanaziji, nesmrtnosti.

Posebej med znanstveno slabo izobraženo publiko se širi nekakšen neopredeljen strah, anksioznost pred tehnologijo, češ da nas bo ta 'pogubila, ugonobila', zato se najdejo samooklicani preroki, ki pozivajo npr. proti uvedbi novejših, boljše, hitrejših različice mobilne tehnologije (G5). Prav danes, ko pišem ta tekst (6. 1. 2020), sem na FB prebral poziv nekakšne družčine ZA-MISLI.SI na 'miroljubni javni shod za Slovenijo brez 5G'. Na vabilu je mladelec s precej trapastim nasmeškom, slikan v gozdu z razširjenima rokama z dlanmi proti kameri (kar naj bi verjetno pomenilo: STOP! 'uvajanju tehnologije 5G, ki jo v Sloveniji uvajajo brez upoštevanja načela previdnosti.'). "Načelo previdnosti"???!!!! Kaj hudiča bi naj to pomenilo, ne vem, pri dejstvu, da se vsaka takšna množična tehnologija milijonkrat preizkusi in mora skozi desetine rigoroznih testov in da mobilniki sevajo energijo moči reda velikosti okoli 1 W, mikrovalovna pečica, ki je nihče ne krivi za povzročanje nekakšne nevarnosti s sevanjem, pa 800 do 1.000 W!

Kako dešifriramo resničnost od Hollywooda? Kako spoznamo ZF, ki bi lahko bila realistična, ki je ekstrapolacija našega sveta v bodočnost, ne pa da je čezmerna in ponarejena na prvi pogled? Predpogoj je seveda solidna splošna izobrazba v naravoslovnih znanostih in zavedanje o nespremenljivosti in trdnosti fizikalnih zakonov. Raziskujmo. Berimo. Glejmo dobre dokumentarce. Preverjajmo trditve ali scenarije na GOOGLU, oz. WIKIPEDIJI. Sprašujmo znanstvenike.

Tule je kratek opomnik, na kaj morate paziti, ko gledate ZF filme ali berete ZF zgodbe:

1. V vesolju ni strani neba, niti pojmov 'gor' ali 'dol'. V vesolju vlada breztežnost. V vesolju ni zraka, torej ni nosilca zvoka, zato se vse dogaja v popolni tišini. Smešno je slišati eksplozije, ko izstrelki zadenejo 'sovražno' vesoljsko ladjo, ali pa strele iz laserskih pušk. Pri tem so videti eksplozije kot na Zemlji: polno ognja in dima. Pravilno? Kje pa, popolnoma napačno! V vesolju ni kisika, ki je potreben za gorenje, torej nobenih ognjemetov.

2. Gibanje v vesolju je radikalno drugačno, kot na Zemlji. Tam ni atmosfere, ni trenja, zato je spreminjanje smeri izredno zahteven manever. Spomnite se Prvega Newtonovega zakona, pa vam bo takoj jasno, zakaj! Hollywoodski režiserji očitno niso slišali za tretji Newtonov zakon (akcija-reakcija). Če v vesoljskem vakuumu zamahnete z roko, se bo ostalo telo odzvalo z reakcijo in se boste zavrteli.

¹ 1. Robot človeka ne sme poškodovati oziroma mu škodovati s svojim nedelovanjem.
2. Robot mora ubogati ukaze, razen če so v nasprotju s prvim zakonom.
3. Robot mora zaščititi sebe, razen če je to v nasprotju s prvima zakonoma.

Asimov je kasneje dodal tudi Ničti zakon robotike, ki je močnejši od prvih treh zakonov in ki pravi, da mora robot delovati v interesu človeštva, saj je človeštvo pomembnejše od posameznika:

0. Robot ne sme škodovati človeštvu oziroma mu škodovati s svojim nedelovanjem. (Isaac Asimov v ZF noveli **Jaz, robot**, 1942).

Oglejte si tale clip, pa boste dobili idejo, kako težko je v breztežnem prostoru stabilizirati objekt!
<https://www.youtube.com/watch?v=gdAmEEAiJWo>

3. Smrt v vesolju je drugačna kot na Zemlji. Pogosto vidite, da astronauti v vakuumu brez skafandra eksplodirajo. To ne ustreza fizikalnim dejstvom. Telo v vakuumu se napihne in izgubite zavest. Umrli boste od hipoksije. Tudi prepričanje, da brez skafandra v vesolju zmrznete v hipu, je napačno. Res je tam hudičevo mrzlo (nekaj stopinj nad absolutno ničlo, se pravi okoli $-270\text{ }^{\circ}\text{C}$), vendar je konvekcija toplote v vakuumu povsem drugačna kot tu doma. Toploto izgublja samo z radiacijo. Prej se boste začasno pregreli, kot pa zmrznili.

3. DOBRA ZF MORA UPOŠTEVATI NARAVNE ZAKONE IN KONSTANTE, VSEBOVANE V PRIZNANIH TEORIJAH

Brez upoštevanja temeljnih naravnih zakonitosti, na katerih sloni naša slika sveta, ni ne samo dobre ZF, ampak sploh nobene ZF. Ti zakoni niso spremenljivi kot zakoni, ki jih sprejemamo ljudje. Določajo jih štiri osnovne sile: gravitacija, močna in šibka jedrska sila in elektromagnetizem².

To so lahko fantastične zgodbe o magiji, velikanih in palčkih, o Liliputancih ali vilah, duhovih, vampirjih, opisi dogodivščin Alice v Čudežni deželi, deželi Oz, potovanju v središče Zemlje, Jurskem parku, Narniji, ipd. – niso pa ZF zgodbe. Takšne zgodbe ne spadajo v žanr ZF.

Kakšne lastnosti morajo imeti naravni zakoni?

- A) Predvsem so **dejanske resnice** (fakti), ne pa **logična sklepanja**; "Voda zmrzuje pri 0° Celzija" izraža fakt. "Vsakemu naravnemu številu sledi naravno število" pa izraža logično resnico.
- B) Veljajo ob **vsakem času in kjerkoli** v vesolju; ni naravnega zakona, ki bi veljal samo na Zemlji ali v našem osončju (ali galaksiji Sombrero), niti takega, ki bi veljal samo leta 33 n.š., ali samo v Jeruzalemu.
- C) Ne vsebujejo **konkretnih pojmov**; naravni zakon lahko vsebuje splošne pojme, kot so "masa", "sila", "tlak", "evolucija", "pljučnica", "dvojna vijačnica", itd. vendar ne sme operirati z izrazi, kot so "reka Drava", "na planetu Mars", "januarja 2020", "GOOGLE", itd.
- D) So **univerzalne ali statistične** trditve; trditvi "kovine so električni prevodniki", "entropija zaprtega sistema narašča" izražata naravni zakon. Toda "Pohorje obstaja" (čeprav je res), ne izraža zakona narave: to ni niti univerzalna niti statistična trditev.
- E) **So pogojne, ne kategorične narave**. Kategorične trditve, ki so enakovredne pogojnim trditvam (na primer "Ni možno zgraditi delujočega perpetuum mobila", je enakovredna trditvi "Če bi bilo kaj, kar je v večnem gibanju brez dovajanja energije, potem to ni perpetuum mobile"), so kandidati za naravne zakonitosti. Kategorične trditve (na primer, "v vesolju je ogromno planetov"), ki ne ustrezajo pogojnim, niso kandidati za naravne zakonitosti.

Naravni zakon v znanosti je posplošeno pravilo, ki razlaga poskuse v obliki besedne ali matematične izjave; pomeni kavzalno zvezo med vzrokom in posledico pod enakimi pogoji. Da bi lahko bil naravni zakon, mora opisati ali predvideti nek vidik vesolja in temeljiti na ponovljivih eksperimentalnih dokazih.

Kateri so naravni zakoni, ki jih mora upoštevati vsak pisec ZF?

Najpomembnejši zakoni v znanosti so **ohranitveni zakoni**. Ti temeljni zakoni izhajajo iz homogenosti prostora, časa in faze, z drugimi besedami **simetrije**.

Najprej je to seveda zakon o ohranitvi materije/energije. Vsak poskus naracije, katere temelj je kršitev tega zakona, *ipso facto* izloči takšno pisanje iz žanra ZF. Primer za to je izdelava in uporaba perpetuum mobila.

Tudi ohranitev naboja je pomemben zakon, saj naboja ni mogoče niti ustvariti, niti uničiti.

² Šibka in elektromagnetna sila sta danes združeni v 'elektrošibko silo' (Sheldon Glashow, Abdus Salam in Steven Weinberg, ki za to odkritje leta 1979 dobili Nobelovo nagrado za fiziko).

Iz specialne teorije relativnosti je poznan princip, da so fizikalni zakoni enaki v vseh inercialnih sistemih in da je hitrost svetlobe konstanta in se je ne da prekoračiti.

Po splošni teoriji relativnosti je gravitacija lastnost prostora, v katerem je prisotna masa, zato so vse sanje o nekakšni 'antigravitaciji' (ki je relativno pogosta tema pogrošne ZF) jalove in neznanstvene.

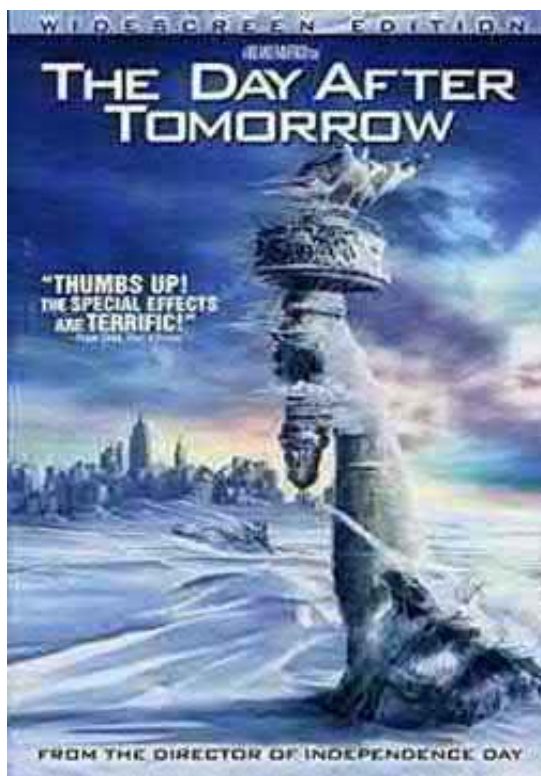
Zakoni termodinamike, med katerimi je najpomembnejši **Drugi zakon** (zakon naraščajoče entropije), prepovedujejo, da bi se neurejene (in zato bolj verjetne) stvari same od sebe uredile³. Ta zakon določa tudi **smer poteka časa**, ki vedno teče od preteklosti v bodočnost, nikoli nazaj. Ker gre za **statistične zakone**, so načelno možna tudi odstopanja v nasprotni smeri, a so kratkotrajna in skrajno malo verjetna.

Tudi **fizikalne konstante** so del našega vesolja, ki se nenehno spreminja, one pa ostajajo nespremenjene. Osnovne konstante so npr. gravitacijska, Planckova konstanta, hitrost svetlobe v praznem prostoru, osnovni naboj ali Avogadrovo število.⁴

Njihovo upoštevanje je nujno za verjetno in logično naracijo ZF zgodbe. Brez tega te zgodbe opisujejo neko imaginarno vesolje, ki ga mi ne poznamo.

4. PRIMERI ZF FILMOV, KJER NI BILA UPOŠTEVANA ZNANOST

A) *Dan po jutrišnjem* (THE DAY AFTER TOMORROW)

³ Ste že kdaj opazili, da se je vaša razmetana soba sama od sebe pospravila? Ali da bi se kozarec z vinom, ki vam je padel iz roke in se razbil na tleh, ponovno sestavil in vam skočil nazaj v roko? Ali da bi opazili, da se kocke ledu, ki so se raztopile v vašem viskiju, nenadoma iz hladne vode spet oblikujejo, viski okoli njih pa se segreva? Naj poudarim, da noben fizikalni zakon ne nasprotuje takim situacijam (gre za statistične verjetnosti), toda, da bi katerega od teh videli, bi morali čakati skoraj neskončno krat dlje, kot je starost našega vesolja.

⁴ Danes poznamo 19 takšnih neodvisnih konstant, ki smo jih dobili z eksperimenti, ne znamo pa jih izračunati. To je naloga neke bodoče TOE (Theory Of Everything, teorije vsega).

Že osnovna predpostavka je napačna: danes smo priča globalnemu segrevanju, ne pa ohlajanju. Gre za neznanstveni, nerealistični in zato nemogoč scenarij. Dogajanje, ki je v filmu zgoščeno v nekaj tednov, bi v resnici trajalo stoletja. Gre za filmsko zvrst 'klimatskih katastrof', ki vodijo v uničenje našega planeta. Zalivski tok (ki s toplim morjem obliva britanske otoke in sploh SZ Evropo) se je ustavil. Seveda je možno, da bi zaradi klimatskih sprememb Zalivski tok oslabil⁵.

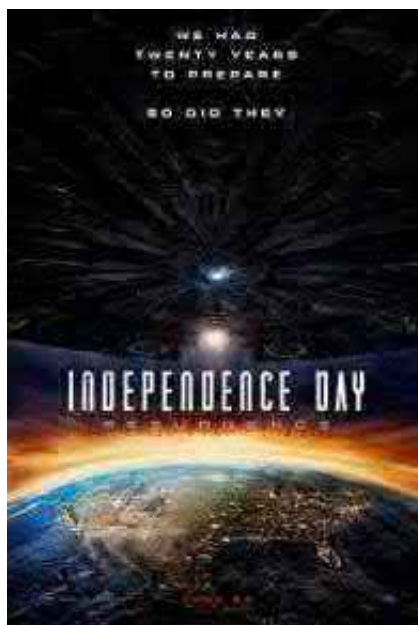
B) Lucy

V filmu je naslovni lik Scarlett Johansson uporabila drogo, da je odklenila velik odstotek njenih možganov, ki jih prej niso uporabljali.

Ni nobenih znanstvenih dokazov, ki bi podpirali idejo, da je 90 % naših možganov neaktivnih. Nasprotno, obstajajo dokazi, da uporabljamo praktično vsak del možganov in so možgani aktivni skoraj ves čas. Celo v spanju.

C) Dan neodvisnosti ("Independence Day")

⁵ Mehanizem imenujemo *thermohaline circulation* (THC), gibanje morskih tokov zaradi razlike v temperaturi vode, ki povzročajo razlike v slanosti, te pa v gostoti vode.

Glavni junak reši človeštvo na najbolj neverjeten način in sicer vdre v računalnik napadalcev iz vesolja s svojim notesnikom Apple PowerBook 5300. danes (25 let kasneje) je videti ta notesnik smešno nebogljen. Imel je 100 MHz procesor in smešnih 64 MB RAM-a; današnji notesniki (npr. Dell Precision 5530 ima 4,30 GHz CPU in 64 GB RAM-a, se pravi, da je takole čez palec več tisočkrat močnejši). Torej 25 let kasneje. Zdaj pa poskušajte ekstrapolirati tak skok čez 250, 2.500, 25.000, 250.000 ali celo 2,5 milijona let!

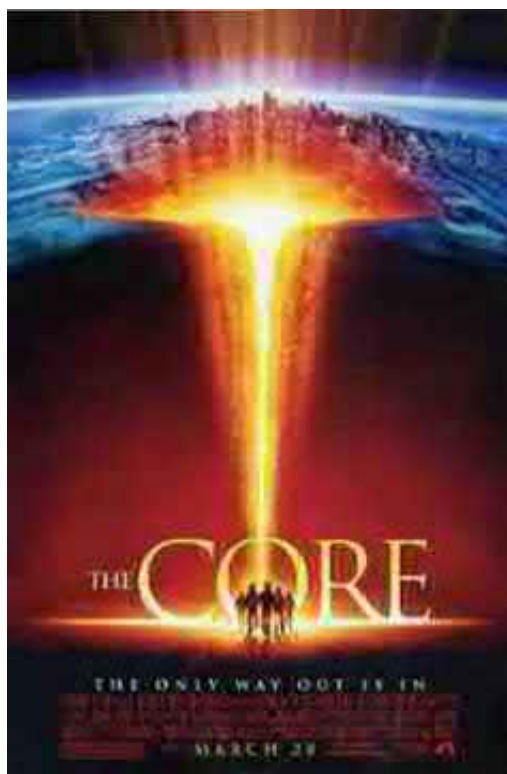
Da bi lahko s takšno kamenodobno igraro onеспособili računalnik, ki je vodil vesoljsko ladjo Tujcev med zvezdami, ni niti napačno; je absurdno.

D) Jurski park ("Jurassic Park")

Možnost kloniranja dinosavra je (skoraj) nemogoča. Za to bi potrebovali celoten genom in nihče nikoli ni našel niti koščka genoma dinosavra. Pa tudi če bi ga našel, je skoraj nemogoče po 65 milijonih let ekstrahirati DNK. Skratka – gre za misijo nemogoče.

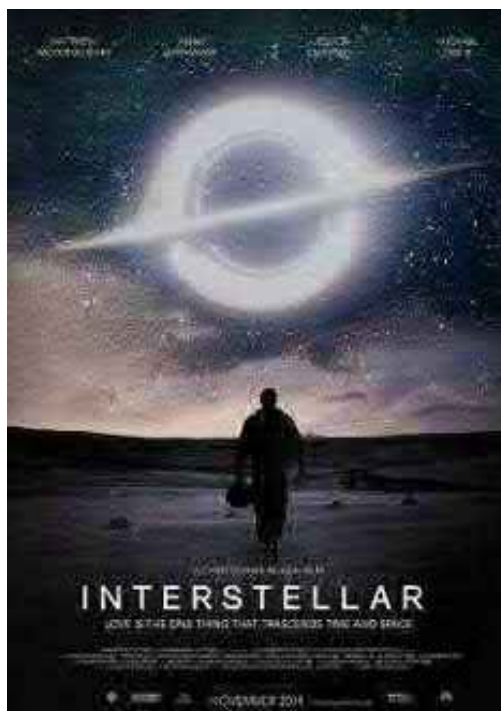
E) Jedro (The Core)

Osnovna predpostavka filma je, da se zemeljsko jedro preneha vrteti, razkraja se magnetno polje, ki obdaja atmosfero, in skupina teranavtov/znanstvenikov mora sprožiti jedrske bombe v središču Zemlje, da se stvari spet vrnejo v prvotno stanje. Trditi, da lahko EMP (*Electro Magnetic Pulses*, elektromagnetni sunki), povzročeni z jedrsko eksplozijo, ustavijo ali zaženejo jedro staljenega železa v središču Zemlje,⁶ je podobno, kot bi trdili, da lahko vaš sobni ventilator povzroči/ustavi tornado. Če potujete z letalom, ali splezate na zelo visoko goro, občutite spremembo zračnega tlaka, ki se spremeni samo za kakšnih 25 %. Pritisk v središču Zemlje je cca 330,000.000 % večji kot na površini, igralci pa se sprehajajo v lahkih skafandrih. Preživeli teranavti uspejo ubežati končni jedrski eksploziji, ker ladijski trup toploto pretvori v energijo. Lahko pretvorite toploto v energijo? **Nikoli**. To je v nasprotju s 'svetim' drugim zakonom termodinamike. To bi bil perpetuum mobile drugega reda.

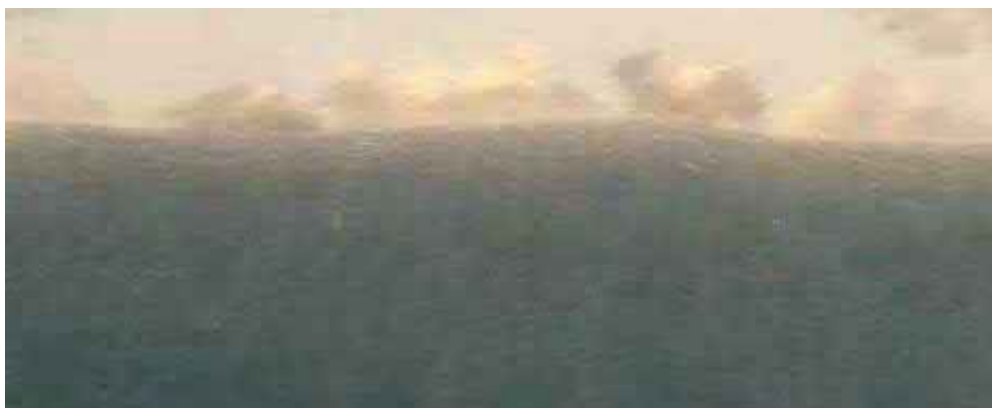
⁶ Jedro ima maso strašljivih $1,839 \times 10^{24}$ kg! To je 1/3 celotne mase Zemlje.

F) Medzvezdje ("Interstellar")

Čeprav so imeli filmarji kot strokovnega svetovalca uglednega fizika Kipa Thorna, so kljub temu zagrešili nekaj napak, ki so neskladne z znanostjo.

Najbolj sporna je ideja o pridobivanju informacij iz črne luknje. Čeprav so se znanstveniki po dolgih letih ostrih polemik sporazumeli, da niso vse informacije, ki padejo v črno luknjo, za vselej izgubljene⁷, jih je praktično nemogoče pridobiti in jih uporabiti. Poleg tega je nemogoče preživeti potovanje izza dogodkovnega horizonta, saj tam delujejo tako strahovite plimske sile, da se vsak material raztegne v 'špagete'.⁸ Tudi zamisel o planetu, ki kroži okoli črne luknje in ki na njem povzroča ogromne valove,

je skregana z logiko in znanostjo. Strašna gravitacija črne luknje ne bi povzročala cunamijev, ampak izbokline na oceanu planeta, podobno kot ga Luna med plimo in oseko na Zemlji. Planet, ki bi krožil tako blizu masivne črne luknje (recimo z maso 100 milijonov Sonc), da bi na njem zaznali dilatacijo (upočasnitev) časa, bi v hipu raztrgale orjaške plimske sile črne luknje. Kritiki so odkrili še več nelogičnosti in neverjetnih scenarijev. Za tiste, ki jih to zanima, lahko najdejo link v opombi.⁹

⁷ To bi nasprotovalo enemu od temeljnih principov kvantne mehanike, ki pravi, da informacije ne moremo nikoli uničiti (podobno kot električni naboj) in da so vsi kvantni procesi unitarni.

⁸ Strokovni naziv za ta pojav je 'špagetifikacija'.

⁹ <https://www.buzzfeed.com/astrokatie/things-that-happen-in-interstellar-ranked-by-science>

5. NEKAJ PRAVIL ZA DOBRO ZF

Dobra ZF zgodba (film, novela, ...) mora temeljiti na obstoječi znanosti in jo razumno in verodostojno ekstrapolirati v bodočnost. Ni mogoče temeljiti fabule ZF na kršitvi obstoječih zakonov fizike (npr. potovanje z nadsvetlobno hitrostjo, potovanje v času, perpetuum mobile, ...) ali na čisti fikciji, kjer nastopajo bogovi, vile, supermani, palčki ali velikani, zombiji, vampirji, duhovi, demoni, samorogi, ipd. To preprosto potem ni več ZF.

Izoblikovala so se določena pravila, uzance, ki se jih mora držati vsak pisec (režiser) ZF, če hoče povedati dobro ZF zgodbo.

AVTENTIČNOST

Popolna *licentia poetica* (umetniška svoboda), ki načeloma velja v tem žanru, je dvorezen meč. Lahko si izmišljujete še tako napredne in čudovite naprave, stroje in pokrajine – toda morajo biti avtentične. Imeti morajo podlago v današnji znanosti in ne smejo kršiti temeljnih principov fizike.

IZOGIBANJE NEOLOGIZMOM

Če v ZF noveli namesto 'avto' rečemo 'avak', je to še vedno avto, ali če prebivalce nekega planeta poimenujemo N'kviri, to še ne pomeni, da so res 'Tujci'. V resničnem stiku s tujo Inteligenco je manj verjetno, da boste srečali Tujca, ki tekoče govori angleško, ali ki nam je povsem podoben, le da ima troje oči in eno uho, kot pa da boste sedemkrat zapored na lotu zadeli sedmico. Naj spomnim samo na dogodek izpred cca 4 milijard let, ko je nastala Luna, pa dogodek izpred 65 milijonov let, ko je Zemljo zadel veliki meteorit, pa ledene dobe, pa "*bottleneck*" pri razvoju Homo sapiensa, ko nas je ostalo le nekaj tisoč. Absurdno je trditi, da so se ti dogodki zgodili na vseh planetih, kjer poteka evolucija.

Vesolje ni samo bolj čudno, kot si predstavljamo, je bolj čudno, kot si sploh **LAHKO** predstavljamo.

REALISTIČNOST DOGAJANJA

Vesterna ne moremo spremeniti v ZF tako, da kavboje zamenjamo z astronauti, ki jahajo neke čudne leteče mope in namesto s kolti streljajo z žarkovnimi pištolami. Raziskovanje uboja na planetu ZX2395 je še vedno kriminalka, ne ZF. Vojskovanje s Tujci v nekakšnih zračnih bitkah na letalih, ki so sumljivo podobna modernim lovcom, le da so hitrejši, je še vedno vojni film, ne ZF.

Res je, da dejanj visoko razvite civilizacije ne moremo ločiti od magije. Pri tem mi nehote vedno znova prihaja na misel bebava predstava iz holivudskih filmov žanra "*space opera*", kjer se mi, to je Zemljani, "borimo" proti Tujcem, ki so nas napadli, pri tem pa naši junaki namesto s pravimi meči mahajo s fluorescentkami (Vojna zvezd), ali pa se streljajo z "žarkovnimi pištolami"; pri tem pa vidimo, kako snop "smrtonosnih" žarkov bliskne iz pištole in potuje do hudobnega Nezemljana in ga seveda raznese na koščke. Že osnove srednješolske fizike so dovolj, da spoznamo, kako so te *space opere* infantilne in daleč od vsake fizikalne realnosti.

Da spoznamo vso otročjost in nerealnost prikaza takšnih "vojn zvezd", je dovolj, da se spomnimo pravih vojn tehnološko samo malo naprednejših civilizacij iz naše zgodovine proti inferiornejšim (npr. Starega Rima proti "barbarom", "kavbojev" proti Indijancem, Američanov proti državam "osi zla"). V naštetih primerih je šlo le za nekaj desetletij zaostanka v tehnologiji vojskovanja, pa je bil izid spopada vnaprej znan. Zdaj pa si zamislite spopad vojske z orožarskim arzenalom 2. svetovne vojne npr. proti srednjeveškemu vitezu. Tudi tu je razlika v tehnologiji neznatna (v kozmološkem merilu!). In končno predstavljajte si spopad sodobne ameriške vojske z legijami starega Rima! Pa jih loči le borih dva tisoč let! Tudi to je bežen trenutek v kozmološki perspektivi.

Zdaj pa to razliko pomnožite s faktorjem tisoč, milijon, milijarda... Faktor, ki loči našo civilizacijo od tiste tipa I, ki je najnižje na Kardaševi lestvici, je več kot 10^{16} !!! To je deset milijonov milijard... In prepad, ki loči našo civilizacijo (0,7 po Kardaševu) od civilizacije tipa III,¹⁰ je širok vsaj 10^{30} (se pravi 30 velikostnih razredov). Z besedami je to: tisoč milijard milijard milijard... Takoj uvidite vso nesmiselnost in smešnost "vojne svetov" kakršnekoli vrste. Holivudski ZF pa to nepojmljivo razliko reducirajo na razliko v spretnosti sukanja meča (fluorescentke) ali pa na hitrost potega "žarkovne pištole".

Ena najbolj abotnih in smešnih pa je že sama pomisel, da bi neka supercivilizacija, ki je obvladala skrivnosti medzvezdnega potovanja (pa še česa bolj eksotičnega!), prepotovala tisoče svetlobnih let daleč, da bi se s sabljami vojskovala z neko zaostalo raso v odročnem rokavu nepomembne galaksije, ki ji domorodci pravimo Rimska cesta... Vojskovala za kaj? Za naše "lepotice"? Za organske ostanke (nafto, premog), ki je steber naše civilizacije? Za uran, zlato, vodo ali vodik, ki ga je v izobilju kjerkoli po vesolju?? To je tako, kot če bi mi z najmodernejšo vojaško tehniko napadli termitnjake in jih po "krvavih bojih" osvojili... in si prilastili bojni plen – kaj že?

Space opera Vojna svetov je tipičen primer slabe ZF. Nezemeljski smešni možički-čarovniki, ki "svetujejo" glavnemu junaku, pa "bitke" z letečimi krožniki in nato hudobne Nezemljane premagajo naši mikrobi. Pravzaprav vsi ZF filmi z redkimi častnimi izjemami bolehajo za to boleznijo. Moj bog, kot da civilizacija, ki je izmojstrila medzvezdna potovanja, ne ve, da mora na tujem planetu nositi maske! Pa tudi če bi se okužili (kar je skrajno neverjetno, glede na to, da imajo naši mikrobi popolnoma drugačno biološko osnovo), bi bila zanje prava malenkost najti zdravila. Pa pogovori med "križarkami galaktične flote", ki so na desetine svetlobnih let oddaljene druga od druge, kot da gre za pogovor iz Dupleka v Gasteraj... Vse to so infantilne projekcije kriminalk, vesternov, vojnih filmov in drugih domačih žanrov v vesoljske razmere. Predvsem pa antropomorfizem, da te kap! Ves ta ridikulni antropomorfizem bi lahko strnili v tole "genialno" idejo: Nezemljani so približno taki kot mi, le da so zeleni, imajo velika ušesa, tri oči, veliko glavo, tipalke (ali druge kombinacije lastnosti) in da bi se radi ženili z Zemljankami (...) ali pa nas pojedli.

Poglejmo "*simplified edition*" genetike! Parjenje (=izmenjava dednega materiala) ni mogoča niti med pripadniki različnih vrst na Zemlji, pa čeprav imajo ti več kot 95 % skupnega genoma in so se razvijali stotine milijonov let na istem planetu, iz istega skupnega prednika, v skoraj enakih okoljih. Se vam zdi zamisel, da bi mi (mačoti, samci *Homo sapiens*) ugrabljali "lepe" podlasice, žabe, krokodilke, ptice, ribe, da bi se z njimi parili, zelo inteligentna? Pa čeprav imamo s temi "dekleti" dosti več skupnega (biološko gledano) kot s pripadniki neke tuje vrste, ki nam je biološko tako tuja, da to presega naše spoznavne zmožnosti!?

Evolucija bi lahko bila popolnoma drugačna in zelo, zelo verjetno nas ne bi bilo. Poanta tega argumenta je seveda očitna: nikjer v Vesolju se ni zgodil tak niz popolnoma nepredvidljivih naključnih dogodkov kot na Zemlji, zato je verjetnost ponovitve naše evolucijske zgodbe življenja povsem neverjetna. Prav zato je infantilno pričakovati, da bodo Nezemljani tudi od daleč podobni nam.

Kakšno patološko pomanjkanje domišljije! Pričakovati, da boš na oddaljenem planetu, ki kroži okoli neke zvezde v ozvezdju Bika našel bitja, tako zelo podobna nam, je tako naivna in napačna, da meji na imbecilnost. Biološka evolucija je posledica toliko naključij, toliko enkratnih dogodkov, da takšna pričakovanja lahko uvrstimo v verovanja, da bomo po smrti v "nebesih" srečali krilate angele... ali pa naše sorodnike in prijatelje.

Ne vem, ali producenti teh filmov res mislijo, da ljudje ne bodo hodili v kino, če v filmu ne bo "streljačine" (seveda ne s kalašnikov, ampak s pištolami na 'žarke smrti', ki jih lepo vidiš, kot granato v letu, pri tem pa pozabljajo na banalno dejstvo, da ta žarek potuje s tako hitrostjo, da v eni sekundi 8-krat prepotuje dolžino ekvatorja!!!), reševanja lepih deklet iz krempljev Nezemljanov, ki bi se radi z njimi plodili (kakšna abotnost!), zračnih bitk med vesoljskimi plovili, itd, ipd. Pri tem jim najbrž nikoli ni

¹⁰ Kardaševa lestvica tehnoloških civilizacij temelji na razpoložljivi energiji, s katero le-ta razpolaga. Tip I je planetarna civilizacija in razpolaga s celotno količino energije Zemlje (moč cca 10^{16} W); tip II je zvezdna civilizacija in ji je na voljo energija njihove zvezde (v našem primeru Sonce, cca 10^{26} W) in tip III je galaktična civilizacija, ki je ukrotila energijo celotne galaksije (cca 10^{37} W).

kapnilo, da te supercivilizacije (recimo tipa III) morda sploh ne poznajo pojma "vojna" v našem pomenu besede...

Moja ocena smešnosti teh produktov Hollywooda temelji na absurdnosti same pomisli, da bi se ob stiku z neko tehnološko superiorno civilizacijo njeni pripadniki recimo sabljali in se podili po nekakšnih vesoljskih graščinah, četudi pustimo povsem ob strani tehnične podrobnosti izdelave "*vesoljskih sabelj*" (mimogrede, tudi čisto fizikalno gledano je ideja o svetlobnih mečih povsem skregana z vsako znanostjo. Fotoni – ki so menda glavni del "*te reči*" se ne pokoravajo Paulijevega izključitvenemu principu, ker ne spadajo med fermione (kvarke, elektrone) ampak med bozone (fotoni, gravitoni, mezoni). Torej bi takšne "*reči*" šle ena skozi drugo brez problema, ne pa da bi trkale, kot jekleni meči...

"Green lightsaber"

Odrasli in znanstveno povprečno izobraženi ljudje želimo včasih kaj več kot borbe s svetlobnimi meči in dirke z "letečimi mopedi" skozi džunglo. Nekateri smo pač fascinirani nad možnostjo obstoja tehnoloških civilizacij, ki presegajo našo, kot naša presega združbo termitov v njihovem termitnjaku, ki predstavlja zanje seveda vse vidno vesolje. In po drugi strani, da nas ne fascinira ideja o vojnah (kaj je že smisel medgalaktičnih vojn? Denar? Lepa Helena Trojanska? Nafta? Ozemlje? Ideologija?) in ugrabljanju naših lepotic; o bojevitih Tujcih, ki so pridrvili sem tisoče svetlobnih let daleč (mislim, da vsi tisti, ki verjamete v takšne scenarije, ne razumete popolnoma strahovite težavnosti medzvezdnega potovanja) samo zato, da bi nas zaslužnjili, pobili, oropali. Si predstavljate, kako bi Babilonci "oropali" borzo na Wall Streetu? Odnegli bi vse menice, delnice in ostale vrednostne papirje in nato...; kaj bi z njimi v Starem Babilonu?

Res je, da doslej noben fizikalni zakon ne prepoveduje takšnih medzvezdnih potovanj s hitrostjo, večjo od svetlobne – a ne SKOZI prostor, ampak po 'bližnjicah'. Splošna teorija relativnosti jih izrecno dopušča v določenih okoliščinah, npr. potovanje skozi "črvine"¹¹ v prostor-času. Ko pa v sliko vključimo kvantne efekte v takih črvinah, je takoj jasno, da bi kvantne fluktuacije v bližini črvine

¹¹ Za odprtje vesoljske črvine premera en meter bi potrebovali 'negativno maso' (za katero resni znanstveniki sploh dvomijo, da obstaja) v velikosti Jupitra! Torej – (minus) $1,898 \times 10^{27}$ kg!

"podivjale" in zapre pot v preteklost/prihodnost. Dokončen odgovor bo dala verjetno šele kvantna teorija gravitacije.

Za vsako še tako kratko medzvezdno potovanje bi potrebovali strašljivo dosti energije. V krogli s premerom cca 15 svetlobnih let je 64 znanih zvezd, tako da lahko predpostavimo, da bi lahko bila prva civilizacija iz našega dvorišča, kakšnih 10 svetlobnih let stran, čeprav Nezemljani zelo verjetno niso tako blizu nas, razen če ni življenje zelo pogosto v vesolju. To pa nasprotuje Occamovemu načelu, pa še drugim predpostavkam.

Zato pogledjmo, koliko energije bi bilo potrebno ET-ju, da pride k nam s planeta kakšnih 10 svetlobnih let stran. Če predpostavimo, da ET-ji niso pripravljeni porabiti 200 let ali več za krožni izlet na Zemljo, bodo morali potovati hitro, zelo hitro. Tudi 10 % svetlobne hitrosti ne bo bistveno skrajšalo trajanja potovanja. Vzemimo 90 % svetlobne hitrosti (c). Pri 0,90 c bi trajalo potovanje približno 11 let, pa še to pod (nerealno) predpostavko, da bi opravili pospešitev/pojemek skoraj v trenutku.

Torej, zdaj imamo ciljno hitrost, vendar moramo določiti še maso vozila. Objekt velikosti *space shuttle* (okoli 2.000 t), se zdi malo majhen za 11-letno potovanje, tako da poskusimo nekaj malo večjega. Podmornica razreda 'Virginia' ima 8.000 t in je namenjena za dolgotrajno plovbo v izolirani atmosferi. Predpostavimo, da ima plovilo ET-jev enako maso.

Količina energije, potrebne za pospešitev objekta mase 8.000.000 kg na 0,90 c , je strašljivih $9,32 \times 10^{23}$ joulov (1 joule je enak 0,000000278 kWh), kar je približno 180.000.000.000.000 t, ali 180 tera ton kemične energije! To je enakovredno 4.500.000 car bombam (po 50 megaton TNT vsaka), najmočnejšega jedrskega orožja, ki je kdaj eksplodiralo.

Za primerjavo: leta 2008 je bila celotna produkcija energije na svetu reda velikosti nekaj zetajoulov (10^{21} J, ali cca 270 TWh! Pomeni, da bi samo za to potovanje porabili več kot 1.000 letno globalno produkcijo energije!

Potrebovali bi več kot 5.000 t antimaterije in enako količino materije za proizvodnjo tolikšne energije! Še slabše je, kot se zdi na prvi pogled, saj morajo ET-ji upočasniti, ko prispejo na cilj, kar bi zahtevalo enako količino energije kot za pospeševanje, zato govorimo o $\sim 450.000.000.000.000$ ton energije samo za enosmerno potovanje. Stvari so še slabše. Zanimarjamo maso vira energije in predpostavljamo 100 % izkoristek pri pretvorbi vira energije v hitrost vozila, kar ni realno. Zaradi teh in še drugih stvari je verjetno potrebno povečati maso goriva za faktor 10. Torej, *summa summarum* je ocena energetskega zahtev za potovanje pri 0,90 c približno 10^{15} t (ena Pt, peta tona!).

Ob takšnih kalkulacijah je skoraj zanemarljivo pričakovati, da bi neka civilizacija znotraj 10 svetlobnih let "napadla" naš planet in ga "izropala", ali bi nas celo pojedli, se z našo krvjo pomladili, kot se to pogosto dogaja v space-operah. Kaj šele civilizacija iz središča naše galaksije, ki je cca 27.000 svetlobnih let daleč!

S. HAWKING je malo v šali predlagal nov zakon in ga poimenoval **Chronology Protection Conjecture (CPC)**, torej **domneva o zaščiti (kavzalnega) poteka časa**, ki (poenostavljeno) pravi, da so zakoni fizike pač takšni, da prepovedujejo vsa časovna potovanja, razen tistih na submikroskopski ravni. Če ta domneva drži, bi bilo nemogoče delovanje kakršnegakoli "časovnega stroja", kajti ta bi se "pokvaril" (eksplodiral, se anihiliral, izginil, skratka prenehal delovati) prav v trenutku, ko bi se naj časovno potovanje začelo. Hawking je to izrazil na njemu svojstven humorni način: *'It seems that there is a Chronology Protection Agency which prevents the appearance of closed timelike curves and so makes the universe safe for historians.'*

6. PRIMERI DOBRIH ZF DEL

Spomnite se ODISEJE 2001 in njenih nadaljevanj, pa SOLARISA (ne ameriškega remakea, ampak filmsko klasiko (žal) pokojnega režiserja A. Tarkovskega in STIK po romanu Carla Sagana. Vzor literarne zvrsti tega žanra pa so seveda dela velikanov znanstvene fantastike I. Asimova, A. Clarka, Stanislaw Lema, R. Silverberga, Ursule K. Le Guin, Fredericka Pohla, Raya Bradburya, Douglasa

Adamsa in drugih. Meni je bil zelo všeč novejši (1998) ZF roman *Schild Ladder* Grega Egana. Pri njih ne boste našli grobih kršitev temeljnih znanstvenih resnic in zakonov – gre za ekstrapolacijo že znanih zakonov po postopku, ki se mu v angleščini reče: *intelligent guessing*.

Namesto da bi ekstrapolirala trende v sodobni znanosti in se ukvarjala predvsem s tem, kaj nam dobrega znanost v bodočnosti lahko prinese, se *mainstream* ZF pogosto raje ukvarja z risanjem nestvarnih in morbidnih distopij.¹²

Najboljša doslej napisana kratka (obsega samo nekaj strani!) znanstveno-fantastična zgodba je po moje nedvomno "*The Last Question*" (Poslednje vprašanje) I.ASIMOVA. Preberite jo! Ko jo boste prebrali, boste morda dobili tisti neulovljivi "*Gefühl*", tisti *spiritus agens*, ki me sili v pričujoča razmišljanja, saj odpira grandiozne pokrajine veselja.

7. MOJ IZBOR NAJBOLJŠIH PISCEV ZF

Isaac Asimov

Stanisław Lem

Carl Sagan

Robert Silverberg

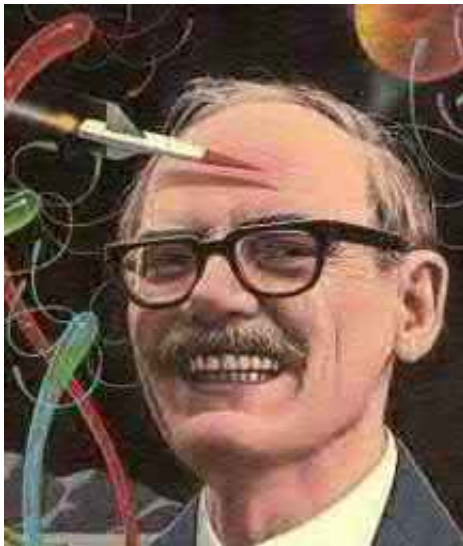
¹² Distopije opisujejo zamišljeno državo ali družbo, v kateri je veliko trpljenja ali krivic, navadno takšno, ki je totalitarna ali post-apokaliptična. Utopija je njeno nasprotje.

Ursula K. Le Guin

Ray Bradbury

Frederick Pohl

Douglas Adams

Greg Egan

Arthur C. Clarke

Kurt Vonnegut

Philip K. Dick

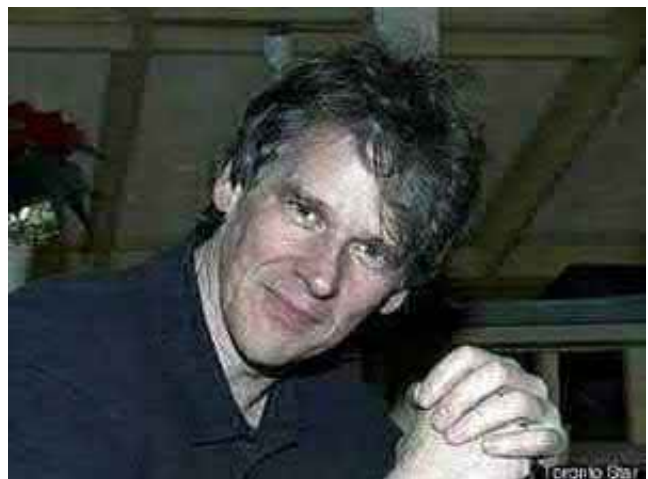
Poul Anderson

Brian Aldiss

Larry Niven

Peter Watts

Bistrica ob Dravi, januar 2020

Vojteh Urbančič

Kratka predstavitev prispevka

Avtor v zabavni zgodbi o težavah medsebojnega spoznavanja Zemljanov in Nezemljanov med drugim ponazori tudi problem prikaza za nas samoumevnega dejstva, da imamo srce na levi strani prsi. Medtem ko pojma »gor« in »dol« nista težavna, saj sta povezana z gravitacijo planeta, na katerem bivamo, je s pojmom »levo« in »desno« drugače. Mi bi lahko rekli drugače: leva stran telesa je tista, kjer imamo srce. Nezemljani (Tujci, kot jih imenuje avtor) pa so drugačni od nas. Zato jim moramo razlikovanje med levim in desnim definirati na nedvoumen način – najraje z uporabo geometrije ali fizike. Vendar to ni tako preprosto, ker npr. geometrija sama na sebi ne razlikuje med levim in desnim, ampak se moramo spet mi sami odločiti, kaj je levo in kaj desno. Podobno je s fizikalnimi zakoni. Pomaga nam lahko relativno pred kratkim odkrita kršitev simetrije naravnih zakonov na inverzijo prostora, kar je tudi povezano s kiralnostjo osnovnih delcev. To kršitev so opazili pri šibki jedrski interakciji, kamor spada tudi razpad beta, v katerem sodelujejo tudi nevtrini ali antinevtrini. Avtor predlaga poskus za Tujce, s katerim bi jim dopovedali, kaj mi Zemljani pojmuje kot levo in desno.

Kratko predstavitev pripravil: Milan Ambrožič

* * * * *

Nekoč, v daljni bodočnosti se je pripetilo, da sta naša civilizacija in tehnološko razvita civilizacija z drugega konca naše galaksije vzpostavili radijsko zvezo.

Po uvodnih spoznavanjih in izmenjavi osnovnih informacij, jim seveda želimo povedati vse o nas in izvedeti vse o njih.

Logično najprej začnemo s številami in rečemo: "Pika – ena (.) ; pika-pika (..)-dva; pika-pika-pika (...)- tri; pika-pika-pika-pika (....) -štiri..." in tako naprej. Tako bodo postopoma razumeli nekaj besed ali pojmov. Čez nekaj časa se bomo s Tujci že bolje spoznali in ona pravi: "Kako izgledate?" Začnemo se opisovati in si rečemo: "No, visoki smo v povprečju kakšnih 170 cm."

Ona: "Počakajte malo, kaj je 170 cm?" Ali ji je mogoče razložiti, koliko je 170 cm? Zagotovo! Pravimo: "Poznate premer vodikovih atomov? Visoki smo 17,000.000.000 vodikovih atomov!"

(To je možno, ker se fizikalni zakoni ne spreminjajo pri spremembi velikostne lestvice in zato lahko določimo absolutno dolžino. In tako določimo velikost telesa in mu povemo, kakšna je splošna oblika – imamo štiri okončine s po petimi izrastki, ki štrlijo na konceh okončin, naše telo je dvostransko somerno okoli navpične osi in tako naprej, ona pa nas spremlja in tako končamo z opisom naše zunanosti brez kakršnih koli posebnih težav. Med našim opisovanjem si celo izdelajo naš 3D model.)

Nato pravi: "No, zagotovo ste zelo čedne pojave; zdaj pa povejte, kaj je znotraj?" Začnemo opisovati različne notranje organe in pridemo do srca ter natančno opišemo njegovo obliko in funkcijo. Pri opisovanju notranjih organov poudarimo, da imamo srce na levi strani. Znanstvenica z druge strani galaksije vpraša: "Katera je leva stran, ne razumem pojma 'levo'".

Naša težava je, da ji skušamo opisati, na kateri strani je srce, ne da bi kdaj videla karkoli podobnega, kar vidimo mi, in ne da bi ji kdaj poslali kakšen namig, kaj mislimo z "desno" ali "levo" – nimamo standardnega desno- in levoročnega predmeta.

Lahko to storimo?

Naš znanstvenik je v zadregi. Kako ji naj razloži koncept "levo" in "desno"?

Pogovor po radijski zvezi bi lahko potekal takole:

Z(emlja): *Ali poznate pojem 'gor/dol'?*

T(ujka): *Da, dol je proti središču našega planeta, v smeri sile gravitacije, gor pa stran.*

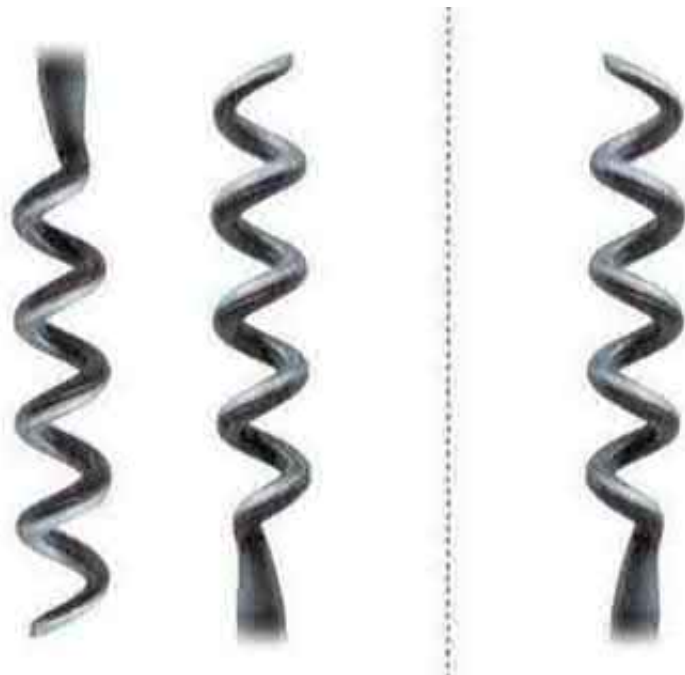
Z: *Dobro. Torej, če so kazalci ure obrnjeni navzgor, se bodo gibal v smeri urinih kazalcev (clockwise), torej v desno,*

če pa je obrnjena navzdol, se bodo gibal v nasprotni smeri urinih kazalcev (clockwise), torej v levo (counter clockwise):

Idejo je možno ponazoriti tudi z odčepnikom:

Če si predstavljate, da bi s palcem sledili zavojem odčepnika na levi strani

boste opazili (prsti kažejo smer vrtenja), da med njimi ni nobene razlike. Vedno se obračajo v isto smer, ne glede na orientacijo. Ampak, če opazujete zrcalno sliko (desno), se smer zasuka obrne. Stvari, ki se preklopijo, ko se zrcalijo, imajo "kiralnost".)

T: Razumemo gor, razumemo ure, toda še vedno ne razumemo 'desno' ali 'v smeri urinih kazalcev'.

Z: Če ste na severnem polu in se planet pod vami vrti v smeri urinih kazalcev, potem se vrti v desno.

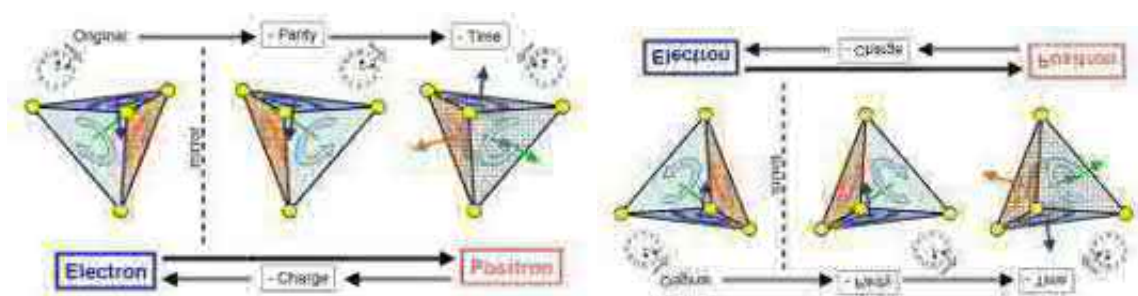
T: Ne razumemo koncept 'pola'.

Z: To sta točki na planetu, skozi kateri poteka os vrtenja.

T: Razumemo koncept pola, toda kako ločimo severni od južnega pola?

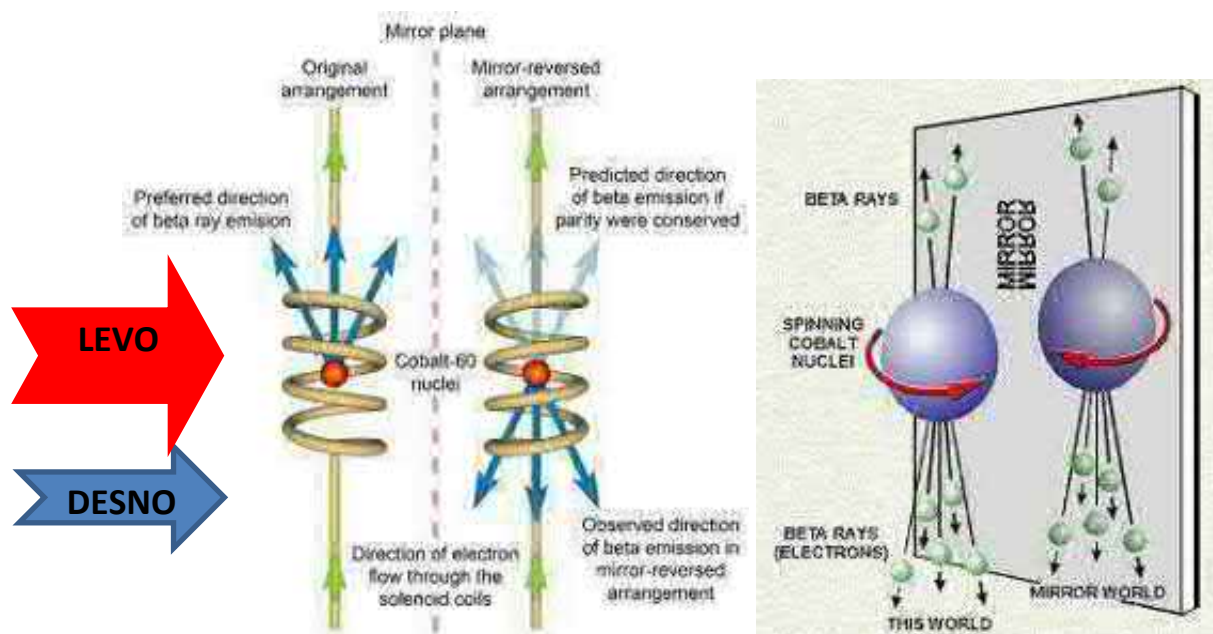
Pred letom 1956 bi tu odnehali. Naslednje leto pa sta Lee in Yang odkrila, da narava na fundamentalnem nivoju **loči med desno in levo** (in si za odkritje prislužila Nobelovo nagrado za fiziko). Ko je veliki Wolfgang Pauli slišal za to njuno odkritje, ki je do temeljev pretreslo fiziko, je vzkliknil: "Bog je moral narediti napako!" Do tedaj so namreč vsi fizikalni procesi potekali brez kršitve kiralnosti (proces v zrcalu je bil povsem enak originalnemu, ni bilo mogoče ločiti desno-levo. Kasneje so ugotovili, da je kršena tudi simetrija naboja $+$ –, toda če dodamo še čas, je trojna simetrija /CPT-

Charge, Parity, Time/ ohranjena). Istočasna CPT transformacija prevede naš vesolje v njegovo 'zrcalno sliko' in obratno. CPT simetrija je danes priznana kot fundamentalna lastnost fizikalnih zakonov.

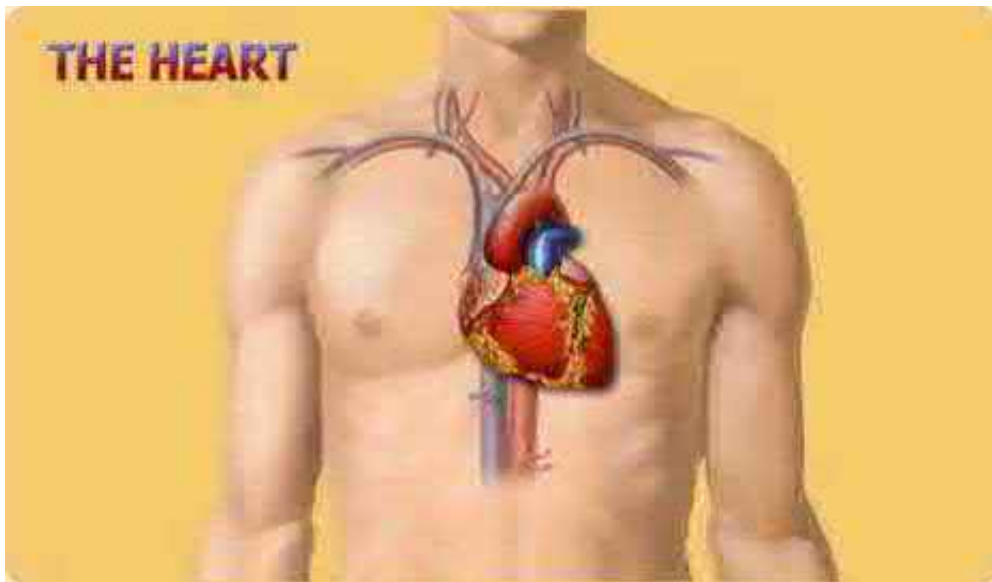
Po odkritju kršitve zrcalne simetrije lahko Tujcem pojasnite pojem levo/desno:

"Poslušajte, zgradite si elektromagnet in spustite skozenj tok, nato pa vzemite košček kobalta-60 in ga postavite v močno magnetno polje, še prej pa ga močno ohladite. Poskus postavite tako, da gredo elektroni od nog proti glavi, potem bo smer, v kateri teče tok v tuljavo 'desno' in smer, kjer izhajajo iz tuljave, 'levo'. Zdaj ko veste, kje je sever, ni težko razumeti pojem 'v smeri urinih kazalcev' in pojem 'levo/desno'."

Nekateri jedrski procesi (natančneje β – razpad) **razlikujejo levo in desno**, se pravi, lahko povemo razliko med desno in levo "kiralnostjo" (predmetom in zrcalno sliko). Če torej imate radioaktivni kobalt (Co-60) in ga postavite v izjemno močno magnetno polje, boste ugotovili, da sevanje, ki ga proizvaja, teče v eno smer, kar vam omogoča, da ugotovite razliko med desno- in levoročnostjo.

In tako smo po zaslugi Leeja in Yanga lahko razložili Tujcem, da imamo srce na levi ...

Originalno idejo je ubesedil nobelovec Richard Feynman v predavanju "Simetrija v fizikalnem zakonu", ki ga je imel leta 1964 na Cornellu in je bilo del cikla predavanj z naslovom "Značaj fizikalnega zakona".

Vojteh Urbančič

Kratka predstavitev prispevka

Tema kolega Vojka je izjemno zanimiva, še posebej zato, ker je, kolikor vem, v literaturi redko obravnavana. Njena uvrstitev v naš zbornik je zato več kot primerna.

Tudi izbran naslov »O letalih, ki nikoli ne pristanejo ...« je odlično izhodišče za predstavitev koncepta tovrnega kulta ljudi TKL (v originalu Cargo Cult of People).

V nadaljevanju je rituale, ki so jih uporabljali domorodci na otokih Južnega Pacifika, primerjal z obredi abrahamskih religij. Tudi ti so podobni početu domorodcev, saj so verniki prepričani, da z njimi povečujejo verjetnost, da bodo preprečili negativne in škodljive pojave.

V vseh treh omenjenih religijah poznajo kult mesije in pričakujejo njegovo vrnitev. Kako daleč lahko gredo ta pričakovanja, ponazori z dejanji bivšega iranskega predsednika Ahmadinedžada.

Primere TKL ponazarja z obredom evharistije v krščanstvu in alkimijo v srednjem veku in zaključuje s trženjem homeopatskih zdravil dandanes. S homeopatijo se sicer ukvarja v velikem delu prispevka. Predstavi absurdnost prepričanja, da z redčenjem substance večša njeno učinkovitost.

Ponorčuje se tudi iz astrologije in pričakovanj, da zvezde določajo usodo vsakega posameznika. Obstaja celo plačevanje naročenih horoskopov.

TKL imamo tudi v sodobni znanosti, ne samo v praznoverju. V dokaz navaja zgodbe o »odkritju« gravitacijskih valov iz leta 1970, o vodi s spominom iz leta 1988 in o »hladni fuziji« iz leta 1989. Vse te informacije so bile, kljub absurdnosti, deležne široke medijske pozornosti. V prispevku je opisal tudi nadaljevanje zgodbe o spominu vode v naših krajih, kar na Univerzi v Ljubljani.

Ob zaključku članka se je avtor dotaknil še dveh primerov TKL; Schönovega škandala in Afere bratov Bogdanov. Oba primera uvršča tudi med goljufije. V prvem primeru je prevara izstrelila nemškega fizika med znanstveno elito na področju polprevodnikov. Zanj je dobil celo nagrado za fiziko. V drugem primeru sta brata Bogdanov pisala o dogajanjih pred velikim pokom, pred začetkom časa, celo v ugledni znanstveni reviji.

Namesto epiloga se je avtor lotil še razmerja med ateisti in religioznimi pred 50-timi leti in danes.

Kratko predstavitev pripravil: Ivan Ketiš

* * * * *

"The first principle is that you must not fool yourself — and you are the easiest person to fool."
Richard Feynman

("Prvo načelo je, da se ne smete slepiti – in vi ste oseba, ki jo je najlažje preslepiti.")

I. PREDSTAVITEV KONCEPTA

Leta 1974 je imel Richard Feynman, nobelovec in eden najbolj vplivnih znanstvenikov XX. stoletja, nastopno predavanje na CALTECH¹. Med drugim je takrat dejal:

"Na Južnem morju² obstoji **tovorni kult ljudi (TKL)**³. Med vojno so videli letala, ki pristajajo z veliko dobrih reči in zdaj želijo, da se isto zgodi tudi zdaj. Tako so se dogovorili, da bodo naredili stvari, kot so vzletno-pristajalne steze, da bodo postavili ognje ob straneh vzletno-pristajalnih stez, naredili leseno kočo za človeka, v kateri bo sedel, z dvema kosoma lesa na glavi kot slušalke iz katerih štrli paličici iz bambusa kot antene – on je v vlogi kontrolorja – in čakajo, da letala pristanejo. Vse delajo pravilno. Oblika je popolna. Izgleda točno tako, kot je bilo videti prej. Toda ne deluje. Nobeno letalo ne pristane. Temu pravim '*Cargo Science Cult*', ker sledijo vsem navideznim navodilom in oblikam znanstvenega raziskovanja, manjka pa nekaj bistvenega, ker letala ne pristajajo."

Richard Feynman predava 1974 na CALTECHU

II. RELIGIJE IN PSEVDOZNANOSTI

V religiji in drugih podobnih praznoverstvih se predpostavlja vzročnost med verskim obredom, molitvijo, žrtvovanjem ali upoštevanjem tabuja in pričakovano koristjo ali povračilom. Predpostavlja se, da uporaba talismana ali rituala poveča verjetnost, da se bo lahko dosegel želeni cilj ali rezultat, ali da se nekaj ne bo oz. se bo zgodilo.

Vse religije (v tem očrtu se bom omejil le na tri abrahamske religije⁴) so prepričane, da določeni obredi (npr. molitve, maše, procesije, klanjanje proti Mekki, daritve, ipd.) povečujejo verjetnost, da bodo preprečili negativne in škodljive pojave (npr. točo, napad kobilic, bolezen, vojno), ali pa priklicali

¹ California Institute of Technology, znamenita izobraževalna ustanova v Pasadeni, Kalifornija, ZDA. Ustanovljena je bila 1891 in je do sedaj dal 74 nobelovcev!

² Južni Pacifik

³ Težko prevedljiva fraza (ki jih je angleščina sicer polna). V originalu "Cargo Cult of people". Iz konteksta je razvidno, kaj je Feynman s tem mislil. V tekstu bom zato uporabljal kratico: **TKL**.

⁴ Krščanstvo, islam, judaizem.

pozitivne in dobre (obilno letino, zmago v vojni, posmrtno življenje v nekakšnih nebesih, srečo, uspeh v življenju ipd.).

Rituali, ki jih pri tem uporabljajo, so na las podobni početu domorodcev na otokih Južnega Pacifika, ki jih opisuje Feynman. Kot ta predindustrijska plemena, ki so se na vse kiplje trudila, da bi s svojimi otročjimi rituali ponovno privabila na svoje otoke velike srebrne ptice, v katerih so sedeli beli bogovi, ki so prinašali prečudovite darove – tako se verniki v tretji dekadli XXI. stoletja trudijo, da bi s svojimi še bolj infantilnimi rituali ponovno priklicali svoje mesije v 'ognjenih kočijah' z neba, kjer menda domujejo.

Vse tri abrahamske religije poznajo kult mesije⁵. Vse čakajo njegov povratek na zemljo, kajti če je prišel enkrat, se bo ponovno vrnil, menijo. V svoji norosti čakanja mesije je šel najdlje bivši iranski predsednik Ahmadinežad. V vasi Džamkaran nedaleč od 'svetega' mesta Kom so med njegovim predsedovanjem (2005–2013) pričeli širiti in obnavljati majhno mošejo (vrednost del je bila okoli 15 milijonov evrov!), ki jih je naročil in jih je v celoti financiral Ahmadinežadov urad. Po šiitski apokaliptični tradiciji se bo namreč dvanajsti imam Mahdi, ki je izginil v IX. stoletju, ponovno prikazal prav ob vodnjaku za to mošejo (!!!). Njegov ponovni приход bo označil konec časa. Osebnost in lastnoročno bo vodil poslednjo odločilno bitko proti Dadžalu (islamska verzija anti-Krista) in z Jezusom (!!!) bo svetu prinesel globalni *Dar es Salaam* (kar bi v prevodu pomenilo: vladavina miru), seveda pod islamom. Mošejo je duševno premaknjeni Ahmadinežad širil, da bi dostojno sprejela imama Mahdija. Ni treba posebej naglašati, da je Džamkaran že postal božja pot, na katero se odpravlja tisoče muslimanov, kajti Ahmadinežad je po zanesljivih poročilih večkrat zagotovil svojemu kabinetu, da bo Mahdi prišel "prej kot v dveh letih"...

Od takrat je minilo že več kot deset let.

Letalo Z Mahdijem nikoli ne bo pristalo ...

Kaj bi si mislili o človeku, ki bi verjel, da če nad čajnimi keksi s čokoladnim oblivom žebrá nerazumljive besede, se bodo ti spremenili v njegovega najljubšega pokojnega pevca? Gotovo bi ga priporočili za psihiatrični pregled. Če pa to počnejo milijoni vernikov vsak dan pri obredu, ki mu pravijo evharistija, in so prepričani, da s hostijo ('sveto rešnje telo ali najsvetejši zakrament'; tanek okrogel kruh iz nekvašenega testa)⁶ použijejo 'Kristusovo telo', je to normalno opravljanje verskih obredov. V tem svojem prepričanju so dosti bolj naivni kot domorodci s Pacifika ...

Letalo (z mesijo) nikoli ne bo pristalo ...

TKL je ena od najbolj uporabnih prispodob/analogij za vrsto človeške dejavnosti, ki samo formalno, na zunaj spominja na resnično znanost; gre za psevdoznanost vseh provenienc, za religiozna čudaštva in sploh za obnašanje, ko sprejmemo nek rezultat ali izid brez vpogleda v proces, ki je do njega pripeljal; ko slepo kopiramo ali povzemamo druge; ko zamenjujemo korelacijo s kavzalnostjo, itd.

Vzemimo denimo alkimijo⁷. Alkimisti poskušajo nekatere materiale očistiti, transmutirati v druge in izpopolniti. Stoletja so skušali iz "navadnih kovin" (npr. svinca) narediti "plemenite kovine" (npr. zlato);

⁵ Mesija ali mesija (hebrejsko: מָשִׁיחַ, romanizirano: māšīaḥ; grško: μεσσίας, romanizirano: mesija, arabsko romanizirano: masīḥ) je rešitelj ali osvoboditelj skupine ljudi. Pojmi moshiaḥ, mesijanizem in mesijanska doba izvirajo iz judovstva in iz hebrejske Biblije; moshiaḥ (mesija) je kralj David ali visoki svečenik, ki ga tradicionalno mazilijo s svetim oljem.

⁶ Iznajdljivi peki pri nas ponujajo tudi takšne hostije:

Ob njih je pek zapisal opozorilo: "**Proizvod lahko škodljivo vpliva na aktivnost in pozornost otrok.**"

⁷ Iz arabščine: al-kīmiyā.

ustvariti eliksir nesmrtnosti; ustvariti panacejo, ki bi lahko pozdravila katero koli bolezen; razviti alkahest, univerzalno topilo; izdelati kamen modrosti. V Evropi je bilo ustvarjanje kamna modrosti povezano z vsemi temi projekti. To so počeli s povsem neprimernimi metodami, recimo prekuhavanjem, pretapljanjem, mešanjem, raztapljanjem, ipd.

Za stari in srednji vek je bilo to še opravičljivo, saj o kemiji niso vedeli ničesar. Težko pa je verjeti, da še danes obstajajo alkimisti (recimo homeopati), ki prodajajo svoje ničvredne zvarke bolnim ljudem.

Nekateri brezvestneži so izkoristili stisko ljudi zaradi pandemije virusa COVID-19 in krošnjarijo brezvredna 'zdravila' proti temu virusu. Med njimi so znana imena iz sveta filma, kot je npr. igralka Gwyneth Paltrow.

V ZDA poteka trenutno (marec 2020) zelo zanimiv sodni proces, ki bo imel dolgoročne posledice za odnos do psevdoznanosti. **Center for Inquiry** (CFI; Dawkinsonova fundacija, katere ponosni član je tudi naše Združenje ateistov Slovenije) je maja 2019 vložil tožbo (v imenu ameriških potrošnikov) zoper **Walmart** (ki je največja trgovska veriga v ZDA) in **CVS** (največjo verigo drogerij v ZDA) zaradi suma, da sta zagrešili obsežne in nadaljevalne goljufije potrošnikov in ogrožali zdravje svojih kupcev s prodajo in trženjem homeopatskih zdravil. CFI, organizacija, ki promovira Razum in Znanost, pravi v tožbi, da mega-trgovca zavajata potrošnike, saj na svojih policah in v svoji spletni trgovini nista jasno ločila med praviimi zdravili in neuporabnim homeopatskimi pripravki, pri čemer napačno predstavljata varnost in učinkovitost homeopatije.

Izhod tega mega sodnega postopka bo daljnosežen, pa ne samo za ZDA.

Pa da ne boste mislili, da prodajajo rog za svečo in zavajajo potrošnike samo v ZDA!

Ko sem pred kratkim skočil v lekarno po zdravila, mi je prijazna farmacevtka dala še njihov brezplačnik LEKARNE MARIBOR, #13, september 2019. "Za domače branje," je z nasmehom pripomnila.

Revija je polna zanimivih, strokovnih in koristnih člankov o hormonih, imunskem sistemu, prehranskih dopolnilih, pisanih poljudno, a na visokem strokovnem nivoju.

Toda na strani 22 sem naletel na člančič z naslovom **ODPRAVITE BOLEČINE V ŽRELU S HOMEOPATIJO**, pod katerega se je podpisala Anja Hribernik, mag. farm., HOMEOPATINJA! Onemel sem in nisem mogel verjeti svojim očem! Poljudno-strokovni časopis stanovskega združenja farmacevtov Mariborskih lekarn v drugi dekadi XXI. stoletja propagira psevdoznanost in šarlatanstvo! Tega nikoli ne bi pričakoval od ljudi, ki bi morali najbolj skrbeti za zdravje ljudi!

Članek je poln zavajajočih in lažnivih trditev, ki bi zahtevale pozornost strokovnega združenja (recimo Lekarniške zbornice Slovenije), pa morda še kakšnega nadzornega organa. V članku se na več mestih zatrjuje, da so v njihovih "lekarnah na voljo tudi homeopatska zdravila, ki omogočijo učinkovito zdravljenje (!) že ob prvih simptomih." V nadaljevanju članka homeopatinja obljublja, da bo reklamirala "homeopatska zdravila, ki se najbolj pogosto izberejo" in svojo obljubo je tudi izpolnila. V zelenem okvirčku, ki naj bi bralcem posebej padel v oči je trditev: "ALI STE VEDELI? S HOMEOPATSKIMI ZDRAVILI LAHKO ZELO UČINKOVITO POZDRAVIMO BOLEČINE V GRLU ...!"

Propagiranje psevdoznanosti

V tem sloganu sta dve laži. Prvič, naštetih zvrsti NISO zdravila po 5.čl. Zakona o zdravilih (ZZdr-2) in drugič, ne samo, da ne zdravijo "učinkovito", sploh ne zdravijo ničesar!

Kaj sploh je homeopatija? To je psevdoznanost, ki izvira iz 18. stoletja. Njeni zagovorniki so prepričani, da se 'podobno zdravi s podobnim' (*similia similibus curentur*). Temelji na prismuknjem in smešnem stališču, da bolj ko je neka substanca razredčena, bolj je učinkovita, kar je skregano ne samo z vsako znanostjo ampak tudi z vsako logiko. To bi naj ti voo-doo mojstri dosegli s postopkom 'potenciranja'. Označujejo ga s črko 'C' (rimska številka 100). 1C pomeni, da 1 kapljico 'zdravila' razredčijo v 100 kapljicah vode. Nato vzamejo eno kapljico tako razredčene raztopine in postopek ponovijo. Tako oznaka na 'zdravilu' 30C pomeni, da je bil ta postopek ponovljen 30 krat! Prvotna kapljica neke snovi (običajno gre za navaden sladkor ali drugo neaktivno snov) je tako razredčena v razmerju 1: 100³⁰ oz. 1:10⁶⁰ oziroma 1 proti 1 in 60 ničel! Da postavim to absurdno majhno število v perspektivo: v vseh oceanih na Zemlji je 'le' 4,7x10⁴⁶ molekul vode! Če bi v vse oceane na zemlji kanili samo kapljico tega 30C "zdravila", bi bila raztopina še vedno več milijard milijard krat 'pregosta'!

In tako razredčeno 'zdravilo' bi naj po mnenju homeopatinje Anje Hribernik UČINKOVITO POZDRAVILO BOLEČINE V GRLU! Anja je sramota za svoj poklic.

To letalo nikoli ne bo pristalo ...

Druga takšna 'veda', ki ustreza Feynmanovi definiciji **TKL** je astrologija. Spada med psevdoznanosti in si domišlja, da lahko informacije o človeških zadevah in tuzemskih dogodkih pojasni s preučevanjem premikov in relativnih položajev nebesnih teles. Astrologija je nastala v 2. tisočletju pred našim štetjem in ima svoje korenine v koledarskih sistemih, ki se uporabljajo za napovedovanje letnih časov in tolmačenje nebesnih ciklov kot znakov božanske komunikacije z nami.

Čeprav jo danes večina ljudi jemlje kot zabavo (v vsakem časopisu boste našli horoskop), še vedno obstoje skupine ljudi, ki verjamejo v te stvari. Obenem pa je to velik biznis in precej šarlatanov lepo živi na račun naivnežev in lahkovernežev. Plačevanje naročenih horoskopov je eden od številnih 'davkov na neumnost'.

Tudi to letalo nikoli ne bo pristalo ...

III. PASTI TKL V SODOBNI ZNANOSTI

Spisek prevar ali samopreslepitev v znanosti je dolg. Zgodovina znanosti je polna svetlih, zvezdnih trenutkov, ko je človeštvo odpiralo nova obzorja in naredilo velike skoke pri spoznavanju objektivne realnosti. Zadnjih sto let se to pogosto potrdi z Nobelovo nagrado. Hkrati pa poznamo žalostno in opominjajočo serijo primerov, ko so znanstveniki namenoma ali v želji po slavi in denarju zanemarili temeljna načela znanstvenega raziskovanja in poštenosti.

Nekateri v tej zvezi govorijo o "patološki znanosti", ki je le variacija na temo **TKL**. Vsaka takšna 'slava' zaradi 'revolucionarnega' odkritja je trajala le kratek čas. Drugi znanstveniki so hitro ponovili poskuse in kmalu je bilo slave konec in je postalo jasno, da gre za **TKL**.

Bistvo znanstvene metode je transparentnost in preverljivost rezultatov vsakega eksperimenta. Znanost in njene metode so najboljša profilaksa proti samo/preslepitvi.

Navedel bom nekaj najbolj znanih primerov **TKL** znanosti iz polpreteklosti.

A) Hladna fuzija

Danes EU in pridružene članice konzorcija **ITER**⁸ gradijo v južni Franciji⁹ termonuklearni reaktor. Vrednost projekta je več kot deset milijard EUR. Obratovati naj bi začel leta 2025. Da bi sprožili proces fuzije, morajo segreti težke izotope vodika (devterij in tricij) na **sto milijonov stopinj(!)**, kar je glavni problem. Za ilustracijo: temperatura v notranjosti Sonca je 'le' nekaj milijonov stopinj, na površini pa samo 5.700 K.

Skica bodočega reaktorja. Za primerjavo velikosti je človek spodaj desno.

⁸ ITER je latinski izraz za 'pot'; sicer pa je to akronim za: International Thermonuclear Experimental Reactor. V projektu stoletja sodelujejo: EU, Indija, Japonska, Kitajska, Koreja, Rusija in ZDA. Pri sami izgradnji pa je udeleženih 35 držav.

⁹ V mestecu Cadarache.

Hladna fuzija je domnevna vrsta jedrske reakcije, ki bi se naj zgodila pri sobni temperaturi.

Leta 1989 sta dva kemika, Martin Fleischmann in Stanley Pons, poročala, da je njun aparat proizvedel nenavadno toploto ("odvečna toplota") in majhno količino stranskih produktov jedrskih reakcij (nevtrone in tricij). Majhen namizni¹⁰ eksperiment

Fleischmann-Ponsov 'reaktor' za hladno fuzijo

je vključeval elektrolizo težke vode na površini paladijeve (Pd) elektrode. Njuni rezultati so bili deležni široke medijske pozornosti in so vzbudili upanje za poceni in neusahljiv vir 'čiste' energije in bi – če bi se njuni rezultati potrdili – verjetno nemudoma dobila vabilo v Stockholm.

Nihče drug ni potrdil njunih rezultatov. Stopnja fuzije pri sobni temperaturi bi bila za 50 velikostnih razredov (10^{50}) manjša od potrebne za izračun poročane presežne toplote.

Letalo s hladno fuzijo nikoli ni pristalo.

B) Odkritje gravitacijskih valov

Leta 1970 je Joseph Weber na univerzi v Marylandu poročal o 311 dogodkih na aparatu za zaznavo gravitacijskih valov.

¹⁰ Samo primerjajte velikostni razred enega in drugega eksperimenta, pa vam bo takoj jasno, da gre v slednjem primeru za **TKL**.

Weberjev aparat za zaznavo gravitacijskih valov

Naprava je bila sestavljena iz dveh po eno tono težkih aluminijastih cilindrov, eden je bil obešen v vakuumski komori V Marylandu, drugi (kontrolni) pa v Nacionalnem laboratoriju Argonne v bližini Chicaga, približno 1.000 kilometrov stran.

Danes vemo, da s takšno napravo ni mogoče odkriti gravitacijskih valov. Poleg tega so se Weberjeva merila za analizo podatkov izkazala za slabo definirana in deloma subjektivna. Do konca sedemdesetih let je Weberjevo delo veljalo za lažno, saj ga drugi niso mogli ponoviti.¹¹

Letalo, ki ga je konstruiral Weber nikoli ni pristalo.

C) Voda s spominom

Eden najbolj razvpitih primerov **TKL** je t.i. "spomin vode" ('*water memory*'). Gre za domnevno sposobnost vode, da zadrži spomin na predhodno raztopljene snovi v njej, tudi po poljubnem številu serijskih razredčenj. Ta protiznanstvena trditev je temelj vsaj ene psevdoznanosti – homeopatije in jo je seveda homeopatska srenja pograbila z obema rokama. O tem sem nekaj napisal že spredaj.

Začelo se je, ko je Jacques Benveniste leta 1988 objavil študijo, ki podpira učinek "spomina vode". Preslepil je celo urednike ugledne revije **NATURE**, ki je objavila njegov zmazek.¹²

Če bi Benvenistove trditve obveljale, bi to pomenilo kršitev nekaterih temeljnih zakonov kemije in fizike. Pod strogimi objektivnimi pogoji so ponovljeni poskusi pokazali, da ne obstoji nikakršen spomin vode. V julijski številki **NATURE** so objavili opravičilo glavnega urednika Maddoxa:

"Verjamemo, da je laboratorij (Benvenistov, *Institut National de la Santé et de la Recherche Médicale* iz Pariza, op. U.V.) spodbudil in nato vztrajal pri zablodi interpretacije svojih podatkov." Maddox je tudi opozoril, da je dva od raziskovalcev Benveniste plačevala francoska homeopatska družba **BOIRON**.

Ker Benveniste tudi po tem debaklu ni odnehal, mu je Randi ponudil nagrado milijon dolarjev, če dokaže svoje trditve.

¹¹ Gravitacijski valovi so bili odkriti šele leta 2016 z napravo LIGO. Odkritje je znanstvenikom prineslo Nobelovo nagrado.

¹² Nature št. 333, 30. 6. 1988

INTERMEZZO:

James Randi je kanadsko-ameriški upokojeni odrski čarodej in znanstveni skeptik. Izobraževalna fundacija Jamesa Randija (The James Randi Educational Foundation , JREF) je ponujala od leta 1996 do 2015 nagrado v višini 1.000.000 USD vsakemu, ki lahko dokaže nadnaravne sposobnosti v skladu z merili znanstvenega testiranja, o katerih sta se dogovorili obe strani.

Od vseh njegovih primerov je morda najbolj razvpit prav primer britanskega poslovneža Jima McCormicka, izumitelja lažnega detektorja bomb ADE 651, ki se je začel oktobra 2008.

ADE 651

Randi je ADE 651 označil za "nekoristno šarlatansko napravo, ki ne služi ničemu, razen ločevanju naivnih oseb od njihovega denarja. To je ponaredek, prevara, potegavščina in očitna prevara. Dokažite mi nasprotno in vzemite milijon dolarjev." Od McCormicka seveda ni bilo nobenega odgovora.

Da pri takšnih goljufijah ne gre vedno le za relativno nenevarno 'ločevanje naivnih oseb od njihovega denarja' dokazuje prav ta afeta. Goljuf McCormick je uspel prodati svoje nekoristne igrače ADE 651 bagdaskemu bombnemu oddelku, kjer so ga uporabljali za iskanje min presenečenja. Ker seveda naprava ni delovala, naj bi bil odgovoren za smrt stotin civilistov, ki so umrli zaradi eksplozij terorističnih bomb, ki niso bile odkrite na kontrolnih točkah. 23. aprila 2013 je bil McCormick obsojen zaradi goljufije na Old Bailey¹³ v Londonu na skupaj deset let zapora zaradi svoje udeležbe v škandalu ADE 651, ki ga je Randi prvi odkril.

Randi je v svoji dolgi karieri razkrinkal marsikaterega svetovno znanega šarlatana, ki je trdil, da ima paranormalne, okultne in nadnaravne sposobnosti, ki jih je Randi imenoval s skupno oznako "woo-woo". Uspel je razkriti razne goljufive 'čudežne' naprave, ki so jih krošnjari posamezniki ali podjetja¹⁴

Seveda je nagrada ostala do danes neizplačana ...

Zgodba o spominu vode ima žalostno nadaljevanje z rahlim priokusom po diletantizmu in znanstvenem rovtarstvu tudi v naših logih.

¹³ Osrednje kazensko sodišče za Anglijo in Wales v Londonu. Ime je dobilo po ulici, kjer ima sedež.

¹⁴ Sniffex in Sniffex Plus, ki jih je proizvedla organizacija Homeland Safety International, bi naj odkrivala skrit eksploziv, pa je mornarica ZDA (potem ko je že kupila te šare za 50.000 dolarjev), ugotovila, da naprava ni zaznala pol tone eksploziva na dveh tovornjakih, ki sta peljala 6 m stran.

Leta 2014 je namreč neka Nada Verdel doktorirala na Univerzi v Ljubljani (UL) z disertacijo "*Kemijsko-fizikalne lastnosti epitaksično vtisnjenih struktur enostavnih in kompleksnih kemijskih spojin*".¹⁵

Gre v bistvu za farsično ponovitev Benvenistove potegavščine z vodo s spominom. Če je šlo v prvem primeru še za tragedijo (vsaj za znanost), je bil naš primer burka, ki razkriva nivo naše akademske srenje in neodpornost na virus **TKL**.

Na njeni domicilni Biotehniški fakulteti (BF) so ji namreč doktorsko tezo zavrnil. Doktorska kandidatka je rinila naprej in začelo se je protipravno nadaljevanje doktorskega postopka pod taktirko nekdanjega rektorja prof. dr. S. Pejovnika in nato njegovega naslednika dr. I. Svetlika. Kandidatka je v ponovljenem postopku "uspešno" zagovarjala svojo disertacijo kar na rektoratu pred večinoma strokovno neustrezno komisijo (rektor, dekana, somentor in nova članica iz Biotehnične fakultete UL). Vsi resni profesorji so namreč zavrnil sodelovanje v komisiji, tako da so jo komaj uspeli sestaviti. Ni za odmet tudi zelo zgovoren podatek, da so doktorat na univerzi v drugo potrdili in povozili odločitev BF tudi zato, da raziskovalki ne bi bilo treba vračati blizu 100.000 evrov¹⁶, ki jih je iz proračuna prejela v treh letih 'raziskovanja'.

Zaradi škandala, ki je odmeval v javnosti, je Komisija za etična vprašanja UL preučila okoliščine okoli podelitve doktorata. Predsednik komisije, profesor Peter Maček, je dejal: "*Glede na razpravo na seji komisije, na katero sem bil povabljen, ter pisne izjave nekaterih vpletenih pa menim, da je tudi med člani komisije prevladalo mnenje, da je sporni doktorat psevdoznanstveno delo.*" Vsebina dokončnega poročila komisije za etična vprašanja javnosti ni znana.

Naj samo še dodam jagodo na to rahlo zaudarjajočo torto, ki si jo je spekla UL: zasebno podjetje BION, d.o.o. (Inštitut za bioelektromagnetiko in novo biologijo), iz katerega je bil mentor dr. I. Jerman, ki je podprl Nado Verdel, je med drugim za podjetje 'Flaška' leta 2013 pripravil "poročilo o testiranju učinkov vode iz steklenice 'flaška' na biopolje ljudi". *Sapient sat!*

Letalo Nade Verdel nikoli ne bo pristalo.

¹⁵ Mentorja dr. I. Jerman (firma Bion d.o.o.) in dr. P. Bukovec s Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo Univerze v Ljubljani.

¹⁶ Od tega 85 % evropskih sredstev! Zaradi tega je malo bolj razumljiva neustavljiva želja UL, da bi to neprijetno zadevo pometla pod preprogo.

D) Schönov škandal

Primer nemškega fizika Jana Hendrika Schöna, ki se je bliskovito izstrelil med znanstveno elito na področju polprevodnikov z 'izumi', za katere je bilo kasneje ugotovljeno, da so lažni, je še posebej simptomatičen. Še preden je bil razkrinkan, je leta 2001 prejel nagrado za fiziko 'Otto-Klung-Weberbank' in istega leta nagrado 'Braunschweig' ter nagrado za izjemnega mladega raziskovalca Društva za raziskovanje materialov ZRN leta 2002. Obe nagradi sta mu bili pozneje odvzeti.

Že dolgo je bilo znano, da določeni organski materiali lahko prevajajo električne tokove¹⁷ in da je prevodnost mogoče vklopiti ali izklopiti, kar je osnovna funkcija tranzistorjev. Schön pa je 'iznašel' spektakularni vklop/izklop (*on/off*), ki je bil za ostale znanstvena fantastika (kar se je kasneje tudi izkazalo kot tako!). Trdil je, da bi bilo mogoče organske materiale oblikovati tako, da postanejo superprevodni ali pa se uporabljajo v laserjih. Iznašel naj bi celo nekakšne 'molekularne tranzistorje'. Ugotovitve so bile objavljene v tako uglednih znanstvenih publikacijah kot sta **SCIENCE** in **NATURE**. Bil je tako produktiven, da je leta 2001 objavljajal originalne znanstvene članke na vsakih osem dni!

Kot je pri **TKL** že običaj, nobeni raziskovalni skupini nikjer na svetu ni uspelo ponoviti rezultatov, ki jih je dobil Schön.

Sumi so se kopičili in 2002 so slavni Bellovi laboratoriji (kamor je bil povabljen po spektakularnem 'uspehu') ustanovili preiskovalni odbor. Ta je preučil elektronske osnutke spornih člankov, ki so vključevali obdelane številčne podatke in zahteval kopije neobdelanih podatkov, vendar je ugotovil, da Schön sploh nima laboratorijskih zapiskov. Izgovarjal se je, da so bile datoteke izbrisane iz računalnika, baje zato, ker je imel njegov računalnik omejen prostor na trdem disku. Poleg tega so bili vsi njegovi poskusni vzorci po popravilu zavrženi ali poškodovani.

Septembra 2002 je odbor objavil svoje poročilo. V najmanj 16 primerih so našli dokaze o Schönovem goljufanju. Ugotovili so, da so bile celotne datoteke ponovno uporabljene v številnih različnih poskusih. Ugotovili so tudi, da so bili nekateri njegovi grafi, ki naj bi bili rezultat eksperimentalnih podatkov, namesto tega izdelani z uporabo matematičnih funkcij.

Osramočen se je vrnil v rodno Nemčijo. In kako je reagirala njegova *alma mater*, Univerza v Konstanz, kjer je doktoriral? Gotovo sklepate, da tako, kot naša, ko je potrdila psevdoznanstveni doktorat o 'vodi s spominom', češ, da lahko presoja le formalno pravilnost postopka.

Grdo se motite.

Junija 2004 je univerza objavila sporočilo za javnost, v katerem je zapisala, da je bila Schönova doktorska disertacija preklicana zaradi "nečastnega ravnanja" in mu je bil odvzet doktorski naziv. Tiskovni predstavnik oddelka za fiziko Wolfgang Dieterich je afero označil za "*največjo goljufijo v fiziki v zadnjih 50 letih*" in dejal, da je "bil ustvarjen dvom v verodostojnost znanosti."

In zdaj še retorično vprašanje: zakaj so nemške univerze cenjene in so njihove diplome brez pomisleka nostrificirane po vsem svetu? Za razliko od naših ali srbskih?

Schönovo letalo nikoli ne bo pristalo.

E) Afera bratov Bogdanov¹⁸

Zaključujem s tem **TKL**, čeprav bi lahko našteval v neskončnost.

¹⁷ Vsi ekrani OLED (**O**rganic **L**ight-**E**mitting **D**iode /ali: **O**rganic **LED**/) danes delujejo na tem principu.

¹⁸ Po imenih in priimku lahko sklepate na njuno provenienco.

Dvojčka Igor in Griška Bogdanov

Afera je izbruhnila leta 2002, ko so se pojavile govorice, da sta objavila pet člankov v uglednih revijah, ki so bili kasneje s strani strokovnjakov ocenjeni kot najmanj potegavščina ali pa prodajanje megle. Začeli so tudi dvomiti v njuna doktorata¹⁹, ki so ju na *Centre national de la recherche scientifique* (CNRS) označili za 'znanstveno brezvredna'.²⁰

Govorice in dvomi so se hitro razširili iz specializiranih znanstvenih forumov v javne medije. Duh je ušel iz steklenice.

V članku z naslovom "*Topological theory of the initial singularity of spacetime*" (Topološka teorija začetne singularnosti prostorčasa), ki je bil objavljen leta 2001 v ugledni reviji *The Journal of Classical and Quantum Gravity* (CQG) sta pisala o stvareh, ki sploh ne spadajo v resno znanost (npr. o dogajanju pred 'velikim pokom'). Istega leta je *Czechoslovak Journal of Physics* sprejela še en članek Igorja Bogdanova z naslovom "*Topological Origin of Inertia*" (Topološki izvor inercije).

Plaz se je sprožil. Profesor John Baez (ameriški matematični fizik in profesor matematike na kalifornijski univerzi Riverside, specialist svetovnega formata za spinske pene (*spin foams*) in zančno kvantno gravitacijo (*loop quantum gravity*) je označil njune članke za "*žlobudranje*"²¹ (mishmash) *navidezno smiselnih stavkov, ki vsebujejo izbrane modno zveneče besede (buzzwords) v približno pravem vrstnem redu. V tem, kar pišeta, ni nobene logike ali kohezije.*" In naprej: "*Nekateri deli so skorajda smiselni, toda bolj ko jih pozorno berem, manj so smiselni ... in sčasoma se bodisi začnem smejati ali pa dobim glavobol.*"

New York Times je poročal, da fiziki David Gross, Carlo Rovelli in Lee Smolin²² menijo, da so njuni prispevki nesmiselni. Nobelov nagrajenec Georges Charpak je pozneje v francoskem pogovornem šovu izjavil, da je bila Bogdanova prisotnost v znanstveni skupnosti "*neobstoječa*".

Ko so ju zalotili z roko v marmeladi, sta začela z raboto, ki je značilna za šarlatane, ko jih ujamejo *in flagranti*.

¹⁹ Oba sta imela zagovore isti dan. Griška je komaj zlezel skozi šivankino uho z najnižjo oceno, Igor pa je bil zavržen in je doktoriral tri leta kasneje na drugi univerzi.

²⁰ Nacionalni center za znanstvene raziskave, vrhunska znanstvena ustanova v Evropi za fiziko. Ima preko 32.000 zaposlenih, z letnim proračunom preko 3,5 milijarde EUR in je po objavljenih znanstvenih prispevkih rangirana kot tretja na svetu.

²¹ **FRAN** razlaga ta pojem takole: 'govoriti mnogo in nepomembne stvari'.

²² Vsi trije svetovne avtoritete na področju, ki je predmet objav. Gross je Nobelov nagrajenec za fiziko.

Kot ilustracijo navajam epizodo z neznanim "profesorjem Yangom". Z e-poštnim naslovom na domeni **th-phys.edu.hk** je neznanec pod tem imenom pisal elektronska sporočila številnim posameznikom, s katerimi je branil njune članke. Med drugimi je pisaril fizikom Johnu Baezu, Jacquesu Distlerju in Petru Woitu in novinarju New York Timesa Dennisu Overbyeju, ki je razkrinkal zadevo. Na številnih blogih in forumih o fiziki se je podpisoval kot "Profesor L. Yang – Laboratorij za teoretično fiziko, Mednarodni inštitut za matematično fiziko – HKU IClear Water Bay, Kowloon, Hong Kong." Hongkonška univerza za znanost in tehnologijo je v zalivu Clear Water, ne obstoji pa Hongkonška univerza (HKU), katere glavni kampus se nahaja na srednjih nivojih otoka Hong Kong.

Ko so jima dokazali, da ta profesor ne obstaja, sta še naprej trdila, da je bila e-pošta poslana iz domene **th-phys.edu.hk** "v lasti univerze Hong Kong." HKU je to zanikala in potrdila, da na seznamu fizikalnega oddelka HKU ni obstajal noben profesor Yang, niti univerza nikoli ni imela "Mednarodnega inštituta za matematično fiziko".

Posledično so se pojavili sumi, da je bil profesor L. Yang dejansko psevdonim bratov Bogdanov in da sta sama pošiljala e-maile v svojo podporo. Vendar je Igor Bogdanov trdil, da je profesor Yang resnični matematični fizik s strokovnim znanjem njegov prijatelj in da je anonimno objavljaj iz njegovega (Igorjevega) stanovanja ...

Brata sta se lotila celo tožbe proti **CNRS** in zahtevala 1,2 milijona evrov odškodnine, češ, da je **CNRS**-ovo poročilo "spodkopalo njuno čast, ugled in dobro ime", vendar se je seveda zgodilo neogibno: leta 2015 je sodišče njun zahtevek v celoti zavrnilo in jima naložilo plačilo 2.000 EUR sodnih stroškov.

Konec je bizaren in skoraj surrealističen. Potem, ko sta bila razkrinkana v rodni Franciji, sta iskala profesuro drugod po Evropi.

Trikrat lahko ugibate, kje sta jo dobila. V Berlinu? Ne. V Padovi? Ne. V Utrechtu? Ne. V Oxfordu? Kje pa!

Leta 2005 sta postala 'braća' Bogdanov profesorja na univerzi Megatrend v Beogradu, kjer sta dobila katedro za kozmologijo, poleg tega pa so jima obljubili, da bosta vodila Megatrendov Laboratorij za kozmologijo. Mića Jovanović, rektor in lastnik univerze Megatrend, je napisal predgovor za srbsko izdajo njune kritizirane knjige *Avant le Big Bang* ('Pred big-bangom')²³. Pozneje se je Jovanović zapletel v kontroverzne škandale in odstopil, ko je bilo razkrita, da ga na prestižni *London School of Economics* (Londonski ekonomski šoli) sploh ne poznajo in ni govora, da bi tam doktoriral, kot se je hvalil in zatrjeval.²⁴ Ta škandal v kombinaciji s profesuro 'braće' Bogdanov je prispeval k resnemu premisleku o naravi visokošolskega sistema v Srbiji.

Zakaj univerze na področju bivše Jugoslavije in še posebej v južnih republikah kotirajo tako mizerno?

Po razpadu SFRJ je bilo npr. v Srbiji ustanovljenih vsaj ducat zasebnih univerz – poleg treh državnih ustanov – brez resnega nadzora kakovosti.

Med letoma 2007 in 2012 se je število doktorskih kandidatov povečalo za šestkrat, medtem ko se je število doktorskih študentov potrojilo s 206 na 770, poroča srbski statistični urad.

Takšno stanje je seveda humus za razraščanje **TKL**.

Letalo bratov Bogdanov nikoli ne bo pristalo.

²³ ...ki jo je znanstvena srenja sprejela s posmehom.

²⁴ Tedanji srbski minister za izobraževanje Srdjan Verbić ga je namreč javno pozval, naj 'odgovori na obtožbe, ali pa naj odstopi'. Jovanović je seveda odstopil.

F) Namesto epiloga

V Združenju ateistov Slovenije (ZAS) se vse od ustanovitve borimo za uveljavljanje poštene in transparentne znanosti, za široko politehnično vzgojo že od osnovne šole naprej; proti psevdoznanosti, vdiranju verskih vsebin v javne šole in financiranje zasebnih, pretežno konfesionalnih šol.

Večkrat slišimo, da je to donkihotski boj z mlini na veter, da izgubljam bitko in da ne bomo nič spremenili.

Mi menimo drugače in statistika o gibanju religioznosti je brez dvoma na naši strani. Trend upadanja števila pripadnikov različnih religij se počasi, a vztrajno nadaljuje. Ljudje trgajo okove okostenele in škodljive zaostale družbene zavesti.

Pričujoči že peti bienalni Ateistični zbornik je kamenček v mozaiku teh prizadevanj.

Letalo znanosti vedno znova pristane.

Če je bilo razmerje med ateisti in religioznimi pred 50 leti takšno ...

... je zdaj pa je videti takole ... vsaj med ljudmi odprtega duha.

V Mariboru, marca 2020

Vojteh Urbančič

Kratka predstavitev prispevka

Avtor je kot izhodišče tega članka vzel razmišljanja programerja Davida Silverja. Smisel opredeljuje na znanstveni način po hierarhičnih nivojih/sistemih glede na velikost in razvojno stopnjo v evoluciji. Od največjega sistema, vesolja, ki se mu ireverzibilno povečuje entropija, prehaja prek živih organizmov na Zemlji, ki s posebno samoorganizacijo na osnovi metabolizma v času življenja kljubujejo povečevanju entropije (fizikalno je to mogoče npr. na osnovi vloženega dela) do inteligence in umetne inteligence. Vzporedno s to lestvico se premika tudi pomen pojma »smisel«. V tem trenutku lahko kot najpomembnejši rezultat tega poteka smisla (morda bi mu prav tako upravičeno lahko rekli naravni tok) smatramo učenje, ki je s človeka prešlo že na umetno inteligenco, npr. pri računalnikih za igranje šaha in igre go.

Kratko predstavitev pripravil: Milan Ambrožič

* * * * *

(Iztočnica je razmišljanje Davida Silverja, glavnega programerja ALPHA ZERO)

Smisel ali cilj človekovega bivanja na Zemlji je ena od glavnih ontoloških tem, s katero se filozofi ukvarjajo od nastanka civilizacije. Gre v bistvu za vprašanje, od kod prihajamo, kje smo in kaj je naš cilj, kot vrste. Odgovori na to izjemno kompleksno vprašanje niso niti približno v sozvočju. Religije se kar drenjajo in ponujajo odgovore kot kumare na tržnici. V svoji sveti preproščini so prepričane, da poznajo odgovor na to – in še na mnoga druga vprašanja človeške eksistence. Toda ti odgovori sploh niso odgovori, saj problem zabrišejo, ga premaknejo nekam v onostranstvo ali pa se zapletajo v napake pri logičnem sklepanju. Najpogostejše so: neskončna regresija (*regressus ad infinitum*), argument iz nevednosti (*argumentum ad ignorantiam*), argument iz osebne nejevere, mešanje trenutno manjkajoče razlage z nerazložljivim, *non sequitur* ("ne sledi").

Zaradi tega se z religioznimi razlagami smisla življenja in njegovega morebitnega cilja v nadaljevanju ne bom več ubadal.

Znanost se v preteklosti ni dosti ukvarjala s to zagonetko, ker je preprosto menila, da to ne spada v polje znanstvenega, ampak je to področje filozofije ali etike. Danes je znanost že tako napredovala, da se v daljavi morda vidijo nejasni obrisi možnih odgovorov.

Najprej je treba ugotoviti, da obstaja več nivojev, hierarhičnih ravni ali sistemov, ki vsak ponuja svojo različico razumevanja vprašanja in tudi delni odgovor nanj.

Vesolje je prav gotovo največji (in edini) sistem/nivo, ki ga poznamo. Zajema vse stvari in dogodke in zakone, po katerih se ravna.

Torej prvo vprašanje, ki si ga moramo zastaviti, je: "Ima vesolje nek smisel, nek cilj?"

Najpogostejši odgovor, ki ga boste slišali od vrhunskih znanstvenikov, je: "Ne. Vesolje preprosto je. V vsem dogajanju od Velikega poka do pojave človeka ni nobene teleologije, nobenega cilja." Biologi

George C. Williams, Richard Dawkins in David Haig so med drugim ugotovili, da je primarna funkcija življenja podvajanje DNK in preživetje genov. James Watson je na vprašanje v intervjuju Richarda Dawkinsa o tem, "čemu vse to", izjavil: "Mislim, da nismo za nič. Mi smo samo proizvodi evolucije."

Fiziki pravijo, da je vesolje skupek atomov in polj (strokovno: skupek fermionov in bozonov), ki sledijo Newtonovim (pri pogojih šibke gravitacije in nizke hitrosti) ali Einsteinovim enačbam, če gre za makroskopske skupke atomov. Če pa proučujemo subatomske nivoje, uporabljamo za opis kvantno mehaniko.

Vesolju pa lahko pripišemo neki meta-cilj, če upoštevamo drugi zakon termodinamike (Drugi zakon), ki pravi, da se entropija vesolja neizbežno, ireverzibilno in konstantno povečuje. Entropijo lahko laično opišemo kot stopnjo nereda, kot število kvantnih stanj, v katerih se lahko neki sistem nahaja. Entropija se povečuje od Velikega poka naprej, se pravi, da se zmanjšuje količina uporabljive, koristne energije.

PRVI NIVO/SISTEM

Torej lahko pogojno rečemo, **da je smisel/cilj vesolja maksimizacija entropije.**

Če se spustimo en sistem/nivo nižje in zapustimo neživo naravo, trčimo ob pojav, ki ga imenujemo življenje. Na našem planetu se je pojavilo pred kakšnimi štirimi milijardami let (na koncu hada in v začetku arhaika), kar je približno pri dveh tretjinah starosti vesolja (ocenjujemo ga na okrog 13,7 milijarde let).

Takrat se je začel proces evolucije, ki traja še danes. Življenje je v nekem smislu plavanje proti vsesplošnemu in neustavljivemu toku entropije. Živa bitja za čas, dokler so živa, plavajo proti toku, kljubujejo Drugemu zakonu. Evolucija je kot dobri bog, ki dobro plačuje in hudo kaznuje. Evolucija nagradi žive replikante, ki bolj kot drugi izrabljajo razpoložljivo energijo na najbolj optimalen način.

Biologi se na splošno strinjajo, da so življenjske oblike samoorganizirajoči se sistemi, ki urejajo svoje notranje okolje za vzdrževanje tega organiziranega stanja (metabolizem), ki zagotavlja energijo za rast in razmnoževanje ter omogoča, da se življenje nadaljuje v naslednjih generacijah.

DRUGI NIVO/SISTEM

S pojavom življenja **evolucija postane njegov smisel/cilj.**

Skozi darvinistični zakon preživetja najsposobnejših evolucija nagradi tiste osebkke, ki imajo največje število potomcev in zato prispevajo največ svojih genov v genski pool (bazen).

Da bi to dosegla, so živa bitja 'izumila' razne strategije.

Preprosta delitev celic in sploh nespolno razmnoževanje je imelo veliko slabost v evlucijskem smislu: organizmi, ki se razmnožujejo nespolno, podedujejo vse gene in ni možna rekombinacija. Potomci organizmov, ki se razmnožujejo spolno, pa vsebujejo naključno mešanico kromosomov staršev, kar povečuje naravno diverziteto, ta pa lahko pospeši hitrost evolucije.

Druga strategija je razvoj možganov. Inteligentnejši osebki bodo imeli več potomcev, saj so njihove možnosti za preživetje večje.

TRETJI NIVO/SISTEM

Lahko rečemo, da je **učinkovito razmnoževanje/širjenje genov smisel/cilj življenja.**

Razvojna stopnja v evoluciji možganov je **pojav zavesti in intelligence**, ki se je pokazala kot ključni faktor pri optimalnem doseganju evlucijskih ciljev.

Primitivni zametki centralnega živčnega sistema so imeli za cilj neposredno komunikacijo z okoljem: sprejemanje dražljajev in reagiranje nanje. Na ta način so lahko kontrolirali neposredno okolje in se mu prilagajali. Toda to procesiranje dražljajev in reakcije so bili predprogramirani prav za te specifične funkcije. V jeziku informatike bi lahko rekli, da so bili njihovi možgani programirani za specifične naloge, bili so torej namenski stroji za procesiranje informacij (kot so npr. šahovski programi, Nintendo, Gameboy, programi za vodenje določene proizvodnje, razni avtomati, ipd.). Poleg tega so bili togi, nespremenljivi, se pravi, to, kar je v računalniku ROM. Klasičen primer ROM-a je BIOS program na matični plošči.

ČETRTI NIVO/SISTEM

Lahko rečemo, da je na sistemu/nivoju centralnega živčnega sistema **smisel/cilj pojav zavesti in inteligence**.

Neposredna kontrola okolice z avtomatskim odzivanjem (pogojnimi refleksi) se je izkazala za velik dosežek evolucije. Vse kar se izkaže za koristno (v evlucijskem smislu), se hitro razvija naprej. Reakcije na zunanje stimulanse so bile vedno bolj kompleksne in vedno manj avtomatske (recimo preprosta fototropičnost, termotropičnost, higrotropičnost, ipd.) – živali so se pričele učiti. **Učenje je velika stvar.**

Naj to ponazorim na primeru razvoja prvega pravega programa umetne inteligence – ALPHA GO in ALPHA ZERO.

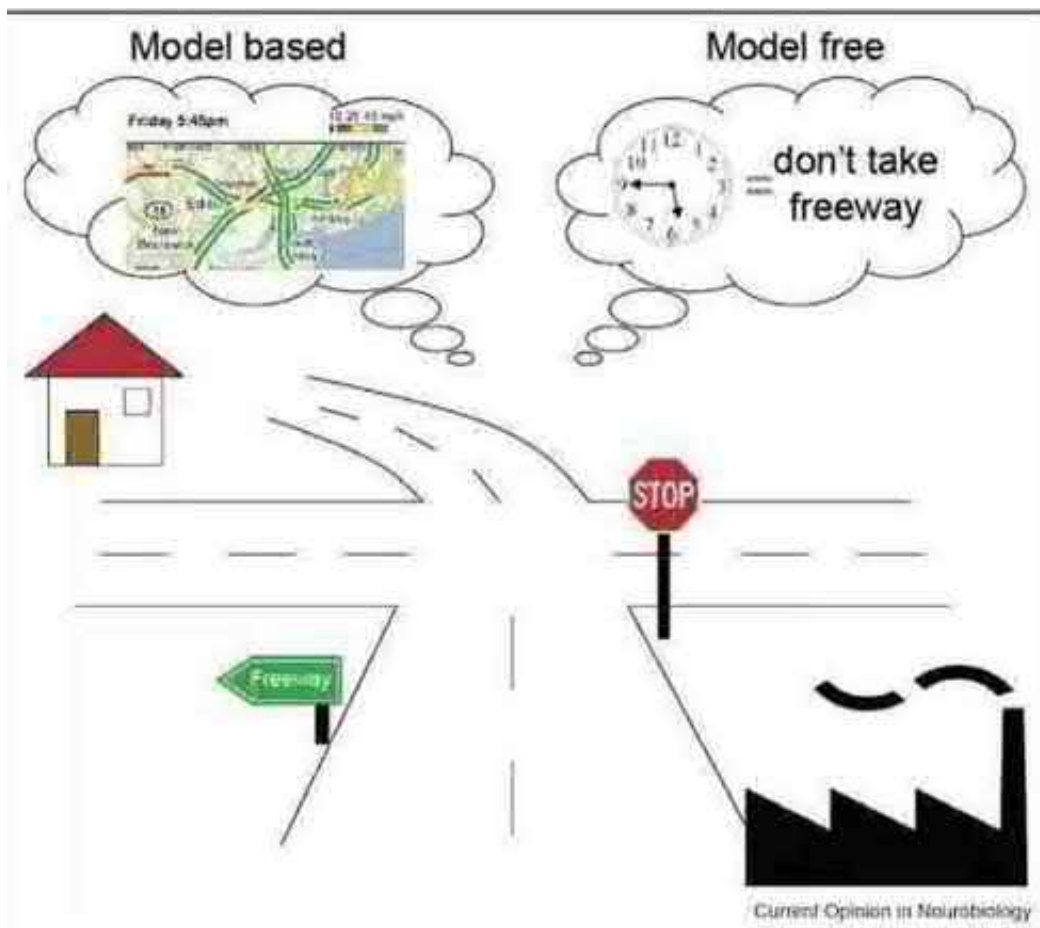
IBM-ov stroj DEEP BLUE (ki je leta 1997 premagal svetovnega šahovskega prvaka) in dotedanji najmočnejši šahovski program STOCKFISH in vsi programi za igranje prastare igre GO, so temeljili na ogromni bazi iger in na tisočih hevristično oblikovanih pravilih za igranje, ki so jih sprogramirali ob pomoči najmočnejših igralcev. Programi so bili dobri, a so jih ljudje še premagovali. Vedeti je treba, da je pri šahu vseh možnih potez cca 10^{45} , pri GO pa neverjetnih 10^{170} ! S strategijo surove sile je nemogoče preračunati toliko potez v realnem času.

Alpha Zero uporablja popolnoma drugačno strategijo in nadomešča ta ročno oblikovana pravila z globoko nevronske mreže in splošnonamenskimi algoritmi. V algoritem so vnesli samo osnovna pravila igre.

Spodbujevano učenje (reinforcement learning) deluje tako, da popolnoma neizkušena (untrained) nevronska mreža igra milijone iger proti sebi po metodi preizkusov in napak. Sprva igra povsem naključno, a sčasoma se sistem uči iz zmag, porazov in remijev in prilagodi parametre nevronske mreže, tako da bo v prihodnosti bolj verjetno izbral zmagovalne poteze.

Potem, ko je ALPHA ZERO odigral sam s seboj okoli 19 milijonov iger v štirih urah, je premagoval do tedaj najmočnejši šahovski program kot za šalo. Prvi program ALPHA GO je leta 2016 s 4 : 1 premagal dolgoletnega svetovnega prvaka Lee Sedola v tej tisoče let stari igri.

Danes se ti algoritmi (najnovejša verzija je μ -zero (mi-ZERO) hitro izpopolnjujejo in so popolnoma univerzalni in uporabni povsod (kemija, ekonomija, meteorologija, fizika, itd.). Razlika je prikazana na spodnji sliki:

Takšna je moč spodbujevanega učenja.

Deli možganov so se pričeli specializirati. Naučili so se, kako najbolj učinkovito doseči ta cilj po mini-maks metodi (z minimalnim trdom – maksimalni učinek). Najprej so reševali specifične, omejene in strogo definirane probleme, sčasoma ("sčasoma" pomeni tu milijone let) pa so izmojstrili strategije za reševanje splošnih, slabo definiranih situacij in problemov. Drugače povedano, naučili so se reagiranja, kar je sposobnost osebk, da najde ustrezno rešitev v novih razmerah, na katere še nikoli ni naletel. To pa je najkrajša definicija inteligence.

PETI NIVO/SISTEM

Lahko bi rekli, da je **smisel/cilj inteligence način, kako doseči katerikoli cilj**, ne le delne in neposredne.

Razumevanje delovanja možganov kot izredno zapletenega fizičnega sistema, ki vključuje na najnižjem nivoju slepe interakcije med atomi in molekulami, ni v nasprotju z razumevanjem in opisom možganov kot strahovito učinkovitega analognega stroja za odločanje o najbolj optimalnih poteh za doseganje nekega **smisla/cilja**.

Na določeni stopnji razvoja inteligence je prišlo do kvantnega preskoka: evolucija se je preselila v umetno izdelane stroje za obdelavo informacij in odločanje. Priča smo bili novemu nivoju – umetni inteligenci (UI).

UI je v svojem bistvu strategija naših gnetljivih in na spodbujevanem učenju razvitih možganov, kako še bolj učinkovito dosegati splošne cilje. Ti učeči stroji lahko nekatere stvari dosegajo hitreje in učinkoviteje od nas. Pri najbolj 'človeških' igrah, kot so šah in GO, na katerih smo se učili tisočletja, so nas premagali po nekaj urah treninga. To je hkrati spodbudno in zastrašujoče. Ali, kot je rekel bivši šahovski svetovni prvak Gari Kasparov:

"Posledice presegajo mojo ljubljeno šahovnico ... Ne le, da ti samouki ekspertni stroji delujejo neverjetno dobro, ampak se lahko dejansko naučimo iz novega znanja, ki ga producirajo."

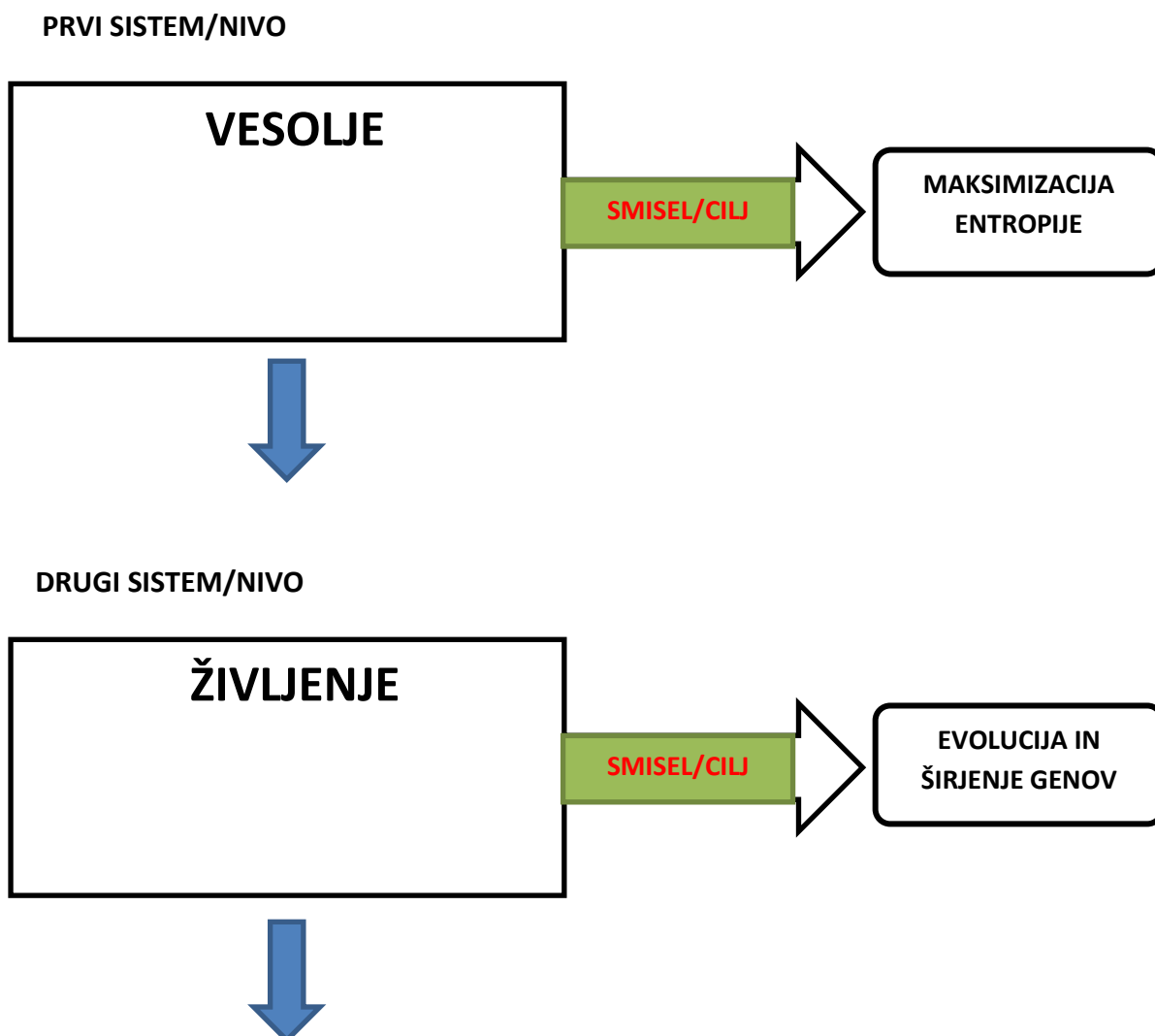
Programerji DEEPMIND GOOGLE so si sprva postavili cilj napisati računalniški program, ki bi igral šah ali GO vsaj tako dobro, da bi jih premagal. Izkazalo pa se je, da je po samo nekaj urah spodbujevanega učenja z igranjem s samim seboj, brez ogromnih ekspertnih baz podatkov, dosegel nivo, ko je začel kreativno razmišljati. Ne samo, da je kot za šalo premagoval svetovne prve v vseh miselnih igrah, na osuplost (in grozo) vrhunskih igralcev je odigral poteze, ki so bile najboljše in jih ljudje nismo odkrili v dva tisoč letih igranja! Zdaj se generacije vrhunskih igralcev učijo od strojev, ki smo jih sami ustvarili.

Odkrili so učinkovitejše in bolj optimalne poti za doseg namena/cilja – zmage v igri.

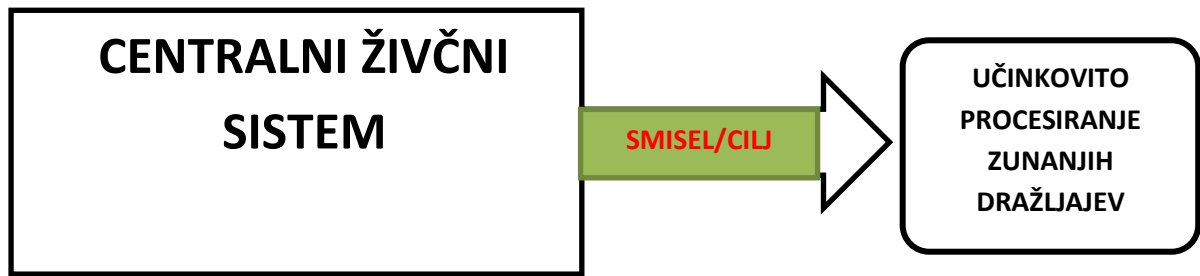
Evolucije UI s tem seveda ni konec. Ni niti začetek konca. Morda je konec začetka razvoja UI. Ti stroji za reševanje splošnih in nedefiniranih problemov/situacij bodo z metodo spodbujevanega strojnega učenja programirali vse boljše in učinkovitejše algoritme, ki bodo z vsako generacijo boljši ...

ŠESTI NIVO/SISTEM

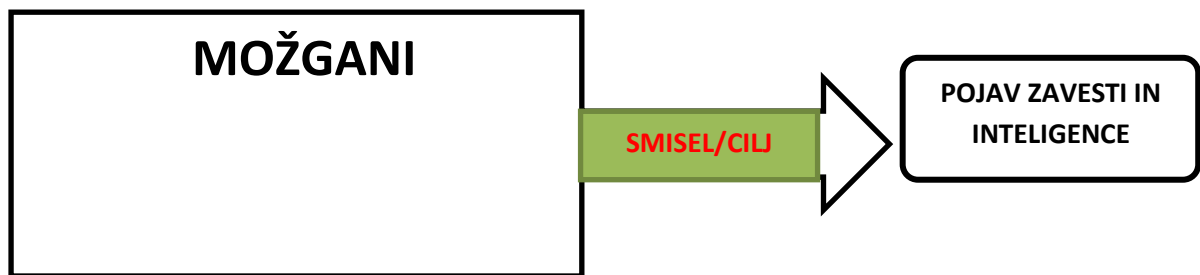
Kaj je **smisel/cilj tega nivoja, je še v meglici**. Danes težko vidimo ne samo cilj, še težje pa smisel tega razvoja ...

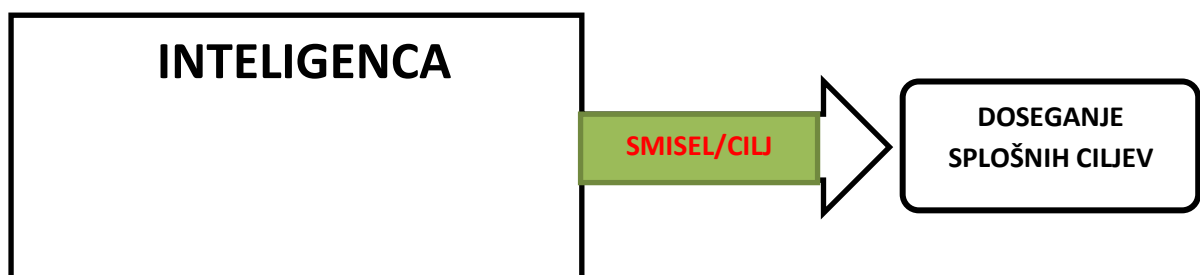
TRETJI SISTEM/NIVO

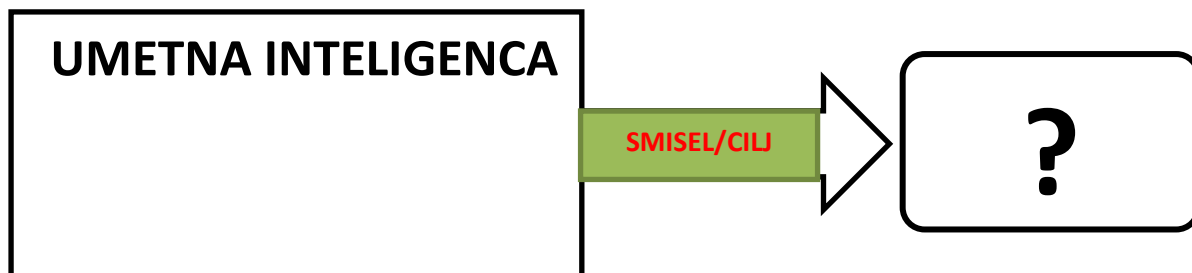
ČETRTI SISTEM/NIVO

PETI SISTEM/NIVO

ŠESTI SISTEM/NIVO

Bistrica ob Dravi, april 2020

Nejc Petrič

Kratka predstavitev prispevka

Nejc Petrič je zelo dober poznavalec staroverstva v Evropi in tudi drugje, obenem pa je zelo dejaven v društvu Slovenski staroverci. Avtor se je lotil predstavitve kritika ateizma francoskega filozofa Alaina de Benoista.

V skladu z načelom, ki ga zastopamo v ZAS ("z napisanim se ne strinjamo, bomo pa omogočili avtorju, da to objavi"), smo se odločili, da prispevek objavimo v pričujočem bienalnem zborniku ZAS.

Namesto kritike samega prispevka smo sklenili, da bralcem predstavimo Alaina de Benoista, čigar kritiko ateizma nam skuša približati Nejc Petrič.

Osvetlitev osebnosti Alaina de Benoista in njegovih nazorov povzemamo po članku 'Kdo posiljuje Evropo?', objavljenem v MLADINI št. 43 z dne 26. 10. 2018. Oceno MLADINE smo skrajšali.

V ZAS se z ocenami Jureta Trampuša v tem članku strinjamo.

Kratko predstavitev pripravil: Vojteh Urbančič

Kdo je pravzaprav Alain de Benoist? Gre za francoskega javnega intelektualca, utemeljitelja francoske Nove desnice (*Nouvelle droite*), ki je nastala konec šestdesetih let prejšnjega stoletja.

Alain de Benoist nacizem zavrača, zavrača tudi rasizem, ksenofobijo, sovraštvo do tujcev, vendar hkrati zagovarja idejo o različnosti ras in ljudi, zahteva po egalitarizmu pa je zanj največji sovražnik sodobnega sveta, razlog za domnevno katastrofalno razgradnjo Evrope in njene civilizacije. Po njegovem mnenju sicer ni nič narobe z ljudmi, ki živijo v Afriki, a je bolje, da ostanejo kar tam, nič ni narobe z islamom, dokler ta ne poseže v okolje, v katero naj kulturno ne bi sodil. Evropska kultura torej lahko preživi le, če zavrača egalitarnost in hkrati vzpostavlja razmerja, ki naj bi ustrezala naravi Evropejca. Tisočletna evropska kultura je, po njegovem mnenju, biološko pogojena, črna kultura ne more biti enaka belski. Strpen je do drugih, drugačnih, če niso njegovi sosedi, hkrati pa ostro zavrača mešanje ljudi, kultur, saj naj bi bila Evropa predvsem skupnost »belih ljudi«. Takšno razmišljanje je popolnoma enako tistemu, na katerem je bil utemeljen apartheid.

Ni čudno, da so ideje Alaina de Benoista skupaj z nasprotovanjem liberalizmu, globalizaciji in večkulturnosti posvojili pripadniki ameriškega gibanja *alt-right*.¹

"Bil pa je de Benoist nekoč politično vpliven, iz njegovih idej je črpalo Le Penovo gibanje, a znova samo delno, saj zagovarja vladavino elit, zato ga populist ne marajo preveč. Toda ne slepimo se, njegove ideje so nevarne, pri nas jih širi Bernard Brščič", pravi dr. Svetlana Slapšak.

Še ostrejši je sociolog dr. Rastko Močnik. Zanj je sicer Alain de Benoist "nevreden resnega intelektualnega zanimanja, razen s stališča pojava neonacizma. Sam ga klasificiram bolj kot neonacija kakor kot fašista, fašizem ima vgrajen modernistični element, naciji pa reciklirajo reakcionarno romantiko."

¹ Alt-right, kratica za 'alternative right' (alternativna desnica), je ohlapno povezano skrajno desno, belo nacionalistično gibanje s sedežem v ZDA.

Orbanova Madžarska je recimo oblika »etnodržave«, kakršno zagovarja Alain de Benoist. A vprašajmo se raje, zakaj so de Benoistove ideje privlačne, zakaj je Slovenija po Manifestu za domovino, priročniku za razumevanje življenja, medosebnih odnosov in zgodovine nasploh, po katerem posegajo mladi simpatizerji Generacije identitete, dobila še eno podobno knjigo. Zakaj na videz prijazen »akademski rasizem« priteguje vedno več pozornosti?

Evropska unija je dediščina razsvetljenstva. Dediščina francoske revolucije. Temelji na enakosti, bratstvu, svobodi. Ideje, ki jih zagovarja Alain de Benoist, temu ostro nasprotujejo.

»Ta človek je pošast,« je o njem dejala Svetlana Slapšak. Z njeno oceno se lahko strinjamo, lahko pa tudi ne.

Kratek povzetek članka Jureta Trampuša z naslovom 'Kdo posiljuje Evropo?', objavljenega v reviji Mladina, št. 43 z dne 26. 10. 2018, pripravil: Vojteh Urbančič

* * * * *

V članku je predstavljena kritika ateizma francoskega filozofa Alaina de Benoista. Kritika je usmerjena v idejo, da je ateizem racionalni miselni razvoj iz prejšnjega religioznega mišljenja, in predstavlja pogled, pri katerem gre v mnogih sodobnih idejah, kjer je prisoten tudi ateizem, samo za sekularizirano krščansko idejo, in s tem pokaže na krščanski izvor ateizma. Francoski filozof je kritik sodobnih idej, kot so univerzalizem, progresivizem, monoteizem, individualizem in egalitarnost, za katere meni, da so izvirno krščanske ideje, ki so se po dolgem procesu sekularizacije transformirale in danes tvorijo osnovo duha modernosti, hkrati pa so ohranile stare ideje v ateistični obliki. Razvoj idej naj bi pogosto sledil pravilu, da so najprej religiozne, nato sekularne, v zadnji fazi pa pridejo na dan kot »znanstvene« resnice.

Namesto uvoda

Izmed mnogih kritikov ateizma je za pričujoči članek izbran francoski filozof Alain de Benoist iz dveh razlogov. Avtor je pri nas razmeroma neznan, s tem mislim, da iz njegovega obsežnega opusa več deset knjig, ki so bile izdane v mnogih prevodih, v slovenščino ni prevedeno več kot ena knjižica, ki pa je vendarle vsaj povzetek njegovih večdesetletnih objav. Med tistimi, ki se bolj zanimajo za politiko in intelektualno zgodovino idej, je avtor morda bolj znan, a kljub temu so med manj znanimi ravno njegove objave o religiji, ateizmu, krščanstvu in poganstvu, četudi se vse te teme nenazadnje prepletajo z njegovimi sicer bolj popularnimi temami s področja politike in filozofije.

Drugi razlog za pisanje o avtorju pa je nenaklonjenost, ki jo je doživel prvi slovenski prevod njegove knjižice Manifest za evropski preporod² leta 2018. Ob napovedani predstavitvi knjige v javni knjižnici je bil dogodek tik pred zdajci odpovedan. Čeprav ni bilo uradnega pojasnila, je seveda jasno, da so se ustrašili miselne policije, saj je bil v časopisu objavljen članek³, ki je ostro napadel Benoista in še posebej javno knjižnico, ki daje prostor takšnim idejam. Članek je lep primer neobjektivnosti, kako se enostransko predstavi temo brez možnosti dati glas nasprotni strani in z vključitvijo nepreverjenih

² Benoist, Alain de in Charles Champetier: Manifest za evropski preporod. Samozaložba, 2018

³ Trampuš, Jure: "Kdo posiljuje Evropo?", (26.10.2018, Mladina), URL naslov: <https://www.mladina.si/187938/kdo-posiljuje-evropo/> Benoistu je že v podnaslovu očitano nič manj kot neonacizem, čeprav Benoist jasno zavrača vsa etikiranja z najbolj odbijajočimi ideologijami. Članek so okrepili še s podporniki osnovne ideje, dr. Svetlana Slapšak je v prispevku z avtorjem knjige obračunala, da je avtor "pošast", dr. Rastko Močnik pa da je "nevreden resnega intelektualnega zanimanja" in da je "katastrofalno, da se s tem ukvarja javna knjižnica".

informacij, kar je vse v nasprotju z merili novinarskega pisanja.⁴ Vpliv avtorjev, ki so dali intelektualno podporo novinarskemu članku, je zalegel in knjiga ni dobila svojih pet minut pozornosti.⁵ Pri zgoraj omenjenemu primeru ni šlo za cenzuro, ta tudi danes uradno ne obstaja, temveč za samocenzuro. Ta je radikalnejša oblika cenzure in deluje bolj kot strah pred morebitnimi posledicami, kot je izguba službe in je predvsem preventivno samoomejevanje, kjer si zamišljamo, kaj vse oblastnikom ne bo po godu.⁶ Sodobno zastraševanje, kot pravi Benoist,⁷ je danes neke vrste lov na čarovnice, saj ima nova cenzura tudi religiozno lastnost, ker ideje niso nikoli racionalno zavrnjene kot napačne, temveč zgolj kot škodljive in slabe.

Atene proti Jeruzalemu

O religiji in ateizmu, verskemu monoteizmu in nestrpnosti pa bodo predstavljene tudi nekatere bolj znane teze ali misli Alaina de Benoista, ki jih aplicira na kritiko ateizma. Večina tem, o katerih obravnavani avtor piše, se povezuje in je tako skoraj nemogoče vzeti iz konteksta zgolj ateizem brez hkratne omembe vsaj nekaterih drugih tem preko katerih izpelje svoje teze. To so predvsem njegove bolj znane teme, kot so kritika stalnega napredka, univerzalizma, liberalizma, egalitarizma, modernosti in krščanstva, ki se nanašajo predvsem na Evropo in nimajo splošne veljavnosti. Potrebno je tudi pretresti termin unikatnost njegove misli, saj sam, kakor tudi miselna šola, ki ji pripada⁸, ne trdi, da je njegova filozofija nova in unikatna, temveč da povzema že znane teme in objave, le aplicira jih na sodobnost. Pri tem se zdi, da si tudi avtor vzame nekoliko več akademske svobode, saj nemalokrat manjka znanstveni aparat in sklicevanje na starejše avtorje, preko katerih bi lahko jasneje sledili razvoju neke misli. Prenekatero kritiko, ki jih poudarja avtor, so že bile objavljene pri starejših avtorjih, kot so Nietzsche, Heidegger, Pareto, Schmitt in drugi, spet drugi sodobni avtorji pa so verjetno neodvisno od Benoista in omenjenih starejših avtorjev prišli do podobnih zaključkov, kjer izpostavljam predvsem filozofa Johna Graya.

Benoistovo kritiko ateizma moramo začeti pri krščanstvu, saj je osnovna kritika, ki jo podrobno razčlenja v mnogih knjigah in člankih, uperjena proti krščanstvu kot izvorni točki, kjer so se pojavile kritizirane ideje in šele iz njih so se razvile današnje brez-religiozne oblike le teh. Na kratko bi osnovno idejo lahko povzeli tako, da je po zmagi nad politeističnimi religijami krščanstvo predstavilo nov način razmišljanja, ki se je po stoletjih sekulariziral in se je nato pretvoril v moderni ateizem. V nadaljevanju bo prikazan razvoj nekaterih idej, ki jim Benoist pripiše krščanski izvor in nato prikaže njihov sodobni pojav v sekularizirani ateistični obliki. Krščanstvu očita, v primerjavi s prejšnjimi politeističnimi verovanji, univerzalizem, egalitarnost in versko nestrpnost, ki jo je predstavil šele monoteizem. Vse

⁴ Nežmah, Bernard: "Novinarstvo, prosto pristranosti" V: Fragmenti o novinarskem pisanju. Ljubljana: Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko, 2019, str. 71.

⁵ Odpoved predstavitve je sicer odmevala pri nekaterih manjših medijih, kot sta Domovina ("Začelo se je s prepovedjo koncertov, zdaj so na udaru še knjige: kdo je avtor, ki ga po mnenju naših levičarjev ne smete brati", 30.10.2018): URL naslov: <https://www.domovina.je/zacelo-se-je-s-prepovedjo-koncertov-zdaj-so-na-udaru-se-knjige-kdo-je-avtor-ki-ga-po-mnenju-nasih-levicarjev-ne-smete-brati/> in radio Ognjišče (Kulturni utrinki, Jože Bartolj, 29.10.2018): URL naslov: https://avdio.ognisce.si/index_cikel.php?oddaja=ku_2018_10_29_sklep_Borsnikovo_Jenkova_in_Jezkova_nagrada_Chagall_Lendava_Manifest_za_evropski_preporod_prepoved ter intelektualcih, izpostaviti je smiselno dva, izjavo dr. Žige Turka na Tematski konferenci programskega sveta RTV Slovenije (29.10.2018), URL naslov: <https://4d.rtvsl.si/arhiv/tematska-konferenca-programskega-sveta-rtv-slovenija/174572133> in članek dr. Boštjana M. Turka na spletni strani reviji Reporter ("Odprto pismo ob nasilju levega fašizma nad knjigo", 27.10.2018): URL naslov: <https://reporter.si/clanek/slovenija/b-m-turk-odprto-pismo-ob-nasilju-levega-fasizma-nad-knjigo-667384> Prevajalec in izdajatelj knjige Primož Kuštrin je svoje videnje dogodkov opisal na Portalu Plus ("Zakaj se zdi, da je članek v Mladini povzročil odpoved literarnega dogodka v javni knjižnici", 28.10.2018): URL naslov: <https://www.portalplus.si/2952/odpoved/>

⁶ Nežmah, Bernard: "Cenzura, samocenzura in cenzura mišljenja" V: Fragmenti o novinarskem pisanju. Ljubljana: Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko, 2019, str. 84-85.

⁷ Benoist, Alain de: Más allá de la derecha y de la izquierda. El pensamiento político que rompe esquemas. Altera, 2010, str. 314

⁸ Kratek pregled je v uvodu k Manifestu napisal Igor Kernel, sicer pa je tudi sam Manifest pregled glavnih idej miselne šole.

prej našeto poznamo iz naše polpretekle zgodovine, a izvori so po njegovem mnenju starejši. Glavna razlika med monoteističnimi in politeističnimi religijami po njegovem mnenju ni v številu Bogov, temveč v tem, da pozna monoteizem samo eno resnico, vse ostale pa so napačne. Znano je, da je bil politeizem antike odprt za druga božanstva in da politeistične religije niso imele *križarjev* proti nevernikom ali vojn v imenu Bogov, dogem in herezij.. Prihod monoteizma oziroma ene in edine Resnice je radikalno spremenil status »Drugosti«. Ne-kristijanom ni bilo dopuščeno svoje videnje duhovnosti, temveč jih je krščanstvo ponižalo na raven kriminalcev in s tem omogočila proti poganom oziroma nevernikom »pravičniško vojno«, ki je moralni koncept, kjer je sovražnik predstavljen kot zlo. Namen take označitve sovražnika je bila le politična diskvalifikacija z namenom moralnega opravičevanja svojih vojaških pohodov. Benoist izpostavlja povezavo med zmago monoteizma in končnim ciljem modernega enopolarnega sveta, kjer je dovoljena zgolj ena družbena ureditev z enim sistemom. Nekdanje verske vojne pokristjanjevanja so kasneje zamenjale vojne zaradi povsem sekularnih verovanj, od komunizma, nacizma do liberalizma, v sami osnovi pa je šlo za enako videnje sovražnika.⁹ Ni daleč tudi povezava med monoteizmom in diktaturo v analogni različici en Bog na nebu in en vladar na zemlji, kar je na tak ali drugačen način izrazilo mnogo mislecev, npr. Carl Schmitt in Martin Heidegger¹⁰. Slednji je menil, da se je sodoben sistem totalne diktature razvil iz žido-krščanstva. Bistvena je bila skratka umestitev ideje izključevalnosti oziroma enodimenzionalnosti, kot to imenuje Benoist. Policija duš je postala policija države, verske vojne pa so zamenjale ideološke borbe itd. Zadnja faza teh enodimenzionalnih analogij je po mnenju Benoista ateistična, saj je "dosežek zahodnega ateizma odstaviti Boga iz njegovega prestola in nas same postaviti na njegovo mesto z namenom narediti našo povezavo s svetom analogno božji s stvarjenjem«.

Monoteizem je kasneje dal tudi podlago za nastanek univerzalizma. Univerzalni Bog, ki je lahko samo eden, tudi vlada univerzalno. V govorici idej, je ideja, ki je ena in univerzalna, nasprotje pluralizma, v religijski govorici pa bi Benoist dejal, da ima vsak narod lahko svoje videnje tostranskosti in onostranskosti, pri univerzalizmu pa je zadaj ideja, da ima filozofski koncept univerzalno aplikativnost in predvsem željo po širjenju. Krščanstvo ni bilo ustvarjeno samo za izvoljeno ljudstvo, temveč je bilo že v temelju namenjeno za vse ljudi ne glede na kakršne koli razlike med njimi. Katolištvo nosi svoj namen že tudi v imenu, saj etimološko pomeni univerzalnost, skratka univerzalna religija za vse ljudi v nasprotju s poganstvom, ki je plemensko. Plemensko poganstvo, ki je bližje Benoistu, ni univerzalno, nasprotno, je lokalno in razume, da ima vsak svoje lastne šege in vrednostni sistem. Kritika univerzalizma, ki jo Benoist razvije, napada širjenje preko vsiljevanja krščanstva drugim ljudstvom na različne načine, od nenasilnih do nasilnih, preko misijonarjev do križarjev. Kasneje je bila ista ideja podlaga kolonialistom za širjenje svojega sistema vrednot, ki so bile edine racionalne in superiorne in so se za potrebe opravičevanja osvajanja oklicale za civilizacijo in napredek. Danes to isto idejo univerzalnosti okleščeno religioznosti najdemo na Zahodu pod zastavo globalizacije v obliki kapitalizma in sekularne religije "človekovih pravic"¹¹, če se izpostavi samo dva najbolj očitna primera. Idejo univerzalizma je enostavno prepoznavati tako v politiki gradnje nadnacionalne države in v političnih idej, ki tako kot krščanstvo nimajo domovine in so aplicirane na celoten svet. Glavna negativna posledica univerzalizma oziroma kasneje globalizacije, je homogenizacija sveta, kar z drugimi besedami pomeni izgubljanje različnosti.

Od razumevanja obstoja »enega Boga« pridemo tudi do tega, da so vsi ljudje del iste družine in da ima vse, kar nas loči, začenši z našo kulturo, le drugotni pomen. Naziva »Božji otroci« zaradi neidentitetne dimenzije univerzalne religije ne moremo aplicirati na noben narod. Benoist to vidi kot podlago za kasnejši egalitarizem (ne smemo ga zamenjati za enakopravnost), ki se kaže kot ideologija

⁹ Gray, John: Seven types of Atheism, Allen Lane: 2018, str. 27.

¹⁰ Glej tudi Schmitt, Carl, Political theology II: The Myth of the Closure of any Political Theology. Polity Press, 2008, str. 38, kjer je leta 1935 izpostavil to povezavo v svojem delu v času diktature. O politični teologiji in drugačnemu pogledu na povezavo med monoteizmom in diktaturo glej tudi Peterson, Erik: El monoteísmo como problema político. Editorial Trotta, 1999. Heidegger je diktaturo razumel širše in je pod to po vojni vmešchal tudi medije, tehnologijo in javno mnenje (Fuchs, Christian: The Fourth Volume of Martin Heidegger's Black Notebooks (1942–1948). URL: <https://www.triple-c.at/index.php/tripleC/article/view/677/700> (Povzeto 17-06-2020).

¹¹ Benoist, Alain de: Mein Leben: Wege eines Denkens, Junge Freiheit, 2014, str. 281

enakosti. Njen pomen je lažje razumeti s prikazom njenega nasprotja, kot sta raznolikost ljudi in kultur. Pomen, kot ga tu Benoist pripiše enakosti, gre z roko v roko z globalizacijo, saj slednja cilja predvsem na to, da svet postaja enak skozi izgubljanje različnosti in multikulturalizma, ki se kaže kot prevzemanje globalnih trendov, čemur včasih zaradi konzumiranja istih produktov nekateri pravijo tudi "amerikanizacija". Egalitarnost oziroma ideologija enakosti se je v najekstremnejši obliki razvila v socialističnih režimih, domač pa je tudi liberalnemu "terorju večine". Benoist seveda ni prvi, ki je povezal krščansko enakost duš z idealom komunistične brezrazredne družbene enakosti, saj so to pred njim naredili že številni drugi. Med drugimi je o tem pisal Louis Dumont, ki ga Benoist večkrat citira, da je "religija rodila politiko, politika pa kasneje ekonomijo", s čimer je želel pokazati razvoj egalitarne ideje od židokrščanstva preko sekularne preobrazbe v liberalizem in končno ekonomizem¹². Če vzamemo, da ta teza drži, je ironija zgodovine, da so tudi socialistični režimi z antireligijskimi koncepti derivat te iste sekularne verzije krščanstva. Ne glede na protislovnost liberalizma in antiliberalnih režimov jih družijo enaki izvori, kar je z na drugem nivoju Heidegger izrazil s tem, ko je zapisal, da sta »Amerika in Rusija z metafizičnega pogleda enaka«.¹³ Vse te ideologije imajo tudi cilj, proti kateremu so usmerjene, pri socializmu je to bil egalitarni komunizem.

Verjetno najbolj razširjena Benoistova kritika, pa tudi mnogih drugih¹⁴, je kritika ideje o napredku, hkrati pa se zdi, da je ravno ta ideja najbolj trdno zasidrana v sodobni družbi. Progres vzame za izhodišče idejo, da bo družba vedno boljša. Francoski intelektualec vidi to kot ateistično verzijo krščanskega odrešenja v posmrtnem življenju, ki je preslikana v obljubo o sreči *ali* večjemu blagostanju v nedoločljivi prihodnosti.¹⁵ Nič takega, kot je sekularna ideja progressa, se ne bi moglo razviti iz politeističnih religij, meni podobno ateist in zgodovinar idej John Gray, temveč je lahko bilo samo posledica krščanstva potem, ko so v osemnajstem stoletju zavrgli krščanstvo, ne pa tudi takega načina razmišljanja. Idejo progressa ima Gray za zahodni gnosticizem, saj predpostavlja, da nas bo znanje odrešilo. Bolj kot odrešitev je to le utopična misel o boljšem svetu¹⁶ ali postkrščanska vera, da bomo ljudje naredili svet boljši kot kdorkoli pred nami. Benoist to povezuje tudi z linearnim razumevanjem zgodovine, ki ga je pri nas vpeljalo krščanstvo, za razliko od starejšega cikličnega razumevanja časa. Razliko med starejšim poganskim, politeističnim razumevanjem časa in krščanskim ter posledično našim, je podrobneje opisal v knjigi Kako biti pogan¹⁷, kjer sooči krščansko in pogansko teologijo ter skozi tematska poglavja pokaže kolikšen del današnje ideologije, ki jo mnogo ljudi ima osvobojeno religijskih okvirjev, sloni na biblijskem razumevanju sveta. Nedosegljiva boljša prihodnost je sodoben cilj, h kateremu stremi Zahod z vpeljavo vedno novih progresivnih novotarij. Pogosta je zamenjava človeškega progressa s tehnološkim, zaradi česar bi težko oporekali, da progressa ni bilo v zadnjih tisočletjih, a bil je le tehnološki progres, ljudje pa so ostali taki, kot so vedno bili. Mnogi avtorji, ne samo Benoist, menijo, da je zmota liberalnega sveta, da s tehnološkim razvojem tudi ljudje postajamo vedno bolj razumni, saj progressa ni v etiki, estetiki ali politiki, česar se da naučiti, hkrati pa ne ostane naučeno skozi naslednje generacije. Človek torej ne naredi progressa, samo akumulira znanje, zaradi česar svet ne bo naprednejši. Sekularizacija torej ni prinesla osvoboditve od dogem, kot je pred tem menil Hegel, temveč bi lahko rekli, da jih je samo sekularizirala, med njimi idejo progressa kot enega temeljev modernosti in dogem, v katero verjame prenekateri ateist.

¹² Louis Dumont: *From Mandeville to Marx: The Genesis and Triumph of Economic Ideology*, University of Chicago Press 1977, str. 16

¹³ Heidegger, Martin: *An introduction to metaphysics*, New Haven, Yale University Press, 1959, str. 37. V času objave knjige je bila Rusija osnova Sovjetske zveze in nasprotje liberalni Ameriki.

¹⁴ Naj izpostavim samo francosko-italijanskega sociologa Vilfreda Pareta, ki ga idejna šola Benoista večkrat citira. Pareto je bil kritik čaščenja napredka, v katerem ni videl razlike od čaščenja Boga, poleg tega je menil, da teologija ni manj resnična od različnih oblik racionalne metafizike. Glej Femia, Joseph V. *Pareto and political theory*. Routledge, 2006, str. 19

¹⁵ Raymond Aron pripisuje sekularnim religijam za katere ima totalitarizme v XX. stoletju, da so v svojih dogmah iskali odrešenje za človeštvo že na tem svetu. Glej Molina, Jerónimo Cano: "Realismo político y crítica de las religiones seculares en Raymond Aron." *Religion and the Political* (2011): 249-269.

¹⁶ Gray 2018, str. 24-25, 71

¹⁷ *On being a Pagan*. Ultra, 2004.

Individualizem se prepleta z že zgoraj omenjenimi idejami, a tudi tu Benoist izpostavi krščanstvo kot izvorni mejnik, na katerem se je razvijala kasnejša zgodovina. Krščanstvo je imelo individualizem že v svoji naravi, saj je poudarjalo individualni značaj odrešenja in individualni odnos človeka in Boga, iz česar Benoist sklepa, da se je že tu zasadilo seme modernosti, iz katerega se je razvil zahodni individualizem.¹⁸ Morda je predvsem zaradi individualne osamljenosti, dodaja Benoist, krščanstvo moralo podpreti moralo o univerzalnem bratstvu, saj vsakdo sam poskuša doseči odrešenje.¹⁹ S prevladujočo ideologijo individualizma se je s časom družbena skupnost razbila na individume, kar predstavlja atomizacijo družbe. Na individualizmu slonijo tako trenutna dominantna ideologija človekovih pravic, kakor tudi demokracija, koncept državljanstva in liberalizem, ki ni samo individualistična ideologija, temveč tudi ekonomistična.

Od religije do znanstvene resnice

Kot že nakazano zgoraj, ima Benoist mnoge segmente sodobnosti, ki se zdijo osvobodjeni religijske dimenzije, zgolj za sekularno verzijo krščanstva. Njegova kritika krščanstva bi poenostavljeno sledila, da je krščanstvo s svojimi novimi idejami, individualizmom, univerzalizmom in egalitarizmom prineslo preko sekularizacije prve zametke modernosti in se prelevilo v mehki liberalni totalitarizem, ki se je nato naprej razvil tudi v trdi socialistični in nacionalsocialistični totalitarizem. Isto tezo spremembe starih idej v ateistično verzijo je z drugimi besedami izrazil že pred njim Carl Schmitt v svojem delu *Politična teologija*²⁰, kjer zapiše eno od svojih najbolj znanih misli, da so "vsi pomembni koncepti moderne teorije države sekularizirani teološki koncepti". Vsemogočni Bog naj bi tako preko sekularizacije postal vsemogočni zakonodajalec, izjema v pravni praksi pa je analogna čudežu v teologiji²¹. Schmitt je menil, da je poleg samega razvoja iz religije, sekularizem ohranil tudi prejšnjo teološko strukturo. Boga vidi tudi kot nekaj, kar so nadomestila nova božanstva, kot so humanost, nacija, individuum ali razvoj, med novimi dogmami pa izstopa dogma o človekovih pravicah ali vera v vsemogočnost demokracije, kar predstavlja teološkost demokratične legitimacije. Ne samo na zgodovinski razvoj, Schmitt pokaže tudi na nesamoumevno povezavo med vero in pravom. "Politični akt je vedno akt vere, del nečesa zunaj argumentativnega polja, kot je javna vera ali kult. Skratka, pravo nima opore v samem sebi, nima lastne racionalnosti, temveč je politično in v bistvu breztemeljno, tako ali drugače mitsko legitimirano," povzema Vlasta Jalušič politično teologijo nemškega misleca.²² Moderna država je potemtakem sekularizirana cerkev in zato mora biti tudi njena legitimacija teološka. Po Schmittu naj bi se to videlo v pravni teoriji in pravniki so takorekoč sekularizirani teologi.²³ Kot je bilo prikazano, je to tezo na različnih primerih razvijal tudi Benoist, a nedvomno tudi pod Schmittovim vplivom.

Kritika ateizma Alaina de Benoista skratka ni usmerjena proti "nevernikom", ki so morda izgubili vero v religijo svojih staršev, temveč v religijsko podstat samega ateizma. Razkriva religijske temelje, na katerih pogosto stoji ateizem, in zato vidi ateizem zgolj kot nadaljevanje istega idejnega sveta brez duhovne komponente. Če sprejmemo za pravilno njegovo hipotezo o razvoju idej, bi lahko zapisali, da vključevanje novih idej pogosto vodi do novih, tudi povsem nasprotnih idej od začetne osnove. Svet je

¹⁸ Benoist, Alain de, Thomas Molnar: *El eclipse de lo sagrado*, Tarragona, 2019, str. 77

¹⁹ Benost, 2019, str. 135. Benoist se na več mestih sklicuje na Louisa Dumonta, ki v svoji študiji individualizma povzema tudi krščanske začetke. Glej: *Ensayos sobre el individualismo: Una perspectiva antropológica sobre la ideología moderna*, Alianza, 1987.

²⁰ Schmitt, Carl: *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. University of Chicago Press, 2005

²¹ Schmitt 2005, str. 36-52

²² Jalušič, Vlasta: "Carl Schmitt kot mejni teoretik političnega". V: Carl Schmitt: *Tri razprave*, Ljubljana, 1994, str. XVI, XXV.

²³ Prav tam, str. XVI.

s krščanstvom postal razčaran, kar je služilo krščanstvu, a je na dolgi rok pokopalo tudi njega. Pri tem se Benoist sklicuje na Marcela Gaucheta, ko pravi, da je bilo "krščanstvo religija izhoda iz religije."²⁴

Vse zgoraj omenjeno velja predvsem za Zahodno civilizacijo, ki je bila stoletja krščanska in kjer usedline filozofske misli še vedno vidimo. Glede na prikaz ateističnih mitov kot dedičev svoje krščanske preteklosti bi lahko rekli, da tako, kot je religij več, tudi ateizem ni samo eden.²⁵ Benoistova kritika ateizma torej tu jasno cilja zgolj na Zahodni ateizem.

Sklep

De Benoist ni ne prvi ne edini, ki je razmišljal o razlikah med »Ateni in Jeruzalemom«, saj so te vrste ideje prisotne v filozofiji že vsaj od 19. stoletja dalje, če se omejimo le na najbolj sodobno zgodovino.²⁶ V avtorjevem lastnem stilu lepo izraženih sklepov, bi sledil njegov povzetek krščanstva, da »kar je v njem dobrega ni novo in kar je novo v krščanstvu ni dobro«. A krščanstvo je danes že preteklost v večjem delu Zahoda, niso pa preteklost ideje, ki so se s krščanstvom pojavile in se sekularizirale. Benoistova kritika ateizma je skratka usmerjena v njegove krščanske izvore in v ateistični način razmišljanja, ki sledi monoteizmu in drugim v osnovi krščanskim idejam. Njegova kritika je večplastna, od tega, da je človek prevzel vlogo Boga in svojo povezavo z naravo utemeljil na enaki povezanosti, kot je bila prej med Bogom in stvarjenjem, do kritik današnjega modernega sveta, ki se v imenu racionalnosti in razčaranosti, ki ju je prineslo krščanstvo z uveljavitvijo vladavine zakona, predstavlja kot nekaj novega in boljšega, čeprav gre po njegovem za enake ideje brez duhovne komponente. Ni pa prinesel ateizem osvoboditve od dogm, temveč so se te samo zamenjale, v samem temelju pa je ostal ateizem veren svojim krščanskim idealom univerzalizma, monoteizma, progresivizma in egalitarizma. Giorgio Locchi, Benoistov nekdanji sodelavec, je o teh temah ali mitih menil, da so najprej teološki, nato sekularni in končno pridejo na dan kot znanstvene resnice.²⁷ Zadnja faza je pogosto mišljena metaforično v pomenu, da potem, ko se je krščanska ideja sekularizirala in prešla v dobi razuma v sekularno religijo brezmejnega človeškega napredka, se je kasneje potrdila še kot "znanstvena" resnica v marksizmu in drugih ideologijah, ki se imajo za znanstvene.

Pred koncem se vrnimo še na začetni naslov o razliki med Atenami in Jeruzalemom. Grški in židovski svet sta si bila v mnogočem nasprotna, krščanstvo pa je kljub razvoju iz židovstva poskušalo vključiti tudi grški politeistični pogled na svet. Ker so imeli kristjani samo enega Boga, so bili že takrat s strani starih Grkov označeni za ateiste. Takrat in danes pa sta bila monoteizem in ateizem samo dve plati istega kovanca.²⁸

²⁴ Benoist 2019, str. 170

²⁵ Gray 2018, str. 4

²⁶ Myers, Brendan: *The Earth, The Gods and The Soul. A History of Pagan Philosophy: From the Iron Age to the 21st Century*. Moon Books, 2013

²⁷ Benoist 2014, str. 207

²⁸ Gray 2018, str. 3.

Ivan Ketiš

Kratka predstavitev prispevka

Avtor v tem prispevku odpira večno, a nikoli dorečeno temo izvora abrahamskih monoteističnih religij. Za eno od njih – islam – je jasno, da je slaba kopija judovske in krščanske, saj 'zamuja' za prvima dvema več kot 600 let. Krst, vera v posmrtno življenje, sodni dan, brezmadežno spočetje in koncept matere-device, vstajenje od mrtvih, križanje, skrinja zaveze, obrezovanje, ideja preroka, odrešiteljstva, sveta družina, vesoljni potop, Velika noč, Božič in mnogi drugi miti ter obredi izvirajo že iz egiptovske mitologije in so nastali stoletja pred krščanstvom in judaizmom, da o islamu sploh ne govorimo.

Po Uvodu, v katerem dokaže tezo o poganskih izvorih krščanstva, nam predstavi solidno preveden uvod angleškega transkripta filma Zeitgeist Petra Josepha iz leta 2007.

V neke vrste po-govoru nam avtor predstavi nekatera novodobna verstva oz. boljše paradije na 'resne' religije, ki še vedno držijo v krempljih več kot polovico ljudi na svetu. Najbolj odmevni sta Čezvesoljska zombi cerkev blaženega zvonjenja (ČZCBZ), ki je plod domače fantazije in pa Cerkev leteče špagetne pošasti, ki sta najhitreje rastoči 'religiji' pri nas in v svetu. Očitno je čas dozorel, da so ljudje ugotovili, da je bilo 2000 let motoviljenja in posiljevanja z bogovi, čudeži, miti, ipd. dovolj in da je čas za to, da se tem religijam nastavi farsično in parodično ogledalo. V tem ogledalu se šele vidi vsa infantilnost in smešnost teh 'ta pravih, zaresnih' religij. Strinjati se moramo z avtorjem, da ustanavljanje teh 'religij' deluje na 'prave' religije bolj korozivno kot mnogo znanstvenih razprav in dokazov.

Odličen vpogled v izvire eshatologije abrahamskih religij, ki smo ga že dolgo čakali!

Kratko predstavitev pripravil: Vojteh Urbančič

* * * * *

KRŠČANSTVO

Ali krščanstvo res temelji na poganskih verovanjih?

V diplomskem delu Eve Gjorek na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, z naslovom »Božični mit rimskokatoliške cerkve in njegova kritika v znanosti: Primer veroučnih učbenikov in kateheze« avtorica piše o najbolj razširjenem in priljubljenem mitu krščanstva, božičnem mitu. Ta mit vključuje Jezusovo rojstvo 25. decembra materi devici v hlevu, zvezdo, ki je vodila modrece v Betlehem, prihod pastirjev, grožnjo umora in selitev v oddaljen kraj. To pa so značilnosti, ki spremljajo tudi obrojstne mite poganskih božanstev. Skladnosti, ki se pojavljajo med krščanstvom in predobstoječimi poganskimi verovanji, kažejo na globoke povezave s poganstvom.

V domnevnem času pojava Jezusa iz Nazareta in nekaj stoletij pred njim so na različnih koncih sveta obstajali številni poganski kulti. Ti so, kljub velikim geografskim razdaljam in medsebojnim razlikam, v osnovi gojili, če že ne identičnih, pa vsaj zelo podobna verovanja in obredje. Biografije poganskih božanstev, ki so jih častili, so sorodne po tem, da jih skorajda vse družijo božanstva, rojena 25. decembra ali zelo blizu tega datuma devici, v hlevu, jami ali podzemnem prostoru. V vseh primerih se

je prikazala zvezda na vzhodu, ki je vodila modrece, oziroma tri kralje, do novorojenca. Božanstvom je grozil pokol nedolžnih otrok, zato so zbežala v oddaljeno deželo. Živela so v garanju in trpljenju za človeštvo. Imenovali so jih Nosilec luči, Zdravilec, Mediator, Rešitelj, Odrešenik. Božanstva so izdali in umrli so v trpljenju in žrtvovanju za grehe človeštva v času velike noči. Njihovi privrženci so nekaj dni kasneje našli prazen grob, saj je Bog vstal od mrtvih.

Kljub temu, da nobeden izmed poganskih mitov ni povsem paralelen zgodbi o Jezusu, so osnovni motivi, ki jo tvorijo, obstajali že stoletja prej v zgodbah o poganskih prerokih ali božanstvih. Poganski bog sonca Mitra se je po izročilu rodil devici v jami, 25. decembra. Imel je dvanajst učencev, s katerimi je potoval po svetu, učil in razsvetljeval človeštvo. Klicali so ga odrešenik ali mediator in ga občasno prikazovali kot jagnje. Njegova velika praznika sta bila zimski solsticij in spomladansko enakonočje, ki ju je krščanstvo kasneje datumsko prevzelo, kot Božič in Veliko noč. Umrlega so pokopali v grobnico, iz katere je vstal, njegovo vstajenje pa so slavili vsako leto.

Staroegipčanski bog Oziris se je rodil na 361. dan leta, torej približno 27. decembra. Tudi on je bil popotnik, ki je ljudi »krotil« z glasbo ali nežnostjo in ne s silo ali orožjem. Po izdaji s strani Tifona, Boga teme, so ga razčetrverili oziroma pokončali. To se je zgodilo v času, ko je sonce vstopilo v znamenje škorpiona, astrološkega znamenja, ki kaže na prihod zime. Nekaj dni kasneje je vstal od mrtvih in privrženci so ga pozdravljali z vzkliki »Oziris je vstal.« Njegovo trpljenje, smrt in vstajenje so častili vsako leto.

Iz prej podanega avtorica zaključuje, da so podrobnosti o domnevnem Jezusovem življenju opisanem v novi zavezi, hkrati tudi podrobnosti iz mitologije življenj poganskih božanstev. Ko pripovedi o Jezusu očistimo vseh poganskih primesi, namreč ostane le malo pomembnih izvirnih elementov, ki bi nakazovali njegovo edinstveno življenje. Izvire idej o Jezusovem življenju, ob vseh naštetih podobnostih, ni težko umestiti v čas pred njegovim rojstvom.

Zgodnji kristjani so bili, po avtorici, zato predmet kritike poganskih filozofov, ker naj bi skušali Jezusovo zgodbo prodati kot novo razodetje, čeprav je po njihovem mnenju šlo le za slabo imitacijo poganskih mitov. Vendar je katoliška cerkev širšo javnost uspela prepričati v edinstvenost svojega verovanja do te mere, da se tudi danes le malo ljudi zaveda, da izvira iz predhodnih verovanj in si z njimi deli večino pripovedi, prepričanj, doktrin, obredov in praznovanj. Krščanstvo tako nikoli ni bilo novo odkritje, temveč le judovska priredba starodavnih poganskih religij.

Ali Jezus ponazarja »življenje« Sonca?

Da krščanstvo temelji na gibanju Sonca in da so karakteristike Jezusa v bistvu opis gibanja Sonca in na ta način poosebljenje Sončnega Boga, so prepričani avtorji filma *Zeitgeist*. Gre za film Petra Josepha iz leta 2007, ki predstavlja številne teorije zarot. Objavljen online si je hitro pridobil desetine milijonov gledalcev Google Videja, Youtuba in Vimea.

Zeitgeist ali po naše Duh časa je bila prevladujoča perspektiva ali ideologija časa v zgodnjih dnevih psihologije. Najprej je bil to strukturalizem, nato funkcionalizem in tako dalje.

Tekst, ki sledi med vrsticama pik, je moj poenostavljen prevod uvodnega dela angleškega transkripta filma.

.....

Arheologi so našli že več kot deset tisoč let stare risbe in zapise, ki odsevajo človeško spoštovanje in občudovanje Sonca. Razloga za to ni težko razumeti, saj je Sonce vsako jutro vzšlo, prineslo svetlobo, toploto in varnost in rešilo ljudi hladno, slepo, s plenilci napolnjeno temo noči. Brez njega posevki ne bi rasli in življenje na planetu ne bi preživel. Ta dejstva so postavila Sonce na mesto najbolj oboževanega objekta vseh časov. Na podoben način so se zavedali tudi zvezd. Sledenje zvezdam jim je omogočalo prepoznavanje in pričakovanje dogodkov, ki so se ponavljali v daljših časovnih obdobjih

kot so mrki in polne Lune. Posledično so si zapisali skupine zvezd v nekaj, kar danes imenujemo ozvezdja.

Živalski krog, ena od najstarejših konceptualnih slik v človeški zgodovini kaže navidezni prehod Sonca v letu dni skozi 12 glavnih ozvezdij. Prav tako predstavlja 12 mesecev, štiri letne čase, solsticije in ekvinokcije.

Sónčev obrát ali solstícij je tisti trenutek v letu, ko je Sonce ob poldnevu v svojem nadglavišču (zenitu)) navidezno najvišje ali najnižje nad nebesnim ekvatorjem. Poletni Sončev obrat je običajno od 21. do 23. junija. Takrat se začne poletje, dnevu pa rečemo kres. Zimski Sončev obrat (zimski solsticij) pa se zgodi 21. decembra, poredko pa dan kasneje. Takrat se začne zima.

Enakonóčje, tudi ekvinókcij, je astronomski pojav v katerem ekvatorialna ravnina zaide čez Sončevo središče, kar pomeni da sta dan in noč približno enako dolga po celem svetu. To se zgodi okoli 20. marca (na severni polobli spomladansko enakonočje in začetek pomladi, obratno na južni polobli) ter okoli 23. septembra (na severni polobli jesensko enakonočje in začetek jeseni, obratno na južni polobli). V praksi tak dogodek pomeni, da bo Sonce nad obzorjem približno toliko časa kot pod obzorjem.

Pod zodiakom razumemo poosebljenje ozvezdij kot figur ali živali. Z drugimi besedami, zgodnje civilizacije niso samo spremljale Sonca in zvezd ampak so jih poosebile z miti, ki so vključevali njihovo gibanje in medsebojna razmerja. Sonce, ki zagotavlja življenje in ohranitev, je bilo predstavnik nevidnega stvarnika ali Boga, božje sonce, luč sveta, odrešitelja človeške vrste. Na podoben način je 12 ozvezdij predstavljalo prostore potovanj Božjega Sonca, ki so jih poimenovali, običajno z dogodki iz tistega časovnega obdobja. Tako npr. Vodnar, nosilec vode, prinese pomladno deževje.

Kakšnih 3000 let pred našim štetjem so Egipčani slavili sončnega boga Horusa. Bil je počlovečeno Sonce in njegovo življenje je spremljala vrsta alegoričnih mitov povezanih z njegovim nebesnim gibanjem. O vsem tem nam govorijo hieroglifi. Tako je Horus kot sonce ali svetloba imel sovražnika Seta in ta je bil poosebljenje teme oziroma noči. In metaforično povedano je Horus vsako jutro dobil bitko s Setom, medtem, ko je zvečer Set premagal Horusa in ga poslal v podzemlje. Pomembno si je zapomniti, da je »tema proti svetlobi« ali »dobro proti zlemu« ena od najbolj vseprisotnih mitoloških dvojnosti in se še vedno izraža na mnogih nivojih tudi danes.

Zgodba Horusa je v grobem naslednja. 25. decembra ga je rodila devica Izis-Meri. Njegovo rojstvo je naznanila zvezda na vzhodu, ki so ji sledili trije kralji in tako odkrili in slavili novorojenega odrešitelja. Pri 12-tih letih je bil učitelj izgubljenih otrok in pri 30-tih ga je krstil Anup in tako začel svoje poslanstvo. Horus je imel 12 učencev, s katerimi je potoval in delal čudeže kot ozdravljal bolne in hodil po vodi. Horus je bil znan po mnogih imenih kot Resnica, Svetloba, Božji sin, Božji pastir, Božnje jagnje in mnogih drugih. Po izdaji s strani Tifona, so Horusa križali in pokopali vendar je po treh dneh vstal od mrtvih.

Take lastnosti Horusa, izvirne ali ne, so bile razširjene v mnogih svetovnih kulturah in mnogi drugi bogovi so imeli enako splošno mitološko strukturo.

Attis iz Frigije se je rodil devici Nani 25. decembra, bil križan, pokopan in po treh dneh vstal od mrtvih. Krišno je v Indiji rodila devica Davaki. Njegov prihod je oznanila zvezda na vzhodu. S svojimi učenci je delal čudeže in po smrti vstal od mrtvih. Dioniza je v Grčiji rodila 25. decembra devica. Bil je potujoči učitelj, ki je delal čudeže kot spreminjal vodo v vino in so ga poznali pod imeni Kralj kraljev, Božji edini sin, Alfa in Omega in mnogimi drugimi. Po smrti je vstal od mrtvih.

Mitro je v Perziji rodila devica 25. decembra. Imel je 12 učencev in je delal čudeže. Tri dni po smrti je vstal od mrtvih. Nosil je imena kot Resnica, Svetloba in mnoga druga. Sveti dan oboževanja Mitre je bila nedelja.

Kot vidimo, so imeli ljudje skozi čas številne odrešitelje z omenjenimi istimi karakteristikami. Pričakovano se postavlja vprašanje, zakaj rojstvo device 25. decembra, zakaj mrtvi tri dni, zakaj

neizogibno vstajenje od mrtvih in zakaj 12 učencev oziroma sledilcev. Da bi to ugotovili, pogledjmo zadnjega med odrešeniki.

Jezusa Kristusa je rodila devica Marija 25. decembra v Betlehemu. Njegovo rojstvo je oznanjala zvezda na vzhodu, ki so ji sledili trije kralji ali modreci in na ta način odkrili in častili novega odrešitelja. Pri dvanajstih je bil otroški učitelj, pri tridesetih ga je krstil Janez Krstnik in tako se je začelo njegovo poslanstvo. Z 12 učenci je potoval po deželi, delal čudeže, ozdravljaval bolne, hodil po vodi, obujal umrle. Med drugim so ga imenovali Kralj kraljev, Božji sin, Luč sveta, Alfa in omega, Jagnje božje. Po izdaji s strani učenca Judeža Iškarjota in prodanem za 30 srebrnikov, je bil križan, pokopan v grobnico in po treh dneh vstal od mrtvih in se povzpел v nebesa.

Kar zadeva rojstvo, je datum povsem astrološki. Zvezda na vzhodu je Sirij, najsvetlejša zvezda na nočnem nebu, ki se 24. septembra poravnava s tremi najsvetlejšimi zvezdami v Orionovem pasu. Te tri svetle zvezde imenujemo danes enako kot v starodavnih časih – Trije kralji. Trije kralji in najsvetlejša zvezda Sirij kažejo 25. decembra natančno proti točki sončnega vzhoda. Na ta način Trije kralji »sledijo« zvezdi na vzhodu proti mestu rojstva Sonca.

Devica Marija je ozvezdje Device. Starodavni znak za devico je spremenjeni »M«. To je razlog zakaj Marija, enako kot druge deviške matere kot je Adonisova mati Mira ali Budina Maja začnejo z M. Ozvezdje Device povezujejo tudi s Hišo kruha in ga predstavljajo kot devico, ki drži snop pšenice Hiša kruha in simbol žita predstavljata avgust in september, čas žetve in posledično lahko Betlehem prevedemo v »hišo kruha.« Betlehem se torej nanaša na ozvezdje Device, na kraj na nebu in ne na Zemlji.

Okrog 25-tega decembra imamo zanimiv pojav, ki ga imenujemo zimski solsticij ali zimski Sončev obrat. Od poletnega obrata proti zimskemu postajajo dnevi krajši in hladnejši. Na severni polobli opazujemo ta pojav kot gibanje sonca proti jugu in njegovo manjšanje in slabšo vidnost. Krajšanje dni in nehanje rasti posevkov ob približevanju zimskemu obratu so starodavni prebivalci povezovali s procesom umiranja, za smrt sonca. 22. december so doživljali kot smrt Sonca na najnižji točki na nebu, po šestih mesecih neprekinjenega potovanja na jug.

Na ta dan se je zgodila nenavadna stvar; gibanje Sonca se je za tri dni, vsaj na videz, ustavilo v bližini ozvezdja Južni križ ali Križ. 25. decembra se je Sonce premaknilo za eno stopinjo, tokrat proti severu in napovedalo daljše dneve, toploto in pomlad. In zato so rekli, da je Sonce umrlo na križu. Bilo je mrtvo tri dni, nato je vstalo od mrtvih oziroma se je rodilo. To dogajanje je razlog, zakaj si Jezus in številni drugi bogovi delijo križanje, tridnevno smrt in vstajenje od mrtvih.

Vstajenje Sonca od mrtvih pa niso praznovali vse to pomladnega enakonočja ali Velike noči. Na ta dan Sonce končno premaga zlobno temo, saj postajajo dnevi daljši od noči in pojavljajo se poživljajoči pogoji pomladi.

Najbolj očitni astrološki simbolizem v zvezi z Jezusom pa je povezan z dvanajstimi učenci. Ti predstavljajo 12 ozvezdij zodiaka, mimo katerih Jezus kot Sonce potuje, številka 12 se pojavlja skozi celo Sveto pismo.

Pa se povrnimo k zodiaškemu križu, simboličnemu življenju Sonca. Križ ne predstavlja samo umetniškega izražanja ali orodja za sledenje gibanju Sonca ampak tudi poganski duhovni simbol, stenograf te oblike. Križ torej ni simbol krščanstva ampak poganski prikaz zodiaškega križa. To je razlog, zakaj so Jezusa v zgodnji prikriti umetnosti vedno prikazovali z glavo na križu, saj Jezus je Sonce, je Sončni Bog, je Luč sveta, je Vzhajajoči rešitelj, ki bo »ponovno prišel« kot prihaja vsako jutro, ki nas bo branil pred dejanji teme kot se »ponovno rodi« vsako jutro in ga vidimo »prihajajočega v oblakih,« »zgoraj v Nebesih« s svojo »Trnjevo krono« ali sončnimi žarki.

Karakter Jezusa, literarnega in astrološkega hibrida, je plagiat egiptovskega Sončnega Boga Horusa. O tem pričajo zapisi stari 3500 let na zidovih Luxorskega templja. Začnejo s Thawovim obvestilom devici Isis, da bo spočela Horusa, nato zapisom o tem, kako je Nef, svet duh, oplodil devico in nato o devičinem rojstvu. Podobnosti med egiptovsko religijo in krščanstvom so osupljivi.

In plagiatorstvo se nadaljuje. Zgodba o Noetu in njegovi barki je vzeta direktno iz tradicije. Koncept Velikega potopa je bil razširjen v starodavnem svetu, saj so ga v različnih obdobjih opisovali vsaj dvestokrat. Dovolj je že, če ne gremo dalje od predkrščanskega vira Epa o Gilgamešu, napisanem leta 2600 p.n.š. Ta zgodba govori o vesoljnem potopu, ki ga je sprožil Bog, in o ladji z rešenimi živalmi in celo o pošiljanju in vrnitvi golobice, vse enako kot v biblijski zgodbi med mnogimi drugimi podobnostmi.

Tudi zgodba o Mojzesu je plagiat. Po njegovem rojstvu bi ga naj dali v košaro iz trstičja in spustili po reki, da bi ga s tem rešili pred pomorom dojenčkov. Rešila bi ga naj kraljeva hči in ga vzgajala v princa. Ta zgodba s košaro je prepis mita o Sargonu Akadskem, znanim tudi kot Sargon Veliki iz let okrog 2250 p.n.š.. Sargona so po rojstvu dali v košaro iz trstičja in poslali po reki, da ga rešijo pred pobojem dojenčkov. Rešila in vzgajala ga je Aki, kraljeva babica (pomočnica pri porodu).

Poleg tega je bil Mojzes znan kot zakonodajalec ali natančneje posrednik desetih Božjih zapovedi. Ideja posredovanja božjih zakonov preko preroka na gori je tudi stara. Mojzes je zgolj eden v dolgi vrsti mitoloških zakonodajalcev. V Indiji je bil to Manou, na Kreti Minos. Slednji se je povzpел na goro Dicta, kjer mu je Zevs posredoval svete zakone. V Starem Egiptu je bil to Mises, ki je nosil kamnite ploščice z zapisanimi Božjimi zakoni.

Kar zadeva deset Božjih zapovedi so te skoraj dobesedno prepisane iz poglavja 125 Egiptovske knjige mrtvih. Zapis v Knjigi mrtvih »Nisem kradel« je postal »Ne kradi,« zapis »Nisem ubijal« je postal »Ne ubijaj«, »Nisem lagal« je postal »Ne pričaj po krivem«, itd.

Očitno je egiptovska religija temelj Judovsko-krščanske teologije. Krstitev, posmrtno življenje, sodni dan, brezmadežno spočetje in koncept matere-device, vstajenje od mrtvih, križanje, skrinja zaveze, obrezovanje, odrešitelji, sveta družina, vesoljni potop, Velika noč, Božič in mnogi drugi vsi atributi egiptovske vere so veljali dolgo pred krščanstvom in judaizmom.

Cerkveni zgodovinarji in apologeti so seveda opazili to podobnost, vendar so našli razlago zanjo. Justin Martyr, pravi, da je za to kriv hudič. Ker je predvidel krščanstvo, je ustvaril te značilnosti v poganskem svetu.

.....

NEKATERA MANJ ZNANA NOVA VERSTVA

Čezvesoljna zombi cerkev blaženega zvonjenja

Leta 2014 se je v Sloveniji registriralo šest verskih skupnosti: Upasana – sanjava prostost duha, Čezvesoljna zombi cerkev blaženega zvonjenja; Evangelijska krščanska cerkev; Mednarodna skupnost Kairos krščanska cerkev; Verska skupnost enakih možnosti – VSEM in Krščanska koptska pravoslavna škofija Slovenije.

V Sloveniji je registriranih 56 verskih skupnosti.

Upasana Sanjava prostost duha (v nadaljevanju SPD) je Višja razvojna stopnja religioznosti (vse-povezljivosti). Upasana jemlje vse zgodovinske šole modrosti in med drugim tudi šamanska znanja, stara obredja, šole misterijev, duhovne prakse in verstva ter novodobne filozofske, teozofske in duhovne smeri razmišljanja in s tem povezane prakse kot relevanten vir za svoje vpogleda in nazore.

Delovanje Upasana SPD je bilo in bo kampanjsko. Člani se za sodelovanje v kampanjah in drugih dejavnostih SPD lahko prosto upašejo (povežejo, priključijo, vstopijo) in izpasajo (izstopijo, razvežejo, raz-jahajo), s podpisom izjave o upasanju za vstop in izjave o izpasanju za izstop iz SPD.

Zame je najbolj zanimiva Čezvesoljska zombi cerkev blaženega zvonjenja (ČZCBZ Čezvesoljska zombi cerkev blaženega zvonjenja (ČZCBZ), saj ta najbolj nazorno kaže, da je mogoče registrirati tudi parodijo. ČZCBZ tako označitev seveda ostro zavrača.

Idejo za ustanovitev ji je gotovo dala Cerkev leteče špagetne pošasti. O njej več v nadaljevanju.

ČZCBZ je bila ustanovljena marca 2013 in vpisana v državni register verskih skupnosti leta 2014. S številom članov okoli 11.000 je trenutno peta največja cerkev v Sloveniji in najhitreje rastoče verstvo pri nas.

Osebnost sem prepričan, da bo po uvedbi nepremičninskega davka postala po številčnosti prva med cerkvami, še posebej, ker ne zahteva izstopa iz drugih cerkva. V njihovi Sveti knjigi namreč piše, da se molitve opravljajo doma in so zato stanovanja pripadnikov vere cerkveni objekti in kot taki oproščeni nepremičninskega davka. Glede na zapisano ugodnost se bodo verjetno v njo včlanili tudi ateisti.

Če še kdo dvomi v politično ozadje nove vere, mu dvome verjetno prežene dejstvo, da so Svete maše pred hramom korupcije ali slovenskim parlamentom, kot ga imenujejo.

Na mašah z zvonjenjem in pridigami pred parlamentom zbirajo tudi denar in hrano za reveže.

V začetku je katoliška cerkev protestirala proti novi cerkvi, češ, da je ta parodija vendar je umolknila, ko ji je ČZCBZ sporočila, da jih lahko napadajo kot lažno cerkev šele, ko bodo sami dokazali brezmadežno spočetje, vstajenje od smrti in vnebohod.

V Statutu ČZCBZ, med drugim, piše:

"Temeljno poslanstvo naše cerkve je zvonjenje z svetim zvonom ter blagoslovljenim piskrom in ponvijo.

Vsak vernik čezvesoljske Zombi cerkve blaženega zvonjenja avtomatično pride v raj po svoji podobi. Tako na zemlji v naši cerkvi, kot v čezvesolju pri blaženem Zvonu.

Vernik naše cerkve je lahko tudi hkrati vernik druge cerkve. Naša cerkev ne diskriminira.

V imenu, Zvona, piskra in svete ponve. Bong,bong,bong..."

Še posebej so jim sveti zvonovi. Karkoli, kar bi zvonove omejevalo pri njihovem milozvočnem opraviilu, bi utegnili biti zelo nesveto in ker ne diskriminirajo, predlogu vernika o milem zvoku svete ponve niso nasprotovali. Ponve so za njih še posebej svete tudi zato, ker se v njih kuha sveta hrana. Eden izmed vernikov je na Facebooku poročal celo o domnevnem čudežu. Ponev je pustil v peči. Ko se je vrnil, je v njej našel denar.

Zombi cerkev ni edina, ki kuhinjske pripomočke ter z njimi povezano hrano postavlja v svetost. Pri tem precej spominja na pastafarianstvo oz. Cerkev leteče špagetne pošasti, ki je vzniknila v ZDA.

Cerkev leteče špagetne pošasti

Leteča špagetna pošast (v angleščini Flying Sphagetti Monster, pogosto okrajšano kot FSM) je božanstvo parodične religije, cerkve leteče špagetne pošasti ali pastafarianizma (po ital. pasta = testenine, z aluzijo na rastafarianstvo). Letečo špagetno pošast je prvič omenil Bobby Henderson leta 2005 v javnem pismu kansaškemu odboru za šolstvo, ki je dovolil poučevanje inteligentnega načrta namesto evolucije. Henderson je inteligentnemu načrtu nasprotoval s trditvijo, da je stvarnik sveta Leteča špagetna pošast in izzval kogarkoli, naj dokaže nasprotno. Zahteval je enak obseg poučevanja o nauku Leteče špagetne pošasti in drugih svetovnih nazorih.

Od države odgovora ni prejel, se je pa zato zadeva kot požar razširila po medmrežju in postala prvi primer parodijske religije. Tudi pastafarianstvo je kmalu dobilo svoje svete knjige, obredje in hierarhijo, še posebej pa množice privržencev po vsem svetu. Sami sicer oznako paradije dandanes zavračajo in pravijo, da gre za pristno verovanje. Vztrajajo tudi, da lahko v ZDA prisege, ki jih ljudje

opravljajo pred nastopom uradnih funkcij, opravijo s svojim svetim pokrivalom na glavi – cedilom za testenine.

INTELIGENCA, ZNANOST IN ATEIZEM

Vsi ljudje so ob rojstvu ateisti. V EU imajo otroci, enako kot odrasli, pravico, da izberejo vero in živijo v skladu z njo. To jim zagotavlja člen 14 Konvencije o pravicah otrok. Vse države pospisnice Konvencije, tudi izven EU, morajo spoštovati pravico otrok do svobode misli, verske svobode in izbire religije.

Lepo zapisano, vendar neizvedljivo, saj je pred to pravico pravica staršev, da svobodno vzgajajo svoje otroke. O tej pravici govorita tako Slovenska zakonodaja kot mednarodni dokumenti, ki jih je podpisala Slovenija in izrecno govorijo o pravici staršev do vzgoje svojih otrok v skladu z lastnim moralnim, etičnim in religioznim prepričanjem.

Krst v krščanstvu in podobne dejavnosti v drugih religijah predstavljajo nasilje nad novorojencem, ki ga utemeljuje zakonodaja demokratične družbe. Zakaj nasilje? Otrok vstopa s krstom v religijo, ki je ne pozna in se je ne zaveda. Če želi kot odrasla oseba izstopiti iz vere, ki je ni izbral, mu cerkev skuša to otežiti.

Poglejmo, kaj najdemo o izstopu iz katoliške cerkve na spletu!

Kdor želi izstopiti iz RKC, naj pošlje (priporočeno) župniji, kjer je bil krščen, izstopno izjavo oz. dopis, da izstopa iz katoliške cerkve. Zahteva naj tudi, da se mu izda potrdilo, da je izstopil iz cerkve. Dopis, da izstopa, lahko pošlje tudi krajevemu škofu, ki o tem obvesti župnika župnije krsta. Če župnik noče izdati potrdila o izstopu, naj piše na škofijo in zahteva, da se njegov izstop vpiše v ustrezne cerkvene knjige in o tem izda potrdilo. Če še to ne bo uspešno, naj poišče pomoč strokovne osebe.

Pazite; pravila dovoljujejo, da župnik zavrne izdajo potrdila o izstopu in tudi, da tako izdajo zavrne tudi škofija. Ob vstopu pa vas nihče ni ničesar vprašal! Krst bi moral biti po pravu zloraba opravilno nesposobne osebe in zato tudi izstop iz katoliške vere zgolj formalnost.

In cerkev krst pridno izkorišča, ko govori o številu kristjanov pri nas. Vsak, ki je krščen, je, po njihovem, kristjan. Sam sem bil krščen vendar kot ateist nikoli ne bom zahteval izstopa iz nečesa, o čemer me kot dojenčka ni nihče ničesar vprašal.

Tudi v islamu zadeve niso dosti drugačne. Čeprav ni krsta, se razume, da je otrok dveh muslimanov musliman. Če gre za starša, od katerih je eden musliman, vseeno ali oče ali mati, drugi pa druge vere, je njun otrok musliman. Islam vedno prevlada.

Če bi iskali svetovno znane znanstvenike, bi jih našli na obeh straneh; tako med verniki katoliške cerkve kot med ateisti. Z odmikom od mračnega srednjega veka jih je med verniki vse manj, za to je potrebno sezname vernikov in ateistov ocenjevati zdravo razumsko. V srednjem veku si lahko izgubil življenje ne samo zato, ker si bil ateist, ampak tudi, kadar si trdil kaj, kar ni bilo v skladu z učenjem cerkve.

Leonardo da Vinci (1452–1519), genialni renesančni umetnik in inženir, ki nam je zapustil mnogo čudovitih umetnin in izumov, je bil seveda dovolj pameten, da se ni izražal o veri, čeprav še ni bilo izkušnje z Giordanom Brunom (1548 – 1600). Njega so leta 1600 sežgali na grmadi, samo zato, ker se ni hotel odreči zanikanju geocentričnosti.

Leonardova dela seveda kažejo na to, da je bolj verjel znanju, pridobljenem z izkušnjami in s poskusi kot religijski doktrini. Da to drži, kaže tudi naslednja njegova izjava: »Zdi se mi, da so vse študije zaman in polne zmot, če ne temeljijo na izkušnjah in jih ne preverimo s poskusom, oziroma jih ne potrdimo z našimi čutili. Če že nismo prepričani v to, kar zaznavamo s svojimi čutili, je zame še bolj dvomljivo vse, kar s svojimi čutili ne moremo zaznati, kot je npr. narava Boga in duše.«

Tudi ko znanstvenikov ni več čakala smrtna kazen, ne bi bilo pametno, da bi izražali svoj ateizem, saj bi, zaradi prevladujoče vernosti, izgubili finančno in moralno podporo ljudi in oblasti. Zveni neverjetno vendar imajo danes ateisti v ZDA več težav kot recimo muslimani. Ateist nima nobenih možnosti, da postane predsednik ZDA. Tudi v ameriškem sodnem sistemu, kjer odloča o kazni porota, bi odločitev osumljenega, da ne bo prisegel na Sveto pismo, med porotniki zapečatila njegovo usodo. Po nekaterih anketah kar tretjina odraslih Američanov verjame v Božička, po drugih celo več.

Skratka, tudi danes v nekaterih državah ni najbolj pametno razglašati svojega ateizma. Brez škode ga lahko izpovedujejo le že uveljavljeni znanstveniki.

Einsteina si lastijo tako ateisti kot verniki. Da je bil Albert ateist kaže, med drugim, tudi pismo, ki ga je pisal 3. januarja 1954 filozofu Ericu Gutkindu. V njem piše: »Beseda Bog zame ni nič drugega kot izraz in produkt človeške šibkosti in Sveto pismo zbirka častitljivih vendar zelo primitivnih legend. Nobena še tako subtilna razlaga ne more spremeniti mojega mnenja o tem.«

Med znanimi ateisti sta tudi Richard Dawkins in Stephen Hawking.

Richard Dawkins, britanski etolog, evolucijski biolog in pisatelj znanstvene literature je profesor na Oxfordski univerzi. Poleg njegovega delovanja na področju evolucijske biologije, je poznan po svojem zagovarjanju ateizma. V knjigi Bog kot zablada (The God Delusion) iz leta 2006 je utemeljil idejo, da bog skoraj gotovo ne obstaja, zato je versko prepričanje posledično zablada. Njegova je, poleg drugih, tudi izjava: »Sem proti religiji, ker nas uči, da smo zadovoljni z nerazumevanjem sveta«

Stephen Hawking je veljal za enega od vodilnih svetovnih teoretičnih fizikov. Raziskoval je črne luknje in nastanek vesolja. Umrli je leta 2018.

Posthumno je oktobra 2018 izšla njegova knjiga »Kratki odgovori na velika vprašanja (Brief Answers to the Big Questions)«. V njej piše: »Našli smo nekaj, kar nima vzroka, saj ni bilo časa, da bi vzrok v njem obstajal. Zame to pomeni, da ni možnosti za obstoj stvarnika, saj ni bilo časa, v katerem bi stvarnik lahko obstajal.«

»Ni Boga. Nihče ne upravlja z vesoljem,« nadaljuje: »Vprašanje je ali verjamemo, da je vesolje ustvaril Bog iz nam neznanih razlogov ali ga določajo zakoni znanosti. Sam verjamem v drugo. Seveda lahko zakone znanosti imenujete Bog vendar to hkrati pomeni, da ni osebnega Boga, ki bi ga lahko srečali ali z njim komunicirali. Brez Boga seveda tudi ni posmrtnega življenja.«

Nekateri z Bogom povezujejo fizika Petra Higgso, ki je odkril Higgsov bozon, medijsko bolj znan kot »Božji delec«. Zanj je leta 2013 dobil Nobelovo nagrado za fiziko. Kot Nobelovec si je neuspešno prizadeval, da bi njegov bozon nehali imenovati »božji,« ker ga je ta oznaka kot ateista motila.

In kako je potem njegov bozon dobil oznako »božji«? Za to je »zaslužen« urednik lista, ki je prvi objavil odkritje. Ali je kletvico znanstvenikov ob njegovem odkritju »goddamned« napačno razumel ali pa je ocenil, da bo ime »božji delec« bolj odmevno, ne vemo. Čeprav je v angleščini sestavni del kletvice tudi Bog, jo mi npr. prevajamo v »prekleto.« Kletvica je pospremila zavedanje, da je iskanje delca zahtevalo več kot pol stoletja in stalo več milijard dolarjev.

V Svetem pismu je vrsta zadev, ki jih znanstveniki seveda ne morejo sprejeti, ne bi jih pa smeli niti drugi. Težave so že na začetku, z genezo, s stvarjenjem. Po Svetem pismu je Bog najprej ustvaril svetlobo: »Bodi svetloba,« nato pa četrti dan Sonce, da nam sveti podnevi in Luno, da nam sveti ponoči.

Ameriški znameniti, sicer že pokojni, znanstvenik Carl Sagan, se je vpraševal, zakaj je bil potreben 4. dan, če je že bila svetloba.

Čeprav Sveto pismo ne piše neposredno o starosti Zemlje se ta da izračunati iz svetopisemskih zapisov. Poglejmo!

Starost Zemlje, po Svetem pismu, lahko ocenimo na osnovi prvih petih dnevov stvarjenja (od stvarjenja Zemlje do Adama) in nadaljujemo z genealogijami od Adama do Abrahama in nato dodamo čas od Abrahama do danes.

Adam je bil ustvarjen šesti dan, torej jih je bilo pet pred njim. Če dodamo čas od Adama do Abrahama, v skladu s teksti v Genezi 5 in 11.3, dobimo okrog 2000 let. Tako krščanski kot posvetni strokovnjaki soglašajo, da je Abraham živel okrog leta 2000 pred našim štetjem (pred dobrimi 4000 leti).

Če zanemarimo prvih pet dni stvarjenja, dobimo torej starost Zemlje s seštetjem 2000 + 4000 ali okroglo 6000 let.

Kaj to pomeni v praksi? Da so avstralski domorodci čakali na Zemlji 35.000 let preden jo je Bog ustvaril.

In še zaključni udarec? Arheologi ne potrjujejo praktično niti enega dogodka iz Svetega pisma.

Ali so ateisti bolj izobraženi?

Metaanaliza 63-tih študij je pokazala pomembno negativno povezavo inteligence in religioznosti. Pri metaanalizi gre za posebno obliko statistične analize, v kateri na sistematičen način združujemo rezultate posameznih med seboj neodvisnih študij. S tako analizo dosežemo bolj zanesljive rezultate kot z običajnimi empiričnimi raziskavami.

Povezava je bila močnejša pri študentih in ljudeh njihove starosti nasploh v primerjavi z mlajšimi. Močnejša je bila tako za religiozna prepričanja kot za religiozna ravnanja. Raziskovalci so za to oblikovali tri mogoče razlage. Po prvi se inteligentni ljudje redkeje podreajo skupinskemu mnenju, zato tudi redkeje sprejemajo verske dogme. Po drugi inteligentni ljudje težijo k analitičnemu in ne k intuitivnemu stilu razmišljanja in po tretji so številne funkcije religioznosti vključno z nadzorom, samoomejevanjem in slepo vdanostjo v nasprotju z inteligenco. Zaradi vsega tega inteligentni ljudje a manj čutijo potrebo po religioznih prepričanjih in ravnanjih.

V literaturi najdemo še eno razlago, zakaj so visoko izobraženi ljudje prej ateisti kot drugi? Poznamo dve razlagi. Verni ljudje ali niso dovolj skeptični ali se slepo prilagajajo sistemu vrednot, ki veljajo v njihovem religioznem okolju.

Bolj kot so ljudje izobraženi večja je verjetnost, da bodo ateisti. Ateizem se zvišuje tudi z inteligenco in finančnimi prihodki. Za prebivalce bolj izobraženih držav je religija v vsakdanjem življenju manj pomembna.

Eden glavnih razlogov, da je človek ustvaril Boga, je bil v pradavnini, poleg iskanja vzroka za naravne nesreče v nekem višjem bitju, ki o vsem odloča, takrat in danes pa nesprejemanja smrti kot končne usode človeka.

Obljuba življenja onkraj; nebes ali pekla, je imela tudi otipljive koristi za vladajoči sloj. Če boš priden, beri ubogljiv, dal cesarju kar je cesarjevega, boš nagrajen po smrti.

Čeprav je smrt za posameznika težko sprejemljiva, pa za veselje ni pomemben dogodek. Poglejmo zakaj!

Čas po vaši smrti bo identičen času pred vašim rojstvom. Smrt ni velika skrivnost., Mrtvi ste bili milijarde let in nekega dne boste mrtvi za preostanek časa.

Ne žalujte, da ne boste večno živeli v izmišljenem utopičnem posmrtnem življenju. Ne boste izgubili večnosti, saj je nikoli niste imeli. Namesto tega uživajte čas, ki vam je ostal ... zavrzite blodnje ... in bodite dovolj pogumni, da živite življenje osvobodeno norosti iz mračnih obdobij človeštva, imenovanih »religija«.

Literatura

http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska_dela_1/pdfs/mb11_gjorek-eva.pdf

https://en.wikiversity.org/wiki/Zeitgeist_the_movie/Transcript

<https://www.delo.si/novice/znanoteh/stephen-hawking-boga-ni-103753.html>

<https://www.haaretz.com/archaeology/MAGAZINE-is-the-bible-a-true-story-latest-archaeological-finds-yield-surprises-1.5626647>

<https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-human-beast/201402/why-are-educated-people-more-likely-be-atheists>

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1088868313497266>

<https://www.atheists.org/activism/resources/did-jesus-exist/>

Jože Kos Grabar ml.

Kratka predstavitev prispevka

Poskus idejno-etične analize tega najstarejšega ohranjenega slovenska besedila (in najstarejšega slovanskega besedila v latinici sploh!) je – kolikor je meni poznano – unikum v slovenskem slovstvu. Poznamo obširne in temeljite paleografske, lingvistične, vsebinske in formalne (oblikovne) analize in študije tega 'rojstnega kraja' slovenskega jezika. Semantično vrednotenje terminov in besednih zvez tisoč let starih tekstov je izredno zahtevna naloga tudi za šolanega lingvista, Jože pa jo je kot nespecialist opravil po moje zelo dobro.

Takšna analiza predpostavlja solidno poznavanje tematike in to predvsem ažurne, saj skoraj vsako leto prinese kakšno novo spoznanje o Brižinskih spomenikih (BS). Ta predpostavka je pri Jožetu izpolnjena, saj med viri na prvo mesto postavlja Grdinovo monumentalno monografijo iz leta 2004. V njej je kritični povzetek vseh dotedanjih relevantnih študij.

Avtor se je pri pisanju očitno zavedal, da gre pri BS za liturgična besedila (Prvi in tretji spomenik sta obrazca splošne spovedi, drugi pa je pridiga o grehu in povabilo k spovedi; ni le najstarejša slovenska pridiga, marveč je tudi srednjeveška retorična mojstrovina), zato seveda ne more biti govora o 'idejni nevtralnosti' ali moralni ustreznosti. Pri tovrstnih tekstih gre za uporabo oportunitetnega načela in načela koristnosti.

Zelo zanimiv in svež vpogled v znamenite tekste, kjer lahko uživamo v tisoč let stari slovenščini, brez sposojenk iz tujih jezikov in tudi brez sledov kakršnega koli starocerkvenoslovanskega vpliva.

Kratko predstavitev pripravil: Vojteh Urbančič

* * * * *

Uvod

Brižinski oziroma freizinški spomeniki, tj. stari krščanski rokopisi iz 10.–11. stoletja, ki so ohranjeni v latinskem kodeksu Bavarske državne knjižnice v Münchnu in najverjetneje izvirajo iz Zgornje Koroške ali iz pisarskega središča škofije Freising na Bavarskem (Grdina, 2004), veljajo za najstarejša do danes ohranjena besedila v stari slovenščini, napisana v latinični pisavi. Obenem imajo status najstarejših latinično napisanih spisov v celotni družini slovanskih jezikov. Pri tej primerjalni uporabi merila 'starost spisa' niso upoštevana besedila, napisana v cirilični pisavi.

Spričo častitljive starosti in svoje 'pionirskosti' imajo Brižinski spomeniki vlogo 'rojstnega lista' latinične pismenosti v slovenskem jeziku. Zato ne preseneča, da so se jih v času njihove razstave pod naslovom »Rojstni list slovenske kulture« v Narodni univerzitetni knjižnici (NUK) v Ljubljani leta 2004 muzejski strokovnjaki dotikali v snežno belih rokavicah, slovenska množična občila pa so o njih pisala z dolžno mero vzhičenosti, strahospoštovanja in nacionalnega ponosa.

Tisočletje po nastanku Brižinskih spomenikov (kratko: BS) je smiselno o njih pisati tudi z zornega kota idejno-nazorskih sprememb oziroma vrednostnih novosti in razlik, ki jih je v družbi navrglo to dolgo

obdobje. Pri tem je treba izhajati iz težnje po objektivnosti in preudarnosti ter na njeni osnovi Brižinskim spomenikom nastaviti ogledalo, v katerem se bodo nepopačeno izrisala njihova idejno-vrednostna sporočila. V nadaljevanju so rezultati tako izvedene analize BS predstavljeni po posameznih tematskih idejno-vrednostnih sklopih in obenem združeno za vse tri spise BS.

Za namen priprave tega sestavka je avtor uporabil znanstveno pripravljene transkripcije in prevode Brižinskih spomenikov, ki so prosto dostopni na spletnih straneh (Ogrin in Erjavec, 2005–2007). V nadaljevanju tega prispevka so prvi, drugi in tretji Brižinski spomenik okrajšano označeni s kraticami »BS-I« (»Glagolite po nas redka slovesa ...«), »BS-II« (»Et'e bi ded naš ne sagrašil ...«) in »BS-III« (»Jaz se zaglagolo zlodeju ...«). Vrstica zapisa v enem od teh treh spisov, na katero se sklicuje posamezni del tega prispevka, je označena z zaporedno številko izza poševnice. Primer: kratica oziroma oznaka »BS-II/13, 14« se nanaša na trinajsto in štirinajsto vrstico v drugem spisu Brižinskih spomenikov. Citati delov BS so iz prevoda BS v sodobno slovenščino (Paternu B., Bernik F., Faganel J., Jakopin F., Kos J., Logar T., Smolik M., Zor J.), v kolikor ni navedeno drugače.

V pričujočem sestavku je beseda 'bog/Bog' v citatih iz BS zapisana z malo ali veliko začetnico odvisno od vira, sicer pa z veliko začetnico (Bog) v pomenu krščanskega boga in z malo začetnico (bog), ko je mišljeno 'božje bitje' nasploh.

Bogu pripisane lastnosti in lastnosti, pripisane človeku-verniku

V BS-I in BS-III je na nekaj mestih Bog naveden kot »Bog milostljivi«, nadalje kot »Bog vsemogočni« (BS-III/25), kot »Gospod« in »Oče« (BS-I/1) ter kot »Gospod sveti« (BS-III/9). Nadalje je Bog opisan kot subjekt, ki mu človek-verniki 'izpoveduje oz. izpove vse svoje grehe' (BS-I/7, 8, 11; BS-III/26, 27) in ki ima zmožnost oz. pristojnost, da verniku te grehe odpusti (BS-I/37) oz. mu spričo njih prizanese (BS-III/50), če 'v svoji milosti' tako presodi (BS-I/21, 22). Nadalje je krščanski bog opisan kot »Naš Gospod, sveti Krist, ki je zdravnik teles naših in rešenik duš naših« (BS-II/89-91). Imenovan je tudi »Krist, božji Sin«, katerega poslanstvo je ob njegovem prihodu na svet bilo »grešnike odrešiti od zlodejeve oblasti« in človeka-grešnika 'obraniti od vsega zla in ga rešiti v vsej svoji dobroti' (BS-III/67-74).

Hierarhično visok, celo najvišji položaj v občestvu vseh bitij BS pripisujejo Bogu z navajanjem še drugih označevalcev: je »prišel z nebes« (BS-I/27), je »vsevišnji Oče Gospod« (BS-II/60, 61), ima »cesarstvo svoje« (BS-II/63), »je ustvaril nebo in zemljo« (BS-III/10, 11), ima zmožnost, da človeka »otme vsem zlodejem« (BS-I/28, 29), »na sodni dan ... pride soditi živim in mrtvim« (BS-III/54-58) in lahko 'pozvani in izvoljeni' od njega prejmejo »večno veselje in večno življenje« (BS-I/33, 34).

V nasprotju s prej navedenim pa so človeku, verniku, sleherniku pridani naslednji opisi in značilnosti: da ima v sebi »greh« (BS-I/3) oz. da je 'mnoge večje in manjše grehe storil' (BS-I/22,23), da je pripravljen za »tak greh kazni nase vzeti« (BS-I/25), kakršno mu bo Bog odmeril, da se 'kesa svojih grehov' (BS-III/46, 47), da se odpoveduje »zlodeju in vsem njegovim delom« (BS-III/1, 2), da Bogu 'izroča svoje telo in svojo dušo in svoje besede in in svoje delo in svojo voljo in svojo vero in svoje življenje« (BS-I/29, 30).

Iz zgornjih navedb izhaja, da je razmerje med Bogom in človekom v BS predstavljeno kot izrazito hierarhično (v prid prvemu, seveda) in da BS človeku-verniku priporočajo, da se naj Bogu v celoti prostovoljno podredi (ob tem pa kakopak tudi duhovnikom kot božjim služabnikom). Tak nauk je v miselnem svetu nagovorjenih ljudi-vernikov vzporedno seveda vzpostavljaj in utrjeval hierarhično ter podredljivo predstavo urejenosti (takratnih) družbenih odnosov.

Odnos do naslovljencev (poslušalcev, vernikov)

V splošnem lahko ta odnos opišemo kot odnos nadrejenega do podrejenega subjekta, odnos tistega, ki ve, do tistega, ki (še) ne ve, odnos poučenega do nepoučenega. Prvih nekaj besed iz BS-I, tj. »GLAGOLITE PO NAS REDKA SLOVESA.« (Ramovš in Kos, 1937) ali v sodobni slovenščini

»Govorite za nami teh malo besed« (BS-I/1) naslovljenca poziva, naj govorijo (in mislijo) enako kot govorec, ki ga poslušajo, tj. bralec BS oz. duhovnik, pridigar. Ta jim torej ne predlaga povedanega v razmislek, ne podaja jim nečesa zaradi njihovega samostojnega razbiranja o slišnem, pač pa jih neposredno poziva, jim veleva (daje navodilo, jim ukazuje), da naj prebrano besedilo za njim ponavljajo, 'kopirajo', se ga naučijo in ga pomnijo takšnega, kakršno po vsebini je.

Družbene vrednote in morala

BS vsebujejo precej moralnih napotil poslušalcem-vernikom in med njimi odsvetovanj, kako naj ne ravna v medosebnih odnosih. Tako med »mrzkimi deli« navajajo 'klevetanje brata', tatvino, uboj, »poltenosti nasladi«, »prisege, ki jih ne spoštujemo, temveč jih prestopamo«, sovraštvo (BS-II/21-25). Med grehe so uvrščena tudi »vsa nepravilna dela in nepravilno mišljenje«, »lažne besede«, »nečistovanje«, »lakomnost«, »nezmerne jedenje, nezmerno pitje«, »oskrumba« in »vse nezmerno početje« (BS-III/28-38), prav tako pa »zavist«, »skrunitev«, »ker se mi je hotelo to, kar se mi ne bi smelo hoteti« in »obrekovanje« (BS-I/15-18).

Ob zgornjih 'negativnih moralnih vrednotah' so v BS navedene tudi zaželjene oz. priporočljive, kar je razvidno iz naslednjega citata (BS-II/44-56): »Prav takšni pa moremo tudi mi še biti, če ista dela začnemo delati, ki so jih oni delali. Zakaj oni so lačnega hranili, žejnega napajali, bosega obuvali, nagega odevali, onemoglega v imenu božjem obiskovali, mrzlega ogrevali, tujca pod krove svoje vodili, v temnicah in v železnih verigah uklenjene obiskovali in v imenu božjem jih tešili«.

V zvezi z zgornjo navedbo o (zgolj) 'tolažbi tistih, ki so v temnicah in železnih verigah uklenjeni', je treba opozoriti na konformistično, do oblastnikov povsem nekritično noto tega moralno-družbenega napotila. V njem namreč ni niti sledu o problematiziranju kaznovanja 'uklenjenih', o spraševanju, zakaj so bili 'vrženi v temnico' in ali je to bilo »nepravilno delo« ali ne.

V zvezi s priporočeno moralno vrednoto »tujca pod krove svoje voditi« in upoštevanje odklonilen odnos, ki ga BS izražajo do poganske (beri: staroslovanske) vere, se postavlja vprašanje, ali bi takratni krščanski duhovniki naklonjeno gledali na 'še-ne-povsem-v-krščanstvo-konvertiranega-vernika', ki bi tujcu dal v svoji hiši zavetje pod okriljem slovanskega boga gostoljubnosti Radegosta?

Navedbe o ženskah

Besedila BS se nanašajo predvsem na moške in osebe moškega spola. Poleg »Boga«, »Gospoda«, »Krista« in »božjih služabnikov« so omenjeni še »sinki« (BS-II/28) in »bratje« (BS-II/67), oboje v pomenu verniki, poslušalci pridige oz. spovedi. Ali torej med temi takrat v molitnicah in cerkvah žensk ni bilo?

Ženske in osebe ženskega spola, ki so v BS navedene, so zlasti »sveta Marija«, ki je omenjena petkrat (BS-I/3, 25 ...), in »device pravične« (BS-I/6) ter »služabnice« (Gospoda) (BS-I/36). Iz teh in drugih navedb v BS izhaja, da je bila cenjena vrednota (med takratnimi krščanskimi duhovniki) glede žensk devišstvo oz. 'čistost', 'nenaslada', 'nepoltenost', obenem pa 'službovanje Gospodu oz. gospodu'.

Sicer se to ne nanaša neposredno na BS, vendar je zanimiva tudi ta ugotovitev, da med osmimi avtorji prevoda BS v sodobno slovenščino (Paternu B., Bernik F., Faganel J., Jakopin F., Kos J., Logar T., Smolik M., Zor J.) ni nobene ženske.

Odnos do drugih ver in verovanj

Drugi Brižinski spomenik se začne s stavkom »Če bi ded naš ne grešil, bi mu na veke bilo živeti, ...« (BS-II/1, 2, 3). Z navedenim je torej »ded« označen kot grešnik, kot nekdo, po katerem se ne velja zgledovati. Zanimivo in hkrati zelo povedno je, da zapisovalci BS pri tem niso navedli »moža« ali »Adama« (kot je zapisano v Bibliji), ki je z »ženo« (»Evo«) jedel prepovedan sad in ju je zato Bog izgnal iz vrta Eden (Biblija.net). Namesto »mož« ali »Adam« so torej zapisovalci BS izbrali oz. za

udeležence obreda uporabili opisno oznako »ded«. Morda pri tem ni šlo zgolj za namero narediti pripoved bolj razumljivo (dodatno pojasnjevanje, kdo je oseba z imenom »Adam«, bi pripovedi zagotovo odvzelo nekaj jedrnatosti). Če namreč upoštevamo, da je po drugi strani v BS Bog kot 'pozitivni subjekt' poimenovan tudi »Oče« (BS-I/1), je 'sorodstveno starejši subjekt', tj. »ded«, prikazan kot 'negativni subjekt'. Upoštevajoč okoliščino, da so bili BS sredstvo za pritegovanje ljudi v krščansko vero, tj. za religiozno konverzijo 'staroverskih' starih Slovencev oz. Karantancev, je negativno pomensko konotiranje njihovih starejših prednikov ('dedov') gotovo bilo povezano s 'poganskimi verovanji' le-teh. Na to 'nekrščansko verovanje' se namreč del BS tudi neposredno nanaša: 'žrtvovanje' kot sestavina poganskih obredov je naštet kot eno od 'mrzkih del, ki so dela satanova' (BS-II/17-20). Obenem je govor tudi o 'skrunitvi' (BS-I/15) in o 'nespoštovanju nedelje, svetega večera, posta' (v BS-I/18, 19), kar bi posredno tudi lahko bilo povezano s težnjo po odvrčanju 'staroslovenskih kandidatov za krščanstvo' od njihove dotedanje vere.

Iz zgornjega lahko potegnemo tudi sklep, da takratni razširjevalci krščanstva z BS v rokah zagotovo niso bili 'zgled verske tolerance'. Nasprotno: tudi na podlagi drugih zgodovinskih virov vemo, da je bil odnos protagonistov in promotorjev krščanstva med Karantanci do 'stare vere' le-teh antagonističen in nespravljiv.

V povezavi z besedo »ded« velja navesti, da je bil poglavar bosanske cerkve oz. 'bogomilski vladar' pomensko imenovan enako, tj. »djed« (Spisak djedova crkve bosanske). Ta oznaka je bila na območju današnje BiH dokumentirano v rabi že v začetku 11. stoletja, tj. okvirno sočasno z nastankom BS. Glede na to, da je odnos takratnih 'uradnih (frankovskih) cerkveno-krščanskih krogov' do bogomilske krščanske sekte ni bil naklonjen (bogomilstvo je najverjetneje nastalo na ozemlju današnje Severne Makedonije), se postavlja hipoteza, da je bila uporaba besede »ded« v BS morda eno od orodij prej omenjenih krogov v njihovem nasprotovanju takratnim verskim sektam.

V zvezi z dvojico 'grešni ded in sveti oče' velja opozoriti na naslednje: negativizacija in odstranitev (verske) idejno-kulturne dediščine prednikov, tj. 'dedov', sta bila predpogoj za uveljavitev nove, krščanske religije in novih (religioznih) oblastnikov med starimi Slovenci oz. Karantanci. Šele z (režirano) oddaljitvijo in ločitvijo od starih verovanj kot pomembnega dela njihove lastne kulturne dediščine so takratni ljudje, poslušalci pridige in spovedi, zapisanih v BS, postali 'godni' za prevzem novih verovanj in nove (družbene) kulture ter predvsem za priznanje novih oblastnih razmerij.

Negativizacijo »deda« oz. starejših prednikov v BS velja primerjati z vlogo prednikov, kakor je ta razvidna v afriških pravljicah (Kama Sywor Kaman). V le-teh umrli predniki pogosto nastopajo kot 'onstranski zaščitniki' njihovih živečih otrok, vnukov, pravnukov. To zagotovo prispeva k integriranosti zadevnih afriških družb, k medgeneracijski solidarnosti, medsebojni pomoči, spoštovanju starejših Vse te pomembne medčloveško sorodstvene in družbene funkcije ter vrednote je med starimi Slovenci postopoma začela prevzemati oz. nase vezati krščanska cerkvena organizacija. Kar traja vse do danes, seveda

Način sklepanja, pojasnjevanja, utemeljevanja

V začetni navedbi BS-II »Če bi ded naš ne grešil ...« ni povedano, v čem je ded pravzaprav grešil. Gre torej za govorni akt nepojasnjene očrnitve (deda). Manko 'razloga za greh' v citirani navedbi pomeni tudi, da je bilo od udeležencev obreda pričakovano, da duhovniku 'verjamejo na besedo' in se o razlogih za njegovo trditev o 'grešnem dedu' ne sprašujejo.

Podobno umanjkanje pojasnjene vzročne posledičnosti je razvidno v zaključnem delu BS-II. V njem je najprej govor o trpljenju starih kristjanov, ki so bili hudo preganjani zaradi njihove vere (BS-II/97-104), a so kljub temu vztrajali pri njej, nato pa pripoved brez logične povezave preskoči na to, da naj 'današnji kristjani' – upoštevajoč svetel zgled svojih trpečih verskih predhodnikov – svojo »pravo vero« izpričujejo z 'naštevanjem svojih grehov' božjim služabnikom, tj. duhovnikom (BS-II/103-113). In se torej pred njimi povsem razgalijo ter jim podredijo, ker da je »na sodni dan« to obvezna in edina pot, ki vodi do »večnega veselja in večnega življenja« (BS-I/34).

Literartura in viri

BIBLIJA.net: Sveto pismo za vsakogar; dostopno dne 4. 8. 2020 na spletni strani <https://www.svetopismo.si/>

Grdina, 2004: BRŽINSKI SPOMENIKI, MONUMENTA FRISINGENSIA, Elektronska znanstvenokritična izdaja, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Odsek za tehnologije znanja IJS, soavtor Uvodnih študij (Zunanji opis, Paleografska in historična problematika): Igor Grdina, 2004; dostopno dne 4. 8. 2020 na spletni strani <http://nl.ijs.si/e-zrc/bs/html/bsIN.html>

Kama Sywor Kaman: Afriške pravljice, Založba Sanje, Ljubljana, 2009

Ogrin in Erjavec, 2005–2007: BRIŽINSKI SPOMENIKI, MONUMENTA FRISINGENSIA, Elektronska znanstvenokritična izdaja, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Odsek za tehnologije znanja IJS, Projekt Elektronske znanstvenokritične izdaje slovenskega slovstva, Uredništvo elektronske izdaje: Matija Ogrin, Računalniški zapis in redakcija: Tomaž Erjavec, Ljubljana, oktober 2005 – april 2007; dostopno dne 4. 8. 2020 na spletni strani <http://nl.ijs.si/e-zrc/bs/html/bs.html#bs>

Paternu B., Bernik F., Faganel J., Jakopin F., Kos J., Logar T., Smolik M., Zor J.: prevod Brižinskih spomenikov v sodobno sloveščino; vir: BRIŽINSKI SPOMENIKI, MONUMENTA FRISINGENSIA, Elektronska znanstvenokritična izdaja, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Odsek za tehnologije znanja IJS; dostopno dne 4. 8. 2020 na spletni strani <http://nl.ijs.si/e-zrc/bs/html/bsTR.html#bsTR-slv>

Ramovš in Kos, 1937: Brižinski spomeniki. Ljubljana 1937; fonetični prepis; dostopno 4. 8. 2020 na spletni strani <http://nl.ijs.si/e-zrc/bs/html/bsPT.html#bsPT-rak.1>

Spisak djedova crkve bosanske: dostopno 4. 8. 2020 na spletni strani https://bs.wikipedia.org/wiki/Spisak_djedova_crkve_bosanske in na spletni strani https://hr.wikipedia.org/wiki/Dodatak:Popis_djedova_crkve_bosanske

Miša Gams

Kratka predstavitev prispevka

Avtorica, sicer magistra antropologije vsakdanjega življenja, telesna psihoterapevtka in znana družbeno-angažirana performerka, v svojem prispevku podaja zanimiv in poučen primerjalni prikaz sestavin krščanske religije (osrednje figure in mitske pripovedi) in starejših religij ter kultov, zlasti tistih iz časov starega Egipta, stare Grčije in Rimskega cesarstva. Pri tem jasno pokaže, kako se je krščanstvo v svojih temeljih napajalo iz staroegipčanskega čaščenja boga Sonca (Rea), starogrških religijskih mitov in bogov (Dioniz) ter iz mitraizma. Avtorica izpostavi ugotovitve iz raziskav in študij strokovnjakov, da je krščanstvo prevzelo stara (tudi krvava) obredja in jih za svoje potrebe 'preobleklo' v simbolne in manj nasilne oblike. Posebno vrednost prispevka predstavljajo navedbe o tem, kako je 'moško, patriarhalno' razumevanje in določanje družbenih odnosov ter religije v krščanstvu in z njim izrinilo oz. si podredilo poprejšnje večtisočletno 'žensko, matriarhalno'.

Kratko predstavitev pripravil: Jože Kos Grabar ml.

* * * * *

Nastanek krščanstva je s sabo pripeljal ukinitve človeškega obrednega žrtvovanja ter zreduciral pojav kultov na minimum. Bakhanalije prepove Rimski senat v 2. stoletju n. št., ker postanejo zaradi množičnega udeleževanja državni sovražnik številka ena. Že v starem židovstvu ne gre več za žrtvovanje znotraj skupnosti, ampak za žrtvovanje tujih vojščakov in nezvestih članov znotraj svojega plemena. Vzpostavi se strogi monoteizem in preganja vsako najmanjšo sled politeističnih bogov. Na Mojzesovih sinajskih tablicah je zapisano: "Ne imej drugih bogov razen mene."

Vendar je tudi tako ortodoksna religija, kot je krščanstvo, ustvarila svoje temelje na poganstvu in črpala idejno zalogo iz grških bogov. Če pogledamo pod drobnogledom lik božanske Marije, ki jo v svojem delu *When god was a woman* izpostavi avtorica Merlin Stone, vidimo, da že sama beseda Marija prihaja iz grških in egipčanskih virov. Rea je bila grška boginja, Mati vseh bogov, ki je imela v vseh deželah, ki so bile pod matriarhatom, najvišji status v hierarhiji bogov. Sama besedica Rea prihaja iz egipčanske besede Raa, ki označuje vrhovno božanstvo Sonca. Rimljani, ki so se skoraj v vsaki stvari zgledovali po Grkih, so Reo takoj vzeli za svojo in jo klicali Ma Rea, Mati Rea. Od besedne zveze Ma Rea do okrajšave Marija je samo majhen korak, ki se je moral zgoditi slej ko prej. Tako predstavlja Marija v vsej svoji podobi edini preostanek matriarhata, ki je na bližnjem Vzhodu kraljeval najmanj pet tisoč let.

Tudi podobnosti med Kristusom in Dionizom niso zanemarljive. Tako za enega kot za drugega velja, da sta bila spočeta s posredovanjem vrhovnega božanstva. Dioniz je bil spočet s strani Zeusa, ki so mu rekli tudi Oče vseh bogov, Kristus pa naj bi bil prav tako spočet od Vrhovnega Očeta, ki je bil en in edini bog. Nadalje, tako za enega kot za drugega je veljalo, da znata prazne sode napolniti z vinom in da sta zmožna ustvariti čudeže, kar naj bi bil nasledek njunega božanskega izvora. Njuni materi, Semela (ki so jo Grki večkrat enačili z Demetro, boginjo plodnosti in s samo Reo) in Marija, sta bili obe devici, za kateri je veljalo, da sta bila njuna Dioniz in Kristus "brezmadežno" spočeta. In nenazadnje sta ta dva oba umrla tako, da sta se žrtvovala. Dioniza so v orfični verziji razkosali Titani in si tako privoščili "zadnjo večerjo", kajti potem jih je Zeus s pomočjo strele spremenil v prah. Kristusa so razpeli na križ in ga na simboličen način "razčetrili", krivdo pa naprtili prihodnjim rodovom. Razlika je

le v tem, da Jezusa niso pojedli, ali pač? Jezusovo meso se od tedaj naprej je vsakokrat v sklopu cerkvenega zakramenta v obliki hostije, njegovo kri pa pije preko vina. Sam obred ni tako krvav, kot je bil v času menad, ki so trgale živali in pile njihovo tekočo kri, vendar je v osnovi isti. Razlikuje se samo v tem, da je cerkveni zakrament bolj "civilizirana" oblika tega prvotnega žrtvovanja. Krščanstvo je brez sramu prevzelo ta najbolj "razvratni" grški kult (ki so ga obenem najbolj kritizirali) in ga z različnimi finesami oblikovalo v simbolični ritual. Tudi Mircea Eliade opazi sorodnosti med obhajilom in antičnimi "gostijami": "Morfološko evharistija (obhajilo) spominja na kultne gostije, ki so jih prirejali v sredozemski antiki, še posebno v misterijskih religijah. Njihov namen je bil posvetiti in odrešiti udeležence tako, da so se združili z božanstvom misteriozofske vrste. Sorodnost s krščanskim obredom je pomembna: osvetljuje v tistem času dokaj običajno upanje na mistično poistenje z božanstvom. Nekateri avtorji skušajo razložiti obhajilo z vplivi vzhodnih odrešenjskih religij, vendar je ta podmena neutemeljena." (Zgodovina religioznih verovanj in idej, 2. knjiga, str. 205) Če se vrnemo k sorodnostim med Dionizom in Kristusom, lahko nadalje opazimo, da se Dioniz znova rodi in da Kristus prinese vero v ponovno vstajenje. Prav tako kakor se mora Dioniz najprej spustiti v podzemlje, da ga sprejmejo med bogove Olimpa, tako mora Kristus najprej umreti, da lahko postane bog. Freud pravi, da se je krščanstvo zgledovalo tudi po svojem tedanjem tekmeču, Mitrovi religiji, kjer naj bi Mitra sam ubil praočeta, ki se pojavi v podobi bika, in tako brate osvobodil sokrivde: "Nemara lahko iz prikazov Mitrovih ubojev bikov sklepamo, da je predstavljal tistega sina, ki je sam izvedel darovanje očeta in s tem svoje brate odrešil moreče sokrivde za zločin. Obstajala je še neka druga pot pomiritve te zavesti o krivdi, in to je ubral šele Kristus. Šel je tja in žrtvoval lastno življenje, in s tem je brate odrešil izvirnega greha." (Infantilna vrnitev totemizma, Phainomena 25 – 26, 1998, str. 53 – 54)

Mircea Eliade pravi, da lahko z morfološkega stališča ta "stvarniški uboj" bolje razložimo v religiji agrarnega tipa kot pa v iniciacijskem kultu, in navaja enega izmed poznih tekstov, ki "poroča o dobrodejnih učinkih tega darovanja: iz semena prvotnega bika, ki ga je očistila mesečina, so se rodile živalske vrste, iz njegovega telesa pa so zrastle rastline." (Zgodovina religioznih verovanj, 2. knjiga, str. 193). Darovanje bika poteka v skalni votlini (prav takšni, v kakršni se je rodil Jezus) ob prisotnosti Sonca in Meseca, katerih božansko naravo je častil že Platon. *Sol* (Sonce) kljub svoji podložnosti Mitri ukazuje, naj žrtvuje bika. Po uboju pripravita pojedino v kozmični votlini, kjer skupaj jesta bikovo meso, zatem se *Sol* vzpne na nebo, njemu pa sledi tudi Mitra. Ta dogodek je prikazan na mnogih reliefih, ki (lahko bi rekli na nekoliko cankarijanski način) prikazujejo Mitrin tek za Sončevim vozom. Ta kozmogonični scenarij (ki vključuje pomembne ženske elemente, kot je npr. votlina) spominja na Dionizove misterije in njegovo čaščenje zemlje – svoje matere Semele ali Rea-e, ki (kot smo že prej videli) izhaja iz egipčanskega sončnega božanstva Raa. Le da se pri Dionizovih misterijih Dioniz sam spusti v podzemlje k svoji materi, da ji potem sledi na potovanju v nebo. Eliade pravi, da je bil Mitra edini bog misterijev, ki ni poznal smrti in da je njegov kult edini, ki ni pripuščal žensk. Vendar je več kot očitno, da je ohranil številne elemente matrilinarnе družbe in jih prekril z mitom. Prav tako je še vedno obnavljal ciklično naravo časa, ki jo je predstavljalo menjavanje letnih časov in z njimi povezana žrtvovanja. Prav to ga tudi povezuje z grškimi kultu in njihovimi obredi, na drugi strani pa s krščansko evharistijo: "Kakorkoli že, religioznega pomena mitrovskih gostij (kot tudi tistih, ki so jih poznali drugi misterijski kultu) ni mogoče zanikati, ker se je z njimi ponavljal nek božanski vzor. Že samo dejstvo, da so jih apologeti tako neizprosno žigosali kot diabolično oponašanje evharistije, priča o njihovem sakralnem značaju." (Zgodovina religioznih verovanj in idej, 2. knjiga, str. 196) Za krščanske teologe 2. in 3. stoletja so bile podobnosti med mitraizmom in krščanstvom še bolj moteče, še posebej, ko sta od 2. stoletja dalje obe religiji praznovali rojstvo svojega boga na isti dan (25. decembra) in vsebovali podobna verovanja o koncu sveta, poslednji sodbi in telesnem vstajenju.

Vendar ni dvakrat za reči, da je bilo krščanstvo tisto, ki je posnemalo tako mitraizem kot grške misterije in na nek paradoksen način najbolj napadalo prav tisto, kar je od drugih samo prevzelo. Krščanstvo že od samega začetka temelji na hinavščini in prirejanju podatkov sebi v korist. Takrat, ko se najbolj govori o ljubezni in miru, se istočasno dogajajo najhujši zločini "v imenu boga". Govorijo o nepotrebnosti krvavega nasilja in o nedolžnih žrtvah, ki jih potem sami obglavijo, in obenem obsojajo krvoločnost starih žrtvenih obredov. Takrat, ko najbolj preganjajo "brezverske" sekte in poganstvo, najbolj črpajo iz njih in izrabljajo njihove ideje za nastanek svoje dogme. Ni hujšega zločina od zločina kristjana, ki sanjari o miru in ljubezni in si obenem zatiska oči pred realnostjo. Realnost je lepo

razvidna v orfičnem mitu o nastanku ljudi iz pepela ljudožerskih Titanov, ki so si ga kristjani priredili v svoje namene. Človek združuje v sebi tako dobro kot tudi zlo, to dvoje dobi ob rojstvu v "skupnem paketu" in ne ločeno. Kristjani pa si interpretirajo ta mit bodisi v smislu, da je vse zemeljsko grešno (in božansko dobro), bodisi v smislu, da si človek lahko izbere, ali bo dober ali pa slab. Dober bo seveda samo v primeru, če bo spoštoval krščanski nauk in se mu podrejal na vsakem koraku.

Merlin Stone v svoji knjigi *When god was a woman* ponudi odlično interpretacijo mita o Adamu in Evi. Po njenih ugotovitvah naj bi mit služil vzpostavitvi trdnih temeljev patriarhalne družbe in dokončno pregnal sled večtisočletne vladavine žensk. V mitu je dobro razvidno, da je Eva tista, ki ponudi jabolko greha Adamu in s tem obsodi celoten svet na pogubo. Ženska je tista, ki spelje moškega v skušnjavo in zaradi katere postane človeštvo zlobno in pokvarjeno. Njena podrejena vloga je razvidna v podatku, da je prišla iz Adamovega rebra. Torej moški simbolično rodi žensko in ne obratno. Moški sicer ima tako dobre kot slabe prvine, vendar se "slabo" izloči v obliki rebra, ki ga predstavlja Eva (od tukaj tudi angleška beseda za "zlo" – *evel*), v kateri ni nobenega sledu o dobrem. Več kot očitno je, da je bil strah pred ponovno vladavino žensk in pred samo žensko naravo tako močan, da se je razvil v obliki mita, ki postavi ves svet na povsem nove temelje.

Grška religija se ni nikoli odrekla svojim boginjam, ampak jih je častila kot velike matere, ki prinašajo plodnost rastlinam, živalim in ljudem. Rea, Hera, Atena, Afrodita, Demetra so samo nekatere izmed teh boginj, brez katerih grška religija ne bi bila možna. Zevs je dokaj pozno prišel v grško kozmologijo, najverjetneje z vdorom indoevropskih plemen s severa, ko je "prišlo do nastanka moškega božanstva, ki je bil največkrat portretiran kot bog nevihte". (Merlin Stone, *When god was a woman*, str. 67)

Krščanstvo je z likom Jezusa Kristusa dalo pojmu žrtvovanja povsem novo dimenzijo. Rudolf Otto pokaže, da morata Kristusovo trpljenje in smrt postati predmet posebno močnega čustvenega vrednotenja in intuicije, v simboliki križa pa vidi "... sprepletenost racionalnih momentov njegovega pomena z iracionalnimi, mešanico tega, kar je razodeto, s tistim, kar ostaja nerazodeto in zgolj v slutnji, najvišje ljubezni s strašljivo orge numena, potem lahko rečemo, da je doživelo krščansko čustvovanje prav v tem najbolj živo aplikacijo "kategorije svetega" in je s tem ustvarilo najglobljo religiozno intuicijo, kakršni ne najdemo ničesar podobnega na področju zgodovine religij." (Sveto, str. 219)

Viri in literatura:

- **Homer:** *Iliada*, založba Mihelač, Ljubljana, 1992
- **Platon:** *Ion*, v knjigi O pesništvu, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1963
- **Platon:** *Faidros*, Založba Obzorja Maribor, 1969
- **Platon:** *Država*, DZS, Ljubljana, 1976
- **Platon:** *Zakoni*, Založba Obzorja Maribor, 1982
- **Euripides:** *Bakhe*, Alkestis, Feničanke, DZS, Ljubljana, 1960
- **Sofokles:** *Antigona*, *Kralj Ojdip*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1992
- **Anton Sovre:** *Predsokratiki*, Slovenska matica, Ljubljana, 1988
- **Karl Vorländer:** *Zgodovina filozofije*, Slovenska matica, Ljubljana, 1977
- **E. R. Dodds:** *The Greeks and the irrational*, University of California Press, 1951
- **Mircea Eliade:** *Zgodovina religioznih verovanj in idej*, 2. knjiga, DZS, Ljubljana, 1996
- **René Girard:** *Nasilje i sveto*, Novi Anthropos, Novi Sad, 1990
- **Dennis D. Hughes:** *Human sacrifice in Ancient Greece*, Routledge, London, 1991
- **Sigmund Freud:** *O seksualnoj teoriji*, *Totem i tabu*, Matica Srpska, Novi Sad, 1984
- **Sigmund Freud:** *Prihodnost neke iluzije*, Založba Obzorja Maribor, 1996

- **Miodrag Pavlović:** *Poetika žrtvenog obreda*, Nolit, Beograd, 1987
- **Walter Burkert:** *Creation of the Sacred*, Harvard University Press, 1996
- **Rudolf Otto:** *Sveto*, Zbirka Hieron, Ljubljana, 1993
- **Friedrich Nietzsche:** Somrak malikov, Primer Wagner, Ecce homo, *Antikrist*, Slovenska matica Ljubljana, 1989
- **Merlin Stone:** *When god was a woman*, A Harvest Book, Harcourt Brace & comp., 1976
- **Georges Bataille:** *Erotizem*, Založba / *cf., Rdeča zbirka, Ljubljana, 2001
- **Phainomena**, Glasilo fenomenološkega društva v Ljubljani, št. 25 – 26, 1998
Nova revija, št.180 / 181, Ljubljana, 1997

Mirjana Borenović in Nejc Petrič

Kratka predstavitev prispevka

Mirjana Borenović je doktorska študentka teologije. Soavtorja Nejca Petriča smo predstavili v njegovem samostojnem prispevku v tem zborniku.

Znano je, kakšno mnenje imamo ateisti in sekularisti o teologiji in njenem 'študiju'. Naše mnenje se sklada z mnenjem Thomasa Paina o tej temi.

Kljub temu smo se odločili za objavo, ker menimo, da gre pri avtorici za pošten intelektualni angažma, čeprav svoje duhovne potenciale po našem iskrenem prepričanju uporablja za raziskovanje irelevantne problematike in ga zato lahko označimo za vaje iz sholastike. Dali smo ji priložnost za nastop v širši javnosti, ker se je tematike lotila v skladu s formalnimi metodami resnega analitičnega pristopa.

Bojimo se, da kot doktorica teologije ne bo imela veliko možnosti za odmevne nastope v javnosti; pa ne zaradi njenih kvalitete kot angažirane in iskrene diskutantke v javnem diskurzu, ampak zaradi predmeta svojega študija.

Za tiste, ki jih obravnavana problematika zanima in za poznavalce tega ozkega polja etnogeneze religij, bo to gotovo zanimivo branje.

Kratko predstavitev pripravil: Vojteh Urbančič

* * * * *

Sodobno staroverstvo (rodnoverstvo) je danes ena od vrst sodobnega poganstva, ki se pojavlja v Sloveniji. Kljub temu, da v primerjavi s tujino v Sloveniji ni bilo narejenih veliko študij sodobnega staroverstva, so v tem članku predstavljene nekatere študije in kritike rodnoverstva z izrazitim ateistično-sekularnim pristopom. Med njimi je izpostavljen članek dr. Petra Turka z naslovom Zmote "starovercev", ki je bil objavljen v Sobotni prilogi Dela 18. januarja 2020. Članek sva kritično ovrednotila, izpostavila napake v argumentaciji in ga umestila v mednarodni kontekst ateistično-sekularnega razumevanja rodnoverstva.

UVOD

Rodnoverstvo se pogosto ne raziskuje in ne opisuje kot samostojen religiozni pojav, ki bi imel svoj izvor v človekovi potrebi po duhovnosti, ampak kot posledico padca socialističnih režimov in iskanja narodne identitete, ki vključuje tudi iskanje in obujanje predkrščanske narodne religije ter kot negativen odgovor na hitro povezujoč se svet. Ko Rountree (2018, 5) opisuje etnične pogane v Evropi, med katere v slovanskem svetu štejemo tudi rodnoverce,¹ povzema nemalokrat uporabljen

¹ Rodnoverstvo je slovanska oblika sodobnega etničnega poganstva, ki navdih išče v predkrščanskih religijah svojih prednikov oziroma na svojem ozemlju. Največkrat se rodnoverstvo opira na srednjeveške vire za slovansko

raziskovalni pristop, ki etnične pogane razume, pojasnjuje in opisuje kot odziv na zaskrbljenost zaradi tujih kolonizirajočih ideologij, internacionalizacije, globalizacije, kozmopolitizma, krize etnične identitete in anksioznosti povezane s kulturno erozijo. Davies (2011, 117–118) opisuje, da so po padcu Sovjetske zveze rodnoverske skupine vzniknile v Ukrajini, Slovaški, Belorusiji in drugod, ker je manjše število ljudi želelo obnoviti narodne religije, ki bi bile osvobojene komunistične in pravoslavne preteklosti. V sodobnih vzhodnoevropskih izrazih poganstva prepozna politične, najpogosteje desničarske in rasne ideologije, pri nekaterih pa tudi proti-krščansko usmerjenost. Podobno trdi Shnirelman (2002, 201–207), ko ugotavlja, da je po padcu Sovjetske zveze prišlo do infiltracije novih idej in religij iz tujine, ekonomskega uboštva, rasti sporov in napetosti, ki so izhajale iz etničnih raznolikosti, ter krize identitete. V tem negotovem in stresnem času so se ljudje zatekli k tradicionalnim vrednotam in ljudskim običajem, kar so lokalni etnonacionalistični politiki izkoristili in iz različnih virov postopoma sestavili rusko rodno vero. Za nacionaliste je namreč narod v samem središču človeške aktivnosti in hrepenenja, nekdo lahko postane osebnost samo v pristnem narodnem kontekstu, zato mora narod nasloviti in zadovoljiti vse človekove potrebe, od ekonomskih, političnih, intelektualnih pa vse do duhovnih. V iskanju avtentične identitete mora etnični nacionalizem, če želi biti konsistenten, narediti prelom s kozmopolitizmom svetovnih religij in ustvariti lastno pristno religijo. Ob tem se pojavljata dve možnosti, nacionalizirati univerzalno religijo ali pa poiskati poganske korenine in izgraditi narodno religijo na poganskih temeljih. Shnirelman tako zagovarja tezo, da rusko in ukrajinsko rodnoverstvo ne samo predstavlja ideološki temelj radikalnim političnim gibanjem, ampak sta bila celo namensko ustvarjena s strani etnonacionalistov kot bistven element zgodbe o narodu, ki mora vsebovati tudi duhovno komponento. Avtorju se urbano novopoganstvo, za del katerega lahko štejemo tudi rodnoverstvo, kaže bolj kot oblika politizirane ideologije kot pa pristna religija (Shnirelman 2002, 198–208).

Trditve navedenih avtorjev ne temeljijo na neposrednih in večletnih raziskavah posameznih rodnoverskih skupin, ampak na splošnih predstavah o rodnoverstvu, ki jih izoblikujejo mediji in posamezni medijsko prepoznani »rodnoverski duhovni voditelji«, kar ne odraža realnosti mnogih rodnoverskih skupin. Avtorji s stališčem, da je rodnoverstvo predvsem odziv na družbene spremembe, ne priznavajo, da rodnoverstvo kot novo religiozno gibanje primarno zadovoljuje religiozne potrebe. V tem stališču prepoznavava izrazito sekularno in ateistično razumevanje rodnoverstva.² Obe pomanjkljivosti (metodološka pomanjkljivost raziskav in sekularno-ateistična interpretacija rodnoverstva) zaznavava tudi v delih slovenskih avtorjev.

Ravno zato meniva, da je smiselno analizirati zadnjo objavo o sodobnem staroverstvu arheologa dr. Petra Turka v Sobotni prilogi Dela *Zmote »starovercev«*³, saj gre za ustaljenega gostujočega avtorja, po izobrazbi doktorja arheologije, ki objavlja v omenjenemu časopisu članke s področja zgodovine in arheologije, zaradi česar nestrokovna javnost upravičeno zaupa v točnost informacij, čeprav avtor ni strokovnjak na področju, na katerega se spušča, je pa nedvomno strokovnjak na drugih področjih, ki so za našo razpravo le deloma relevantna. Ni zanemarljivo, da časopis *Delo* in njegova *Sobotna priloga* nista marginalen medij, temveč gre za osrednji časopis in njegovo dobro brano prilogo, ki se v Sloveniji štejeta za resno branje. Avtorja tega članka nisva opazila odzivov sodobnih staroverskih skupin na objavo *Zmote »starovercev«*, čeprav nama je znano, da je članek pritegnil njihovo pozornost. Neodziv sodobnih staroverskih skupin zgolj potrjuje njihovo marginalnost, zato sva se avtorja odločila sama analizirati članek, z namenom širši javnosti predstaviti relevantne informacije in

predkrščansko religijo. Sodobno slovensko staroverstvo je ena od oblik rodnoverstva, katerega posebnost je opiranje na vire zapisane v 20. stoletju. V članku uporablja izraza sodobno staroverstvo in rodnoverstvo, saj se v slovenskem kontekstu nanašata na isto (religijsko) gibanje.

² Rinne (2016, 65) je z več primeri za Estonijo pokazala, da se zaradi vzhodnoevropske dediščine ateističnega socializma pogosto išče druge vzroke za religioznost, ki so hkrati negativne označbe, kot so neumnost, neuravnovešenost itd.

³ Kratek čas je bil članek objavljen tudi na spletni strani Dela na URL naslovu: <https://www.delo.si/lokalno/zmote-starovercev-241417.html>, a so ga nato uredniki odstranili s spletne strani, še vedno pa je objavljena reklama za članek (vključujoč ime avtorja) z dne 18. januar 2020, vendar povezava do članka ne dela. Brisanje spletne verzije članka lahko kaže na zavedanje o problematičnosti vsebine.

najbolj očitne zmote o sodobnem staroverstvu. Avtorja že več let raziskujeva slovensko staroverstvo v njegovi zgodovinski in sodobni obliki, prav tako sva bila pred leti aktivno povezana s slovenskimi rodnovernimi skupinami, zaradi česar meniva, da v veliki meri pozna njuno delovanje tako emsko kot etno in lahko prepozna ter izpostavi napake v argumentaciji v omenjenem članku.

Avtorja v članku dr. Turka prepoznavata tri glavne pomanjkljivosti, ki se nanašajo na: 1) vprašanje poimenovanja in ločevanja med zgodovinskim staroverstvom in sodobnim staroverstvom, 2) metodološke pomanjkljivosti članka ter 3) problem ateistično-sekularnega pristopa in javnega sramotenja sodobnega staroverstva.

Vprašanje poimenovanja in ločevanja med zgodovinskim in sodobnim staroverstvom

Dr. Turk že na samem začetku članka *Zmote »starovercev«* s podnaslovom »Staroverci« so novoverci izraža svoje nestrinjanje s poimenovanjem »staroverci«, ki ga v nadaljevanju tudi razloži: »Kot arheologa me moti, da so novoodkrite verske prakse iz 19. in 20. stoletja razglašene za "staro vero" in kot take soočene s krščanstvom, ki naj bi bilo po tej logiki "nova vera". Ob tem se pozablja, da je bilo krščanstvo v naših krajih zapovedana vera že med 4. in 6. stoletjem.« (Turk 2020, 18) Kritika dr. Turka leti tudi na vsebino knjige *Iz nevidne strani neba*⁴ avtorja Pavla Medveščka (2015), v kateri je sicer podrobneje razloženo, zakaj je obravnavana staroverska skupnost sama prevzela to poimenovanje. Strinjanje ali nestrinjanje s poimenovanjem je povsem irelevantno, saj ga ni prvi uporabil zapisovalec, temveč obravnavana skupnost, o kateri govori omenjena knjiga.

V članku dr. Turk za sodobno gibanje uporablja isti izraz, kot je opisan v knjigi *Iz nevidne strani neba*, izraz, ki ga torej uporablja tako za tradicijsko skupnost kot tudi sodobno gibanje. V svojem prispevku in kritiki dr. Turk zgodovinskega staroverstva in sodobnega staroverstva neposredno ne ločuje, vendar je omenjeno razlikovanje in različno poimenovanje smiselno in potrebno za ločevanje med dvema oblikama »staroverstva«, ki se med seboj razlikujeta, zaradi česar uporablja izraz »staroverci« za tradicijsko skupnost, izraz »sodobni staroverci«, ki so specifična oblika slovenskega rodnoverstva, pa za sodobne skupnosti. Izraz rodnoverstvo je tudi v tujini uveljavljen za skupine, ki se navdihujejo (težko bi trdili, da posnemajo) pri starejših verovanjih na njihovem ozemlju. Pri tem je pomembno zavedanje, da je izbira izrazov samopoimenovanja in samopisa neposredno povezana z identiteto posameznega vernika in skupnosti vernih, zato je za raziskovalce, ki se poslužujejo emskega pristopa, bistvenega pomena, saj razkriva, kako skupnost razume samo sebe in katere izraze izbira za počastitev prednikov in bogov (Simpson in Filip 2013, 27).

Metodološke pomanjkljivosti

Dr. Turk kot edini vir za svoj prispevek, v katerem obravnava zgodovinsko in sodobno staroverstvo, navaja knjigo *Iz nevidne strani neba*, kjer so zapisana staroverska, nekrščanska verovanja, kakor so se ohranila do 70. letih prejšnjega stoletja v zahodni Sloveniji. Dr. Turk izid knjige sicer ocenjuje kot velik dogodek za Slovenijo, ki ga velja pozdraviti, a hkrati opozarja: »Obenem velja monografijo brati kritično, ne pa kot evangelij "stare vere" v smislu verstev zgodnjega srednjega veka. Današnji "staroverci" Medveščkov zapise o posoških ritualih, o duhovnosti njihovih izvajalcev poenostavljeno razumejo kot neposreden nasledek staroslovanske, zgodnesrednjeveške duhovnosti. Pozor – vmes je minilo debelo tisočletje!« (Turk 2020, 18)⁵ Zagotovo ni bilo nepričakovano, da bo staroverstvo ob izdaji

⁴ Že vse od izdaje knjige *Let v lunino senco* (2006) je Pavel Medvešek najavljal izid te knjige ob knjižnih predstavitev ali ob uprizoritvah igrano dokumentarnih filmov o staroverstvu režiserja Jadrana Sterleta. Čeprav je sodobno staroverstvo obstajalo že pred zgoraj omenjenimi knjigami, je nedvomno, da so knjige, knjižne predstavitve, dokumentarni filmi in ostalo populariziranje staroverstva dali kasnejšemu sodobnemu staroverstvu velik pospešek.

⁵ O knjigah, ki obravnavata staroverstvo (V siju mesečine avtorja Borisa Čoka in *Iz nevidne strani neba* avtorja Pavla Medveščka), se stroka še ni izrekla. Do gradiva se je kritično opredelil le pokojni etnolog Zmago Šmitek na etnološkem večeru z naslovom *Kako naj etnologi mislimo staroverstvo?* (Kravanja 2018, 138–140), hkrati pa je napisal tudi pozitivno recenzijo Čokove knjige s podobno staroversko vsebino (Šmitek 2013, 110–111).

obsežne knjige zapisov Pavla Medveščka *Iz nevidne strani neba* doživelo večjo medijsko prepoznavnost, strokovno zainteresiranost in zanimanje med amaterskimi raziskovalci ter da bo v določeni meri služilo kot navdih iskalcem nove in tradicionalne duhovnosti. Čeprav to ni prva Medveščkova knjiga o starovercih, je prva, ki zelo celovito obravnava staroverstvo in je neprimerljivo obsežnejša kot njegovi prejšnji knjigi in ne nepomembno, izšla je pri znanstveni založbi, kar daje vsebini v očeh mnogih strokovno težo. Pred tem je popularnost staroverstvu že dvignila podobna knjiga *V siju mesečine* avtorja Borisa Čoka (2012), ki je izdana pri istem založniku.

Dr. Turk v svojem članku ne navaja intervjujev in terenskih raziskav posameznih sodobnih staroverskih skupin, niti nobenih drugih virov, na osnovi katerih bi temeljil svoje zmotne sklepe, zato je tudi njegova ocena, da današnji staroverci Medveščkove zapise razumejo kot neposreden nasledek staroslovanske, zgodnj srednjeveške duhovnosti, pisanje na pamet, ki je brez tehtne osnove. Njegova ocena namreč temelji na logični zmoti t.i. »slamnatega moža«, kjer sodobnim starovercem pripisuje vrsto trditve, prepričanj in želja, ki naj bi jih imeli in zatem polemizira s temi (svojimi) trditvami, z namenom pokazati na nepoučenost sodobnih starovercev in njihovo površno razumevanje zgodovine in religije. Svoje trditve ne podkrepi z raziskavami, literaturo ali viri, zato polemizira le z lastno predstavo o sodobnem staroverstvu in ne z realnim stanjem v teh skupinah. O rodnooverstvu v Sloveniji tudi sicer ni objavljenih veliko strokovnih ali poljudnih člankov. Prvi pregledni članek o novopoganstvu v Sloveniji, ki vključuje tudi sodobno staroverstvo, je objavil Aleš Črnič, v katerem je sodobno staroverstvo umestil v posebno podskupino neopoganstva. Del članka o sodobnem staroverstvu je kratek in površen, avtor se je za potrebe članka pogovarjal zgolj z eno osebo (Črnič 2011, 173–174).⁶ Podoben članek je kasneje izšel tudi v angleškem jeziku v publikaciji *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe* (2013), vendar ni bil posodobljen in dopolnjen s poglobljeno raziskavo na terenu, saj je še vedno vseboval le en intervju (Črnič 2013, 189).

Na podlagi intervjujev in ankete, ki sva jo opravila z eno od rodnoverskih skupin leta 20187, ne moreva potrditi, da razumejo Medveščkove zapise kot neposreden nasledek staroslovanske in zgodnj srednjeveške duhovnosti, niti česa drugega, kar jim pripisuje dr. Turk. Tudi pri članih sodobnih staroverskih skupin, ki niso ljubitelji zgodovine in nimajo višje izobrazbe, nisva zasledila takega ekstremizma, ki jim ga dr. Turk samozavestno pripiše, da je namreč »idealni čas starovercev ljubi srednji vek«, ki naj bi bila njihova »zlata doba« ter da »se želijo vrniti k Naravi v smislu nomadske družbe in nabiralcev« (Turk 2020, 18–19).

Avtor kritizira pripisano razumevanje odnosa sodobnih starovercev do srednjeveškega načina življenja in prepričanj, pa tudi do drugih zgodovinskih obdobj, saj zapiše: »Presenečen sem, da "starovercev" sledovi prazgodovinskih in antičnih religij ne zanimajo. Ali pač, morda nisem presenečen.« (Turk 2020, 18) Na tem mestu avtor prvič direktno pokaže, da pravzaprav piše na pamet, saj je hkrati presenečen ali pa morda le ni, ker sodobne staroverce ne zanima to, kar bi jih po njegovem mnenju morale zanimati. Naša raziskava je pokazala ravno nasprotno, da sodobne staroverce zanimajo religije lokalnega prostora od samih zametkov religioznosti naprej. Zdi se, da ima dr. Turk pred seboj jasno sliko, koga ima v mislih, ko govori o sodobnih starovercih. Vendar glede na odsotnost kakršnihkoli navedb, na koga bi se njegova kritika lahko nanašala, gre verjetno za njegov miselni konstrukt, ki je v resnici predsodek, ki ga projicira kar na vse, ki jih razume kot sodobne staroverce.

⁶ Aleš Črnič je čez eno leto isti prispevek o slovenskem staroverstvu vključil tudi v svojo knjigo *Na vodnarjevem valu: nova religijska in duhovna gibanja*, vendar besedilo ni vsebovalo nadaljnje raziskave ali dodatnih analiz (Črnič 2012, 246–248).

⁷ V tistem času je bila skupina edina, ki je bila dovolj organizirana, da so v trajanju več kot enega leta na njihova srečanja in praznovanja prihajali isti posamezniki. Kot je pogosto pri novih religijskih gibanjih, tudi za sodobno staroverstvo velja, da se hitro spreminja in preobraža. Članek o najini raziskavi je bil oddan v objavo v začetku leta 2020.

Problem ateistično-sekularnega pristopa in zasmehovanja ter javnega sramotenja rodnoverstva

Craig Calhoun opozarja, da je sekularizem več kot le odsotnost religije v javni sferi, ampak je prisotnost nečesa drugega,⁸ kar je potrebno razložiti in razumeti. Nadaljuje, da mnogi sekularnost ne razumejo le kot načina organiziranja življenja ter načina za zagotavljanje miru med različnimi religijami, ampak kot nekakšno zrelost. Posamezniki s tovrstnim pogledom na sekularnost le-to razumejo kot neke vrste razvojni dosežek in zato nemalokdaj menijo, da so »boljši« od drugih, ker so presegli »iluzijo« in dosegli sekularnost (Calhoun 2010, 35–47). Podobno meni dr. Turk, saj rodnoverstvo razume kot slepo verovanje, kar je slikovito izrazil z besedami »če so zrasli v površnem verskem agnostičnem ali ateističnem duhu, je malo verjetno, da bodo na izumljene dogme gledali z nedolžnimi otroškimi očmi, lačnimi čudes in čudenja. Pa če bodo še tako hoteli. Bolj verjetno je, da bodo do njih kot do vseh verskih ritualov skeptični.« (Turk 2020, 19) Avtor meni, da je za sprejem dogem in ritualov sodobnega staroverstva v odraslosti potrebna stopnja naivnosti, ki jo premorejo le otroci, zato naj bi obstajala velika verjetnost, da bodo odrasli sodobni staroverci do svojih ritualov in dogem skeptični. Dr. Turk ne pozna rodnoverstva, zato tudi ne ve, da današnja moderna duhovnost ne temelji na slepem verovanju in dogmah. Zaradi nepoznavanja področja in odklonilnega odnosa do sodobne religioznosti v članku polemizira z idejami, ki jih je sodobnim starovercem sam pripisal, kar je intelektualna nepoštenost. Iz njegove kolumne lahko razberemo, da sekularnost tudi zanj predstavlja razvojni dosežek in zrelost, hkrati jo posredno ovrednoti kot boljšo in naprednejšo od religioznosti.

Pri oceni Turkove kritike je sedaj že jasno, da gre bolj za pisanje na pamet kot pa za poglobljen uvid. Avtor na samem koncu članka tudi neposredno pokaže, kakšen je namen njegovega članka ter kaj si misli o sodobnem staroverstvu, s tem ko sodobno staroverstvo prikazuje kot koristoljubno gibanje, ki izkorišča človeško nemoč in tesnobo. Preberemo lahko: »Pravi izziv "starovercem" je naslednji: kako željo vse večjega števila ljudi, da se ob smrti lahkega srca predajo vesoljnemu niču /.../ kako torej to željo preusmeriti na njihov mlinček? Po odgovorih na te izzive bomo presojali "staroverce": ali bomo v njih še naprej videli smešne rituale izvajajoče ostarele hipije proslule Vodnarjeve dobe ali pa bomo v svežih odgovorih na gornja vprašanja v njih prepoznali novo duhovnost, primerno našemu času.« (Turk 2020, 19) Kljub zmotam dr. Turka je članek vseeno zanimiv, ker razkriva avtorjevo splošno stališče do religij, prav posebno do sodobnega staroverstva, ki se mu zdi skupaj s staroverskimi rituali »smešno«. Marginalnost sodobnih starovercev mu je omogočila, da se je brez javnega neodobravanja in kritike, ki je pogosta ob žaljenju večjih verskih skupnosti, javno sramotil sodobne staroverce, ki jih je označil za »ostarele hipije«.⁹ Avtorjevih skoraj duhovitih vložkov je več in ne skopari s sočnimi izrazi, kaj se njemu osebno zdi prav ali napak, kar se seveda dobro prodaja. Že skoraj neverjetno bi bilo, da bi avtor videl tako iracionalnost v modernem gibanju,¹⁰ kot nakaže v izjavi, da se mu zdi prav, »da današnji "staroverci" ne darujejo bogovom svojih najbližjih in koljejo ovc za pravne daritve. /.../ Izbirajo tisto, kar jim ustreza in zavračajo tisto, kar jim ne ustreza.« (Turk 2020, 18) Avtorjev namen je dvojen, prvi je zavajanje, saj želi razširi prepričanje o nepoučenosti sodobnih starovercev in njihovem površnem razumevanje zgodovine in religije, drugi pa smešenje sodobnih starovercev, njihovih prepričanj in delovanja. V članku dr. Turka je zastopana tiste vrste sekularna in ateistična drža, ki je

⁸ Calhoun (2010, 35) opisuje, da lahko sekularizem razumemo kot ideologijo, svetovni nazor, stališče do religije ali kot aspekt česa drugega, npr. znanosti ali filozofskega sistema. K temu Copson (2019, 1–5) dodaja, da ko govorimo o sekularizmu, pogosto mislimo na specifičen pristop pri organizaciji skupnosti, narodov in držav. Prav posebno v kontekstu ločitve religioznih institucij od državnih institucij ter odsotnosti vplivanja religioznih institucij na državne, pa tudi na svobodo misli, vesti in religije, z možnostjo spremeniti svoja prepričanja in jih javno izražati.

⁹ Pavel Medvešček, ki je imel številne nastope ob predstavitvah svojih knjig, poudarja, da je največje zanimanje za staroverstvo med mladimi. Enako lahko trdimo tudi pri sodobnem staroverstvu. Navedba dr. Turka o sodobnih starovercih kot »ostarelih hipijih« ne drži, saj sodobno staroverstvo privlači predvsem mlajšo in srednjo generacijo.

¹⁰ Staudigl (2019, 119–125) meni, da gre postmoderno razmišljanje o religiji prav v smer soočenja z dejstvom, da sta vera in razum danes neločljivo povezana, ter da ju ne moremo več zoperstavljati kot nečesa racionalnega (razum) in iracionalnega (vera).

zavrgla religiozno občutljivost in osnovno spoštovanje do vernega človeka, ki omogoča strpno in plodno sobivanje v družbi.

SKLEP

V članku Zmote »starovercev« dr. Turk piše o temi, ki je ne pozna, zato članek razkriva več o avtorju samem in njegovem odnosu do sodobnega staroverstva (pa tudi do religij nasploh) kakor o sodobnih starovercih. S tem, ko avtor članka sodobnim starovercem pripiše celo vrsto oznak, želja in namenov, ki se jim nato posmehuje in z njimi polemizira, se pokaže tudi osnovni namen članka, ki je javno sramotenje, zavajanje in odvrčanje od sodobnega staroverstva. Vsega tega se avtor poslužuje tudi za ceno napak v argumentaciji. Da je članek z netočno in žaljivo vsebino izšel, lahko pripišemo nekritični uredniški politiki in porastu trenda časopisnih kolumnistov in publicistov, ki v ospredje ne postavljajo točnosti informacije, ampak njeno senzacionalnost in prodajno vrednost. Na celoten članek je pravzaprav nemogoče odgovoriti, saj je problematična skorajda celotna vsebina. V prispevku sva na osnovi članka dr. Turka pokazala na temeljne napake v njegovem »raziskovalnem pristopu«. Turkov članek bo vsekakor dobil posebno mesto med objavami o novih religioznih gibanjih in sodobnemu staroverstvu zaradi pretirane kritičnosti, napak in samega stila pisanja.

Če ateizem razumemo kot odsotnost prepričanja oziroma vere v obstoj katerihkoli bogov, religija začasno postane le orodje za doseganje posvetnih ciljev, na koncu pa se jo označi za povsem nepotrebno. Končni cilj ateizma je popolnoma sekularna družba, kjer mesto religije zasede znanost. Kot sva prikazala v najinem prispevku, se rodnoverstvo pogosto raziskuje in interpretira v povezavi z drugimi posvetnimi pojavi, ki se jih pogosto označuje kot nazadnjaške in neskladne s sodobnim načinom življenja (npr. domoljubje, antiglobalizacijska in antikapitalistična drža itd.). V ozadju tovrstnih raziskav je želja, da bi skupaj z nezaželenimi svetnimi pojavi izginilo tudi rodnoverstvo. Vendar se z rodnoverstvom in religijami nasploh dogaja ravno nasprotno. Podobno meni Klun (2019, 9–10), ko trdi, da »razsvetljenski sekularizem danes izgublja svojo prepričljivost. V nasprotju s pričakovanji religija ne izumira, temveč se vrača. To vračanje sicer ni enoznačno, saj v ospredju ni povratak k tradicionalnim oblikam verovanja, marveč gre za nove načine in kontekste pojavljanja religioznosti.« V duhu pojava vračanja religij meniva, da rodnoverstva v prihodnosti ne bo več mogoče površno analizirati le v povezavi z drugimi posvetnimi pojavi, ampak kot samostojno etnično religijo, ki se jo raziskuje s potrebno spoštljivo versko občutljivostjo.

SEZNAM REFERENC

Calhoun, Craig. 2010. Rethinking Secularism. *The Hedgehog Review* 12, št. 3:35–48.

Copson, Andrew. 2019. *Secularism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.

Črnič, Aleš. 2013. Neopaganism in Slovenia. V: Kaarina Aitamurto in Scott Simpson, ur. *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe*, 182–194. Durham: Acumen.

Črnič, Aleš. 2012. *Na vodnarjevem valu: nova religijska in duhovna gibanja*. Zbirka Kult. Ljubljana: Založba FDV.

Črnič, Aleš. 2011. "Nove religije? A mislite krščanstvo?" : sodobno poganstvo na Slovenskem. *Etnolog* 21:163–178.

Čok, Boris. 2012. *V siju mesečine: Ustno izročilo Lokve, Prelož in bližnje okolice*. Zbirka Studia mythologica Slavica, Supplementum 5. Ljubljana: Založba ZRC.

Davies, Owen. 2011. *Paganism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.

Kravanja, Boštjan. 2018. Kako naj etnologi mislimo staroverstvo? Etnološki večer, Slovenski etnografski muzej, 17. april. 2018. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 58, št. 3–4:138–140.

Medvešček, Pavel. 2015. *Iz nevidne strani neba: razkrite skrivnosti staroverstva*. Zbirka *Studia mythologica Slavica*, Supplementa 12. Ljubljana: Založba ZRC.

Medvešček, Pavel, in Rafael Podobnik. 2006. *Let v lunino senco: Pripovedi o starih verovanjih*. Nova Gorica: Taura.

Rinne, Jenni. 2016. *Searching for Authentic Living Through Native Faith: The Maausk Movement in Estonia*. Doktorska disertacija. Södertörns högskola, Stockholm.

Rountree, Kathryn, ur. 2018. Introduction. Context is Everything: Plurality and Paradox in Contemporary European Paganisms. V: *Contemporary Pagan and Native Faith Movements in Europe: Colonialist and Nationalist Impulses*. New York; Oxford: Berghahn.

Shnirelman, Victor A. 2002. »Christians! Go home«: A Revival of Neo-Paganism between the Baltic Sea and Transcaucasia (An Overview). *Journal of Contemporary Religion* 17, št. 2:197–211.

Simpson, Scott, in Mariusz Filip. 2013. Selected Words for Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe. V: Kaarina Aitamurto in Scott Simpson, ur. *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe*, 27–43. Durham: Acumen.

Staudigl, Michael. 2019. Transcendenca, samotranscendenca in skupno ustvarjanje transcendence: novi paradigmi fenomenologije religije naprej. V: Branko Klun in Luka Trebežnik, ur. *Vračanje religije v postmodernem kontekstu*. Znanstvena knjižnica 68, 119–136. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Šmitek, Zmago. 2013. V siju mesečine: Ustno izročilo Lokve, Prelož in bližnje okolice. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 53, št. 1–2:110–111.

Turk, Peter. 2020. Zmote "starovercev". *Sobotna priloga Dela*, 18. januar.

Andrej Korošak

Kratka predstavitev prispevka

Avtor članka Andrej Korošak najprej analizira osebne simptome narcisov in sociopatov ter družbeno pogojenost povečane pogostnosti takšnih značajev. Potem razloži vpliv osebnostno motenih in razdiralnih politikov na celotno družbo kot tudi metode, ki jih uporabljajo za doseganje svojih koristi. Pomemben faktor je indoktrinacija z mediji, k čemur pripomore tudi informacijsko bombardiranje, ki mu posameznik ni več kos. Populacijo v takšnih političnih razmerah lahko v grobem razporedimo v štiri skupine: fanatične podpornike konfliktnih politikov, njihove aktivne nasprotnike, neodločne in omahujoče zmerneže ter skupino razočaranih in apatičnih ljudi, ki zavračajo volitve in politiko. Podporniki konfliktnih politikov nikoli niso v večini, vseeno pa so ti politiki politično prodorni, ker so druge tri skupine nepovezane in celo v medsebojnih sporih. Avtor navaja predloge, kako združiti nasprotnike konfliktnih politikov v enotni politični akciji. Pri tem je morda najpomembnejša medsebojna strpnost s spoštljivim odnosom, ključno pa je tudi dajanje prednosti racionalnim argumentom pred čustvi.

Kratko predstavitev pripravil: Milan Ambrožič

* * * * *

Ohranjanje demokratičnih standardov v današnji zmeraj bolj nedemokratični družbi ni mogoče brez temeljitega premisleka o strateških temah s področja socialne in politične psihologije, med katerimi še posebej izstopata pojava avoritarnosti in socialne dominantnosti, ki sta referenčna okvirja za razumevanje morda najbolj perečega fenomena sodobnega časa: razraščanja vpliva populističnih voditeljev na vedenje širokih množic. Ob tem se kaže vprašati troje: 1) od kod takšna nekritična poslušnost, dobesedno brezumno pokoravanje vse večjega deleža populacije samooklicanim voditeljem, populistom, 2) katere so ključne značilnosti samih voditeljev, populistov in 3) katere možnosti imamo na razpolago za razreševanje konfliktov na osebni in družbeni ravni. V pričujočem prispevku se bomo predvsem osredotočili na zadnji dve vprašanji, od blizu bomo torej pokukali v populistovo dušo, razkrili mehanizme, ki jih nosijo v sebi ti "preroki prevare", kakor jih imenujeta ameriška sociologa Lowenthal in Guterman, razen tega pa preverili še možnosti razblinjanja populističnega uroka.

Družbena pogojenost psihopatologije

Da bi odgovorili na ti dve vprašanji, je potrebno najprej vedeti, kakšen je trend pojavljanja osebnostnih motenj nekoč in danes. Povsem plavzibilno se zdi, da se z razvojem družbe spreminja tudi posameznikova osebnost in z njo postajajo prevalentne drugačne oblike psihopatologije. Nekoč sta histerija in obsesivna nevroza prepoznavno označevali zgodnjo stopnjo kapitalizma ter do skrajnosti potencirali lastnosti, kot so: fanatična predanost delu, pridobitniški pohlep, potlačevanje seksualnosti. Če se je Sigmund Freud pred dobrim stoletjem še lahko ukvarjal s tovrstnimi klasičnimi nevrozami, postanejo te v sodobnem času prava redkost. Nadomestijo jih t.i. nespecifične motnje, značilne po nejasnih, mešanih klinično-psiholoških slikah, vendar zato nič manj resne, ravno narobe, izkaže se, da so za posameznika in celotno družbo celo bolj usodne.

V ta kontekst sodijo predvsem narcistične in "mejne" (**borderline**) motnje. Te so v splošni populaciji zahodne civilizacije začele naraščati vse od konca II. svetovne vojne naprej in danes dosegajo dobredno epidemične razsežnosti. Strokovnjaki ocenjujejo, da je samo v ZDA več kot 6 % populacije obremenjene z narcistično osebnostno motnjo. Ne preseneča, če jo psiholog Sam Vaknin imenuje kuga sodobnega časa, proti kateri se je treba boriti z vsemi razpoložljivimi sredstvi! Več kot očitno je, da se ta motnja pojavlja skoraj izključno v sodobnih družbah obilja, kjer njihovi prebivalci niso več preokupirani z elementarnimi potrebami pomanjkanja (biološke potrebe, varnost), temveč s hierarhično višjimi potrebami rasti (ugled, samospoštovanje). Patološka oblika takih stremeljenj pa je razvoj narcisistične osebnosti. Theodore Millon našteva štiri variacije: a) antisocialni tip, ki izstopa s svojo brezobzirnostjo, arogantnostjo, maščevalnostjo, amoralnostjo, izkoriščanjem, goljufanjem in potrebo po kaznovanju drugih, b) kompenzacijski tip, ki gradi fasado superiornosti zato, da postavlja v ospredje status, prestiž, priznanje, c) histrionični tip z obsesivnim seksualnim dokazovanjem in poudarkom na telesnem videzu, d) elitistični tip z lastnostmi, kot npr. pretirana samozavest, energičnost, tekmovalnost, samozaverovanost, občutek superiornosti in grandiozne iluzije o svoji nenadkriljivi moči, vplivu ter statusu. Z evolucijske perspektive naj bi šlo za družbeno neprilagojen vzorec, pogojen z ekscesno permissivnim vzgojnim stilom, kjer pomanjkanje discipline in socialne odgovornosti privede do zmanjšane samokontrole, brez občutkov krivde, strahu ali sramu.

Narcisizem je tako neizogibni spremljevalec razvoja moderne civilizacije, saj se kultura kot celota giblje v smeri narcisizma s čedalje večjim tempom. Te motnje so potemtakem prispevek k evoluciji zahodne kulture in so patološki stranski učinki tega družbenega procesa. Podobno Lasch zatrjuje, da sta klinični vidik narcisizma in družbena analiza komplementarna vidika, sta dve strani iste medalje. Zahodna potrošniška kultura je narcistični vzorec, ki za ceno gospodarskega napredka in neskončne akumulacije kapitala potrebuje narcistično osebnost in jo tudi spodbuja. Te osebe so takšni družbi dobro prilagojene in v njej navidezno dobro funkcionirajo. Gre za osebnostno-kulturno konvergenco, ko se določena osebnostna struktura skozi generacije v nekem družbenopolitičnem sistemu preferira in načrtno spodbuja. Ali drugače: gre za sistematično družbeno selekcijo. Da bi lahko bila stopnja povečane narcistične simptomatike v populaciji znamenje nezadostnega socialnega nadzora, je prepričan še Moscovici. Skrajni individualizem, kar narcisizem definitivno je, nujno vodi do nižje stopnje socialne kohezivnosti in v skrajni konsekvenci do razpada socialnega sistema, saj vnaša v socialni prostor rivalstvo in diskriminacijo. Moč, ugled, bogastvo obstajajo le ob svojih nasprotjih, torej nemoči, revščini, deprivilegiranosti itd. Očitno so to same rivalske vrednote, pravi razlog nenehnih tenzij.

Psihološke značilnosti ekstremno osebnostno motenih posameznikov

Patološkega narcisa označujejo grandiozne, samopoveličevalne ideje, pomanjkanje empatije, arogantnost, zavidanje drugim in skrajna usmerjenost vase. Zadovoljevanje potreb po moči, prestižu, vplivu, posedovanju je njegov *modus operandi*. Druge osebe so samo viri njegovih izključno subjektivnih potreb, od njih zahteva neskončno občudovanje in socialno priznanje. Je preračunljiv in izkoriščevalski. V socialnih odnosih je rigiden, druge osebe klasificira v eno od treh kategorij:

- *idealni drugi* so vsi tisti, od katerih pričakuje narcistično potrditev in so le podaljšek njegovega »velikega Jaza«; praviloma gre za slavne osebe, tiste ki imajo moč ali so jim nadrejene;
- *sovražniki* so vsi tisti, ki ogrožajo njegovo narcistično afirmacijo;
- *"ovce" ali "smeti"* so vsi tisti, ki jih podcenjuje in zaničuje, do njih je ciničen in aroganten, zanj obstajajo le zato, da strežejo njegovim interesom, nato jih izkoristi in zavrže.

Sploh ni presenetljivo, da privlačijo takšne ljudi družbeno izpostavljene pozicije kot magnet, zato jih najdemo vsepovsod tam, kjer zaslutijo obet izpolnitve svoje težnje po samopotrjevanju: v managementu, medijih, pop kulturi in seveda v politiki.

Antisocialna osebnost, ki jo imenujejo tudi sociopatska ali psihopatska, je še za odtenek bolj destruktivna od narcisistične: vodi jo neskončna potreba po dominaciji in poniževanju drugih, visoka stopnja agresivnosti, težko kontrolirana impulzivnost, nagnjena je h goljufanju, krajam, laganju in

zavajanju. Takšne osebe podcenjujejo nevarnosti in rade enormno tvegajo. Nimajo ne usmiljenja, ne vesti ali občutkov krivde, nobenih moralnih norm. Nekatere označuje še sadizem in paranoidne tendence, druge nezaustavljiv pohlep. Velikokrat pridejo v konflikt z roko pravice, saj kršijo uveljavljene socialne norme, zato ne preseneča, da je med njimi mnogo kriminalcev. Cleckley, ki velja za enega od največjih poznavalcev fenomena psihopatije, je pri teh posameznikih našel popolno nesposobnost razumevanja emocionalne dimenzije govora. Za Roberta Hareja pa antisocialna osebnost vsebuje mnogo značilnosti narcisistične.

Pri t.i. „borderline“ (mejni) motnji so po Kernbergu v ospredju trije najbolj prepoznavni elementi: najprej je to nekakšen neopredeljen tesnobni občutek praznine, potem polisimptomatika, torej cela vrsta nevrotičnih simptomov, ki so sicer v klasičnih nevrozah nezdružljivi, tukaj pa nastopajo skupaj in končno še polimorfno-perverzna spolnost s pogosto promiskuiteto. Ravno zaradi pestrosti klinične slike jih psihiatrična stroka umešča nekje med nevrozo in pravo duševno boleznijo, psihozo. Avtor nadalje opaza številna znamenja šibkega jaza, predvsem slabšo kontrolo nad nagonskimi impulzi, regresijo k primitivnejšim oblikam mišljenja (predvsem prevlada asociacij in površinskih podobnosti nad logičnim sklepanjem), potem še uporabo elementarnih obrambnih mehanizmov razcepa, projekcije, zanikanja realnosti ter končno še patološko objektno razmerje, kar se kaže kot nezmožnost integriranja dobrih in slabih lastnosti drugih oseb v koherentno celoto. Zaradi tega je „mejna“ oseba nesposobna avtentičnega medosebnega odnosa, pogosto jo muči separacijska anksioznost, tudi depresivnost, jeza in bes. Njen čustveni svet silovito niha od enega do drugega ekstrema, kake postopne čustvene gradacije ni zmožna. Skratka, „mejna“ motnja je patologija celovite osebnostne integracije.

Od osebnostno motenih posameznikov do vladavine patokracije

Poljski psihiater Andrew Lobaczewski je z nekaterimi somišljeniki zasnoval posebno disciplino, imenovano ponerologija, ki proučuje vlogo individualnih deviantnih dejavnikov pri generiranju družbenega zla. Slednje naj bi bilo kontinuum vzajemnega vplivanja. Pri tem igrajo najpomembnejšo vlogo ravno psihopati, ki so sicer v manjšini, a imajo velikanski družbeni vpliv. So v pravem pomenu besede plenilci; za vsemi njihovimi prevarami, kamuflažami, manipulacijami se zmeraj skriva en in isti namen: kaj je zanje uporabno, kaj lahko pridobijo. Psihopati „požirajo“ duše, svojim bližnjim izčrpavajo življenjsko energijo in jih delajo nesrečne. So nekakšen naravni magnet za mnoge, ker imponirajo s pretirano samozavestjo in pripravljenostjo k takojšnji akciji, so tisti, ki prevzemajo vodenstvo. V raziskavi avtorja se je pokazalo, da je med visoko izobraženimi okoli 5 % psihopatov, od katerih je večina moških.

Politično delovanje je naravnost idealna priložnost za deviantne posameznike vseh vrst, da uveljavijo svoje bolne interese. Ko se pričnejo oblikovati mreže posameznikov s psihopatološkimi nagnjenji, še zlasti gre pri tem za psihopate, pomeni to začetek konca normalno delujoče, demokratične družbe. Govorimo o oblikovanju pervazivne, gosto prepletene mreže družbene moči in vpliva, ki je v rokah maloštevilne elite s podobno psihopatološko strukturo, patokracije. Njihovo delovanje ustvari totalitarni politični sistem, saj je pervazivno, zajeda se namreč v vse pore družbenega življenja. Osebnostno moteni posamezniki postopoma prevzamejo vodstvene položaje, ko se infiltrirajo v najpomembnejše institucije. Takšna ponerološka klika poleg tega kreira ideologijo in propagando, ki upravičujeta njihov obstoj. Patokracija sčasoma paralizira vse, sproži splošni družbeni regres, saj je patologizacija celovit sistem terorja in vsiljene indoktrinacije. Vse patokracije na svetu delujejo na podoben način, ustvarjajo novi, privilegirani razred znotraj posamezne družbe.

Alan Harrington gre še dlje, ko pravi, da je psihopat novi človek, ki so ga izoblikovali evolucijski pritiski moderne dobe. To so ljudje, ki naravnost ljubijo poslovni svet. Zanje predstavlja surogat resničnemu ubijanju samo uničevanje podjetij – in to s pomočjo njihove priljubljene prakse, odpuščanjem zaposlenih. Nekateri drugi avtorji pa so prišli celo na idejo, da psihopatija pravzaprav ni psihopatološka kategorija, ampak gre za splošno osebnostno potezo v skupnosti kot celoti.

Prepričljivi komunikacijski vzorec ekstremno konfliktnih politikov

Mnogi avtorji s področja politične psihologije (npr. Westen, Lakoff) poudarjajo skorajda instinktivno nagnjenje populistov zlasti desne provenience, da spretno, manipulativno uporabljajo takšno komunikacijo z volilnim telesom, ki temelji na močnih, nezavednih čustvih, medtem ko se proponenti leve na vso moč trudijo z logičnimi in znanstveno podprtimi argumenti. To se najlepše pokaže v analizi diskurza demokratske in republikanske stranke v ZDA, ki jo je na tako izjemen način izpeljal ameriški psiholog Drew Westen. Utemeljeno zaključuje, da je ravnanje z emocijami volivcev tista strateška prednost, ki pomeni ključ do oblasti.

Komunikacija desnih populistov je tako preprosta, da, celo primitivna, da bolj ne more biti, a zato nič manj učinkovita, prej obratno. Najprej se na vso moč trudijo sledilcem "zlesti pod kožo", izrabljajo občutke domačnosti in bližine z množico, pokažejo razumevanje za njihove težave, z njimi delijo frustracije in življenjska razočaranja. Ameriška sociologa Lowenthal in Guterman, avtorja še danes aktualnega dela "Preroki prevare" (*Prophets of Deceit, 1949*) poudarjata, da je imidž populista namerno oblikovan tako, da se že po videzu, komunikacijskem stilu, retoriki, izraženih motivih in vrednotah kar najbolje prilega značilnostim izbrane ciljne skupine. Vendar s to pomembno razliko, da zmeraj daje jasno vedeti, kako globok vpogled in razumevanje ima sam glede pomembnih družbenih problemov, da je torej "prvi med enakimi".

Za ekstremno konfliktno politiko, ki so jim populistični triki pisani na kožo, je značilna uporaba prepričevalne (persuazivne) komunikacije. Skoraj brez izjeme namenoma pretiravajo v svojih ocenah glede tega, kakšna strašna kriza se obeta ali že obstaja glede vnaprej izbranih družbenih problemov. Kot da imajo prav nos za to, kje se kuha ljudsko nezadovoljstvo ali negotovost, potem je treba to samo še dodatno pogrevati. Zakaj populist nikoli ne omenja "begunskega vprašanja" ali "pojava migracij", temveč uporablja sintagmo "begunska kriza"? Razumljivo zaradi tega, ker konotacija krize, ekscesa, katastrofe nujno vzbudi močna čustva vznemirjenosti in strahu, drugi, bolj nevtralni ali strokovni izrazi pač ne.

Že od vsega začetka meri na popačeno dojemanje realnosti, a s točno določenim, ciljanim namenom. In nato, ko mu uspe vnesti dodatno vznemirjenje, občutek ogroženosti, jeze ali sovraštva (torej same negativne emocije), je njegov uspeh že napol zagotovljen. Prav zato toliko pretiravanja, namernega zavajanja, prikazovanja tudi povsem obvladljivih in običajnih situacij kot urgentnih, kriznih, katastrofičnih. Populist zmeraj sproži paniko, oz. jo vsaj poskuša. Zakaj? Ker tedaj, ko doživljamo izrazita negativna čustva, tudi razmišljamo drugače in predvsem, kar je najbolj pomembno, tudi delujemo drugače. V ekstremnih, ogrožajočih situacijah se obnašamo po evlucijsko determiniranih vedenjskih vzorcih – nevarnost nas združuje v skupine, saj se s tem poveča možnost preživetja. Da bi rešili svojo kožo, žrtvujemo avtonomnost, logično razmišljanje, visoke moralne standarde. Skupina v teh trenutkih velike stiske potrebuje odločnega vodjo, kar populist vsekakor je, s čimer mu je prepuščena na milost in nemilost in tako sledilci postanejo voljne igračke v njegovih rokah, slepa orodja za izvajanje tudi najbolj zavržnih dejanj.

Kako delujejo fantazme ekstremno konfliktnih politikov?

Odvetnik in terapevt Bill Eddy je prepričan, da so takšni ekstremno konfliktni in destruktivni posamezniki, ki jih pogosto najdemo v politiki, ne glede na njihovo izvirno ideološko usmerjenost, največja grožnja za demokracijo. Ideologijo pravzaprav izkoriščajo le za to, da strežejo svojim bolnim interesom. A njihov najgloblji motiv ni reševanje kakega perečega družbenega problema, ravno obratno, do tega jim je prav malo mar. Pravzaprav sploh ne poznajo načina, kako najti rešitev. Namesto tega ponujajo otročje poenostavljene, nerealne bližnjice, katerih osnovni namen je ustvariti vtis na sledilce. Zanesljiv opozorilni znak, da gre res za zlonamernega populista, je njegovo negiranje vrednosti celovite, analitične, strokovne obravnave nekega družbenega problema. Namenoma suspendira kritično mišljenje sledilcev, jih dobesedno uroči in ohranja v nekakšnem hipnotičnem transu. Zamegljenost uma je tisti predpogoj, ki populistu, ekstremno konfliktnemu politiku sploh omogoča preživetje. Kaj pa je pravzaprav njegov osnovni namen, če ne reševanje "krize"? Spomnimo

se prej navedenih značilnosti, ki izhajajo iz samega jedra njihove motene osebnosti: neizživeti potrebi po dominaciji, neskončnem nadzoru, moči in vplivu, podjarmljenju čim širšega obsega prebivalstva.

Strategija delovanja ekstremno konfliktnih politikov sledi naslednjemu zaporedju, skozi katerega se manifestirajo njegove fantazme: najprej definiranje problema in prepričevanje množic z osebno karizmo ter afektirano podkrepjenimi komunikacijskimi sporočili ob sočasnem odpovedovanju kritičnemu, avtonomnemu, svobodnemu mišljenju. Temu takoj nato sledi natančno določanje »tarč«, »grešnih kozlov«, ki bi naj bili odgovorni za nastale težave. Tak izbor je od primera do primera specifičen, odvisen od narave samega problema, populistove osebnosti in predsodkov, tudi zgodovinskih okoliščin in tradicije. Za Hitlerja so to bili Židje najprej v Nemčiji, kasneje še drugod po Evropi, za McCarthyja komunisti v ZDA, naš Janša pa si je sprva izbral reformistične bivše komuniste na čelu z Milanom Kučanom, pa »udbomafijo«, kasneje begunce, v zadnjem času novinarje, kulturnike, protestnike na kolesih. Seznam se zdi neskončen. Takšne »tarče« morajo biti vsaj delno znane, zato ne zahtevajo dodatnega, podrobnega pojasnjevanja; pogosto so nekoč že bile objekti zamer ali zgodovinskih predsodkov (npr. cigani, »čefurji«, migranti). Praviloma so "tarče" maloštevilne, nekje od 1 – 3 % populacije, torej zlahka obvladljive, zato se ni bati njihovega maščevanja. Zadnji korak v tej shemi krizne triade predstavlja prepoznavanje »heroja«, osebe, ki zna učinkovito rešiti problem. To je seveda kar sam populist, sam sebe namreč ponuja za najbolj kvalificiranega rešitelja.

Sodobni mediji, ojačevalci populističnih fantazem

V zadnjih letih sta se vloga in tehnologija samih medijev drastično spremenila. Zmeraj bolj se nam odmikajo tradicionalni tiskani mediji, časopisi, revijalni tisk in knjige, ki so bili dolgo časa prevladujoči nosilci pluralnih in verodostojnih informacij, zaslužni za kritično, svobodno razmišljanje in diseminacijo znanja. Še več in kar je sila pomembno: te informacije so bile preverljive! Dandanes pa nam televizija, radio, kakopak tudi internet in socialna omrežja, vsako sekundo postrežejo s takšno poplavo dražljajev, z zvoki in podobami namreč, da jim naša kognitivna kapaciteta enostavno ni več kos, kljub vrojenim selekcijskim mehanizmom za obdelavo informacij, saj se zdi, da so naši senzorni kanali dosegli zgornjo mejo svoje zmogljivosti. Spirala te obremenitve je zmeraj silovitejša, saj jo poganja nenasiten pohlep lastnikov medijev, ki si vsak zase v neusmiljenem konkurenčnem boju skuša prigrabiti čim večji tržni delež. Zato konstantno poteka krvava vojna za uporabnikovo pozornost, bistveno jo je obdržati čim dlje časa, kar pa je mogoče le z nenehnim potenciranjem dražljajev. Bolj ko so ti šokantni, dih jemajoči, bolj intenzivirajo emocije samih konzumentov.

Točno k temu cilju današnjih medijev je usmerjeno vedenje ekstremno konfliktnih političnih vodij, saj so ti zmožni pretiravanja, potvarjanja dejstev, kolosalnih laži, teatraličnega nastopanja in vratolomnih komunikacijskih preobratov. V pravem pomenu besede so pravi roparji naše pozornosti, našega prostega časa, okupatorji našega notranjega, intimnega sveta. Pri tem jim koristi evolucijska dediščina naših možganov, da aktivno spremljajo ekstremno dogajanje, seveda tudi takšno, ki bi utegnilo biti ogrožajoče. Zato tako pritegnejo spektakularne, tendenciozne, a preproste, pogosto za lase privlečene zgodbe, akcija, zmagovalci in poraženci. Formula je do skrajnosti preprosta: več čustev, manj racionalnosti. V sodobnih spletnih medijih velja pravilo ekskluzivnega, osebne naslavljanja konkretnih sporočil konkretnim uporabnikom – Facebook, Twitter, YouTube z lahkoto širijo politična sporočila, resnična in tista lažna ter celo zlonamerna. Žal imajo lažna sporočila ogromno prednost pred resničnimi, ker se širijo hitreje in dlje. Meritve so namreč pokazale, da pretirane laži dosežejo celo do 100.000 uporabnikov, medtem ko resnične informacije redko več kot 1.000. Zato je manično "tvitanje" postalo obvezno novodobno medijsko orožje slehernega populist!

Na ta način postaja zunanji svet v očeh medijskih konzumentov zmeraj bolj nevaren, dramatičen, polariziran, ideološko razklan, zmeraj manj je sodelovanja in kompromisov. Bolj kot kadarkoli prej se bije boj med dobrim in zlim. Tak eklatanten primer je npr. Fox News v ZDA, to agresivno desničarsko propagandno trobilo, ki namerno prikazuje socialno realnost popačeno, takšno, kjer obstajajo le »mi« in »oni«. Demonizacija drugače mislečih je na dnevnem redu, ob sočasnem ponavljanju »večnih« resnic in nezaslišani indoktrinaciji. Prav zato je prvi cilj slehernega populističnega voditelja polastiti se čim večjega števila razpoložljivih medijev in s tem pridobiti monopol nad »resnico«, nad razširjanjem

prikrojenih informacij. Vse to je dobro vedel že Hitler in za njim vsi ostali avtokrati v novejši zgodovini. Prav obsedena zagrizenost Janeza Janše v zadnjem času pri nas, da zavzame nacionalno televizijo, tako ni presenetljiva. Da, gre dobesedno za vojno za medije in posledično za interpretacijo ne le socialnega, ampak, kot vidimo na primeru zanikanja podnebnih sprememb, celo fizičnega sveta! Ne obstajajo nobene meje, prav vsak, celo najbolj elementaren pojav ali neovrgljivo dejstvo je mogoče problematizirati in relativizirati! Laž postaja resnica in resnica laž.

Segmentacija populacije kot učinek populistične retorike

Zaradi permanentne destruktivne populistične komunikacije se v celotni populaciji ustvarijo štiri podskupine. Najprej so tu populistu lojalni fanatični privrženci, ki jih čisto nič ne odvrne od njihovega ljubljenega vodje in ki so zanj pripravljeni storiti celo najbolj zavržna dejanja. Zgodovina je žal polna takih primerov. Za spreobrnjenje takšnih iracionalnih posameznikov je večinoma škoda zapravljati čas, saj je njihova ideološka orientacija pregloboko zasidrana v specifični osebnostni strukturi (avtoritarnost, dogmatizem, konservativnost). Njim nasprotni so opONENTI, ki se aktivno upirajo z namenom slabiti populistovo moč. Na srečo jih je bilo v vseh zgodovinskih obdobjih dovolj, da so zmogli sprožiti odločilne spremembe, celo revolucije. Sledijo zmerneži, ti nihajo med podporo in zavrnitvijo populističnega voditelja in so nepredvidljivi, neodločni, ambivalentni. Zgodi se, da podprejo politično stranko, a obenem zanemarijo patologijo njenega voditelja. Na koncu so t.i. odpadniki, tisti globoko razočarani, ki jih politika najmanj zanima, saj menijo, da njihov glas na volitvah šteje bore malo. Pravijo, da so vsi politiki isti, zato ne volijo.

Ne preseneča, da med temi podskupinami vladajo nestrpnost in medsebojna trenja, k čemur so največ pripomogli prav ekstremno konfliktni voditelji s svojim stalnim vnašanjem razdora, kaosa, strahu in konfliktov. Z dobro preizkušenim načelom »deli in vladaj« postavljajo celotno družbo pred neznosne preizkušnje. A kljub temu izkušnje kažejo, da redko pridobijo več kot 40 % podpore svojih lojalnih podpornikov. In ravno v tem tiči priložnost za zmago nad populistom! Prej omenjeni Bill Eddy opaža, da večina potencialnih volivcev ne zmore uvida, da je resnični krivec za razdor med tremi podskupinami (opONENTI, zmerneži in odpadniki) populistični voditelj sam s svojimi destruktivnimi metodami, in ne posamezna skupina s svojo vedenjsko specifikom. Ne pomislijo, da niti teoretično nikoli ne bi bil izbran, če bi se le vse tri skupine združile, namesto da se borijo druga proti drugi. A kako to doseči?

Prvi korak k razblinjanju populističnega uroka: *diagnostika komunikacije*

Ključ tiči v nekaterih že prej omenjenih opozorilnih znakih, ki izdajajo destruktivne populiste, njihovo razkritje pa ne bo posebno težko, saj jih večina izkazuje predvidljivi vzorec obnašanja. Analiza njihovega vedenja pokaže, da ne posvečajo veliko časa temu, da bi pojav same krize podrobneje pojasnili. Tega v bistvu niti zmorejo, saj jim njihove konfabulacije, zavite v t.i. fantazijsko triado (kriza, sovražniki, rešitelj) tega enostavno ne dopuščajo. Krizo opišejo zelo skopo, še posebej razloge zanjo in za urgentno akcijo. Namesto prepričljive strokovne argumentacije ponujajo emocionalne razloge, potem pa takoj preidejo na identifikacijo »tarč« in »rešitelja« (torej samega sebe). Pojem krize postane tako nekaj samo po sebi danega, čeprav je v bistvu le predpostavka. Že na začetku gre torej za veliko potegavščino, ko politični manipulator pozornost volivcev dobesedno ugrabi in s svojim konfliktnim vedenjem vzbudi pri njih močne afekte.

Naslednje, na kar moramo biti pozorni, je otročje naivno zagotavljanje populista, da zmore sam rešiti celo najkompleksnejše probleme. Spomniti se velja, kako je Trump s sloganom »jaz sem vaš glas« prepričeval volivce. Pri tem je kar 79 % pripadnikov republikanske stranke verjelo, da bo maksimalno uspešen. Takšna infantilna zaverovanost v ljubljenega vodjo je povsem nerazumljiva, če ne poznamo metod, s katerimi ti manipulatorji dosežejo njihovo popolno nekritičnost. Velikokrat se tak voditelj prikazuje še kot žrtev identificiranih »tarč«, kot tak, ki se mu nenehno godi krivica in ki mučeniško premaguje vse težave, kar je prozorna taktika za pridobivanje simpatij in usmiljenja svojih podanikov. Kdaj že se je pri nas Janša pritoževal, kako je žrtev raznoraznih zarot!

Plitve trditve, do skrajnosti poenostavljeni predlogi za rešitev ključnih družbenih vprašanj in »kalimerovske« pritožbe, vse to so zanesljivi znaki, da imamo opravka z zlonamernim ekstremno konfliktnim voditeljem. Vendar pozor! Mnogi primeri iz zgodovine nas učijo, da je skrajno nevarno, če jih podcenjujemo. Za Hitlerja so recimo mnogi ugledni posamezniki iz političnih in gospodarskih krogov tistega časa verjeli, da ga bo zlahka moč kontrolirati, a se je pozneje, kot vemo, izteklo drugače. Ekstremna previdnost je v primerih ekstremno konfliktnih voditeljev vsekakor na mestu.

Bill Eddy je razvil t.i. WEB metodo, ki temelji na opazovanju njihovega verbalnega in neverbalnega vedenja ter na zaznavanju lastnihemocij. Dobro je namreč znano, da se verbalno izražanje patoloških narcisov in sociopatov zelo razlikuje od tistega pri normalnih ljudeh. Ti govorijo kar 5–10 krat več časa od osebnostno normalnih politikov, kar je najverjetneje posledica globoko zakoreninjene narcisoidne tendence po nenehni pozornosti in občudovanju. Ne znajo se opravičiti, ne sprejemajo nobene odgovornosti in se ne učijo iz lastnih napak. Zato pa pogosto valijo krivdo na druge, še posebej seveda »žrtve«, torej deprivilegirane skupine. Označuje jih črno-belo mišljenje, njihovi javni nastopi so polni ekstremnih, močno čustveno obarvanih izjav, niso redke direktne grožnje in neupravičena pretiravanja, ki kažejo na njihovo domnevno superiornost. Svojim sledilcem obljubljajo nemogoče, a nikoli ne pojasnijo, kako bodo to dosegli in uporabljajo izraze, ki ugajajo. Pogosto se zatekajo v digresije, se izmikajo obravnavani temi ali preskakujejo od ene teme do druge. Po vsej sili se skušajo identificirati s svojimi sledilci in vztrajajo pri skupnem imenovalcu.

Posebno pozornost pa je treba posvetiti njihovim lažem, zavajanju, pretirani kritičnosti do drugih in nepriznavanju njihovih zaslug, pa nekontroliranemu vedenju in izjemni agresivnosti, tako do nasprotnikov kot tudi njemu bližnjih oseb. Pri vsem tem je nujno potrebno opazovati lastno vedenje. Kakšne emocije nas preplavijo ob stiku s takšno konfliktno osebo ali njegovim javnim nastopom? Kako se počutimo, ko takšna oseba komunicira z javnostjo, kakšen vtis pusti na nas, ali nas njegova politična agenda demoralizira ali prestraši, ali kdaj občutimo jezo, ali nas je strah oz. nam je nelagodno o tej osebi pripovedovati drugim?

Drugi korak k razblinjanju populističnega uroka: *integracija razcepljenega volilnega telesa*

Ko iščemo načine, kako se ubraniti destruktivnega vpliva ekstremno konfliktnih politikov, ne moremo mimo medosebnih odnosov med sprtimi stranmi (oponentov, zmernežev, odpadnikov). Pravzaprav nas dobro vodena strateška, sodelovalna komunikacija edina lahko reši. Zavedati se je treba, da je populist vložil ogromno truda in časa v prepričevalno komunikacijo, poleg izredno močnih emocionalnih vezi s svojimi privrženci je tak pristop obenem povzročil še razklanost med ostalimi podskupinami, zato bo njihova integracija vse prej kot lahko delo.

Primarno je vzpostavljanje zaupljivih in dobronamernih medosebnih odnosov med vsemi vpletenimi stranmi v tem političnem kaosu. Negativne emocije, kot so sovraštvo, prezir, jeza, ne bodo ničesar spremenile. Zato se je treba odpovedati medsebojnemu obtoževanju in gojiti strpno komunikacijo med vsemi podskupinami. Spoštljiv odnos si zaslužijo celo populistu lojalni. Seveda kadarkoli lahko izrazimo nestrinjanje, ne pa tudi sovražnosti. Gre za izražanje empatije, razumevanje potreb vsake podskupine volilnega telesa posebej, poudarjanje zgrešenosti populističnih fantazem in izžarevanje energije, karizme, če želimo sestaviti učinkovito koalicio. Končni cilj je doseganje za vse sprejemljivih rešitev.

Iz prej opisane diagnoze voditeljevega in lastnega vedenja se izcimijo ustrezni ukrepi za prihodnja ravnanja. Ko komuniciramo s pripadniki različnih skupin volivcev, je treba upoštevati še naslednja priporočila: nikoli ni dobro osebno napadati teh ekstremno konfliktnih voditeljev, saj s tem lahko še bolj ojačimo tesne emocionalne vezi med njimi in sledilci; prav tako se ne kaže pretirano ukvarjati z zagovarjanjem »žrtev«; namesto tega je dobro na jednat, informativen, tolerant način, pa še z veliko mero osebne moči in energije pristopiti k razblinjanju fantazmatskih konfabulacij, nerealnega prikazovanja problema. Pri neposrednem soočanju s takšno osebo ali njegovimi zvestimi pripadniki je prav tako potrebno misliti na to, da se nikoli ne umikamo ali ignoriramo nesprejemljivo vedenje, niti ne odvrnemo z agresijo na še tako besne napade, saj takim osebam vse to prinaša občutno prednost.

Edini ustrezeni pristop je asertiven, kar pomeni, da aktivno zaščitimo sebe in brezkompromisno, entuziastično zagovarjamo svoja stališča. Ponavljanje dejstev se razume samo po sebi, sporočilo mora biti koncizno in zlahka razumljivo. Pri tem ostanemo popolnoma umirjeni in fokusirani na predmet razprave. V tem je skrita moč asertivnosti – istočasno namreč dajemo vtis osebne moči in obvladanosti, racionalnega razmišljanja in pozitivnih, a zmerno izrazitih emocij, česar konfliktni populist ne zmore. Pretirani afekti namreč suspendirajo logično mišljenje, kar s pridom sicer izkoriščajo populist, a sami se moramo tega izogibati, saj potrebujemo somišljenike, ki znajo razmišljati s svojo glavo. Prav tako je velika prednost širok razpon tehnik reševanja problemov, predvsem nepopustljivost ali kompromis, če situacija tako veleva. Populist slednjega običajno ni zmožen. Drugega načina, kako razvozlati namerno proizveden klobčič realnosti in fantazije, žal ni.

Človekova genetska zasnova omogoča tako konfrontacijo kot sodelovanje. S svojim agresivnim vedenjem in bombastičnim nastopom populistični politiki nagovarjajo sledilce le k prvi opciji, kar je morda nekoč bilo sprejemljivo. Ampak danes zagotovo ni. Morda nikoli bolj usodno v zgodovini naše civilizacije ne visi sedaj na tehtnici sama esenca demokratične, svobodne družbe. A če nam uspe združiti moči, tako direktni oponenti kot omahljivci in oni, ki se »ne gredo več politike«, obstajajo lepe možnosti, da za zmeraj razblinimo populistični urok in ekstremno konfliktno, osebno moteno politiko za vse večne čase pošljemo tja, kamor spadajo – na smetišče zgodovine.

VIRI:

Dolar, M. Struktura fašističnega gospostva. DDU Univerzum, Ljubljana, 1982.

Eddy, B. Why We Elect Narcissists and Sociopaths—and How We Can Stop, Berrett – Koehler Publishers, 2019.

Korošak, A. Vojna za sinapse, Spletna stran Društva za razvoj humanistike, 2018.

Lakoff, G. The Political Mind. Penguin Books, Ltd., 2008.

Lash, C. Narcistička kultura. Biblioteka psiha, Zagreb, 1986.

Lobaczewski, A. Political Ponerology. Red Pill Press, 1985.

Lowenthal, L., Guterman, N. Prophets of Deceit: A Study of the Techniques of the American Agitator. Harper & brothers, New York, 1949.

Millon, T. Personality Disorders in Modern Life. John Wiley & Sons, New Jersey, 2004.

Srpak, M. (urednica). Narcisizem: 5. ormoško srečanje (zbornik prispevkov). Psihiatrična bolnišnica Ormož, Ormož, 2005.

Westen, D. The Political Brain: The Role of Emotion in Deciding the Fate of the Nation. Public Affairs. New York, 2007.

Žižek, S. Jezik, ideologija, Slovenci. Delavska enotnost, Ljubljana, 1987.

Vojteh Urbančič

Kratka predstavitev prispevka

V tem članku avtor v osnovi odgovarja na vprašanje številnih zagovornikov vere, zakaj se hoče ljudem z vero odvzeti tudi tolažbo in upanje ter ju nadomestiti z ateizmom, ki v človeškem obstoju ne vidi nič izjemnega in ki trdi, da je s smrtjo konec vsega. Avtor uvodoma odgovori z Župančičevo pesmijo Prebujenje. Potem poda Marxovo analizo religij kot nadomestka za srečno in polno življenje ljudi. V tem pomenu so religije dobra analogija za droge. Glavna izpoved članka pa je, da ateisti vernikom nočejo vzeti ničesar, da pa se borijo za druge stvari, kot sta znanstveni pogled na svet in sekularizem. Članek se zaključuje z mislimi Carla Sagana, ki Zemljo opisuje kot neznatno modro piko v velikanskem vesolju.

Kratko predstavitev pripravil: Milan Ambrožič

* * * * *

Relativno pogosto naletim kot ateist (prepričan pa sem, da tudi ostali ateisti) na naslednji argument vernikov:

"Če skoraj polovica ljudi, ki verujejo v kakšnega boga ali drugo nadnaravno entiteto, najde v svoji veri uteho, tolažbo in upanje, zakaj jim hočete to vzeti in nadomestiti z brezčutnim in brezosebnim ateizmom, oz. materializmom, ki ne vidi v našem obstoju nič posebnega in ki trdi, da je s smrtjo vsega konec?"

Moj odgovor je približno takšen:

Prvič, nam ateistom ne gre za toliko za tolažbo in lažno upanje, ampak za resnico in razumsko gledanje na svet. Dokler bodo smrt in bolezni in druge nesreče, bodo ljudje trpeli. Trpeči in obupani ljudje pa iščejo uteho, tolažbo in upanje. Narava je indiferentna in brezčutna do človeškega trpljenja, kar je čudovito izrazil mojster slovenske besede Oton Župančič v pesmi **Prebujenje**:

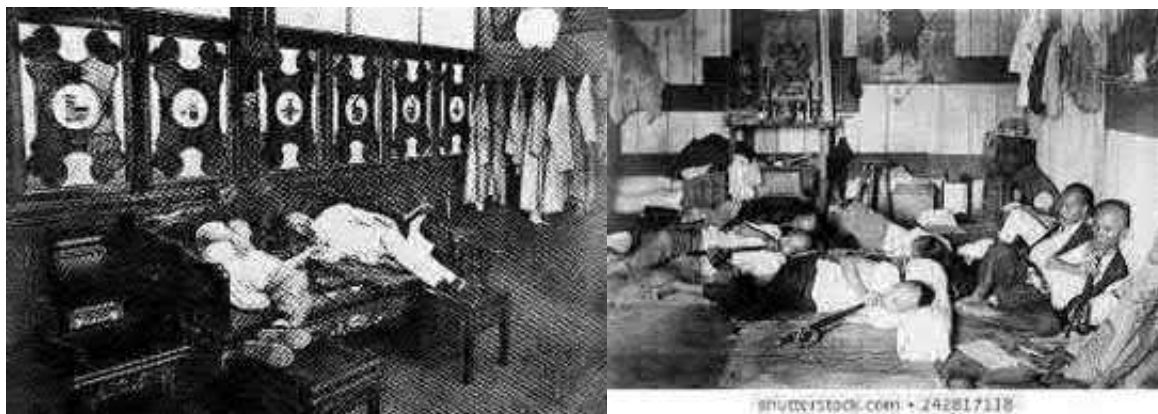
*"Tam krožijo sonca in merijo čas,
večno mirna,
brezobzirna
noč in dan teko preko nas.
Mi pa pod njimi se bijemo, vijemo,
sijemo, gasnemo,
škodimo, hasnemo,
v kupe medu in otrova si lijemo,
prostor vesoljni z željami prepletamo,
večnost v trenutek begoten ugnetamo,
z duhom za zadnjimi zvezdami grabimo,
grozo izzivamo, v dušo jo vabimo,
vriskamo, jočemo –
hočemo, hočemo."*

V zori naše civilizacije so ljudje personificirali dogajanje okoli sebe, saj niso poznali racionalne razlage. Ker so menili, da o našem žitju in bitju odločajo nekakšni bogovi, so se obračali s svojimi priprošnjami k njim, molili k njim in jim prinašali daritve: pridelke, živino in celo svoje otroke.

Toda religija je iluzorna tolažba, iluzorna uteha. Ali, kot pravi Marx:

"Človek, ki je v fantastični dejanskosti nebes, kjer je iskal nadčloveka, našel le odsev samega sebe, se ne more zadovoljiti s tem: mora spremeniti družbene razmere, ki porajajo občutek nemoči, odvisnosti, ponižanja, trpljenja. Religija je torej fantastično udejanjenje človeškega bistva, zato je boj proti religiji boj proti tistemu svetu, katerega aroma je religija. Religiozna beda je le izraz dejanske bede, je pa tudi protest zoper dejansko bedo. Odprava religije kot iluzorne sreče je zahteva dejanske sreče za ljudi. Težnja, da se odrečemo iluzijam o svojem stanju, je v bistvu težnja, da se odrečemo stanju, ki potrebuje iluzije, se pravi nesrečam, boleznim, vojnem, lakoti, eksistencialni ogroženosti, ipd. Religija je iluzorno sonce, ki kroži okoli človeka toliko časa, dokler sam ne začne krožiti okoli sebe."

Tudi z alkoholom ali drogami lahko najdemo iluzorno tolažbo in pozabo trpljenja. Toda to ni družbeno sprejemljiv način, kako se spopadati s težavami in nesrečami. To je škodljiv modus operandi, zato je država že zelo zgodaj kriminalizirala uporabo drog, saj le te pasivizirajo ljudi in jih odvrčajo od pravega spoprijemanja z nadlogami, ki tarejo človeštvo. V tem smislu je živeti brez boga kot za nekatere živeti brez droge. Droga ima podoben učinek kot religija: po dobrem odmerku je vse lepo, dobro, ni bolečine, strahu, anksioznosti. Toda droge imajo strašne stranske učinke tako za posameznika kot za družbo. To je izvor in smisel znamenite Marxove ugotovitve, da je religija opij ljudstva.

Drugič, mi nočemo vernikom vzeti njihove duhovne droge, ki jih omamlja in pasivizira ter jih spreminja v odvisnike, ki jim niso več mar argumenti in ugotovitve znanosti, ampak se spreminjajo v ubogljivo čredo ovac, ki gre brez odpora v oboro za striženje ali pa v klavnico. Vodijo jih 'pastirji'¹, ki skrbijo, da se čreda drži skupaj in vračajo 'izgubljene ovce' nazaj, če 'zaidejo'.

Tretjič, borimo pa se proti temu, da bi verniki svojo duhovno drogo ponujali v javnih šolah, na javnih mestih ali celo od vrat do vrat.^{2,3} Zaenkrat niti uživanje pravih trdih drog⁴, niti te posebne duhovne droge (religije), ni prepovedano in je celo v Ustavi zagotovljena njena zasebna uporaba⁵.

¹ Kako zelo primerna in pomenljiva beseda! Lat. pāstor 'pastir', kar je (kakor slovensko pastír < praslovansko *pastyr'ъ) izpeljano iz indoevropske baze *pah-s- 'pasti, varovati, hraniti')

² Recimo vsiljive Jehovine priče in drugi krošnjariji z 'odrešenjem'.

³ 7. člen Ustave RS: "Država in verske skupnosti so ločene."

⁴ 186. člen KZ-1 določa:

"Kdor neupravičeno proizvaja, predeluje, prodaja ali ponuja naprodaj ali zaradi prodaje ali dajanja v promet kupuje, hrani ali prenaša ali posreduje pri prodaji ali nakupu ali kako drugače neupravičeno daje v promet ...". Torej samo uživanje ni kaznivo.

⁵ 41. člen Ustave RS: "Izpovedovanje vere in drugih opredelitev v zasebnem in javnem življenju je svobodno."

Zadnjič, nas ateistov ne moti, če kadijo, smrkajo ali si injicirajo svojo drogo v svojem domu, za štirimi zidovi. Ne moti nas preveč niti to, da se drogirajo v posebnih stavbah, ki stojijo navadno na najboljših lokacijah, niti to, da glasno – z zvonovi ali zavijanjem z minaretov – opozarjajo ostale, kdaj imajo opijske seanse, čeprav je to nevljudno in moteče do ostalih.

Postanemo pa alergični in dvignemo svoj glas, ko nas začnejo prepričevati, da naj še mi poskusimo drogo in se igramo z njihovimi igračami. Polagoma nam je tudi dovolj poskusov diskreditiranja in etiketiranja vseh, ki se nočemo igrati z njimi ali pa vleči njihove pipe z opijem. Ali, kot je zapisal ogorčeni bralec v 'Dnevniku' 23. 1. 2019: *"Rimskokatoliška cerkev v Sloveniji ne samo da ni ločena od države, priča smo celo njeni vse večji privilegiranosti. V ustavo smo zapisali, da mora biti Cerkev ločena od države, vendar se tega na vse več ravneh naše družbe ne upošteva. Tisti, ki so pisali ustavo, so vedeli, da je »kler« praznoveren, da na prvo mesto postavlja izmišljenega boga ter povsem zanemarljivo materijo, naravne in biološke zakone. Od osamosvojitve pa vse do danes nobena vlada od Cerkve ni zahtevala spoštovanja ustave. Nasprotno. Cerkev je od vlade izsilila, da podpiše vatikanski sporazum, ki jo med drugim zavezuje, da financira verske šole in druge dejavnosti. Naš izobraževalni sistem v javnih šolah je ustrezen in primerljiv z izobraževalnimi sistemi po drugih evropskih državah. Če nekdo ni zadovoljen z našimi javnimi šolami, ima pravico do zasebnih šol, vendar na lastne stroške in ne na stroške države ter davkoplačevalcev."* (Dnevnik: **Zakaj Cerkev ni ločena od države?**)

Po moje glavni problem religioznega prepričanja ni le v tem, da je znanost razložila že skoraj vse o svetu okoli nas. Obstaja še bolj uničujoč scenarij, ki spodkopava same temelje vsake religije: da znanstvene razlage vse bolj dvomijo o posebni vlogi človeka kot glavnega igralca v kozmični drami greha in odrešenja, ki ga je bog ustvaril samo zato, da igra glavno vlogo. Morali smo se sprijazniti, da je naš dom, Zemlja le še en planet, 'bleda modra pika'⁶ ki kroži okoli povprečne zvezde; naše Sonce je le ena od dvesto milijard zvezd v galaksiji, ki je le ena od sto milijard galaksij v vidnem vesolju; in mogoče je, da je celotno vidno vesolje le neznaten del veliko večjega multiverzuma, katerega večina je popolnoma neprimerna za življenje. Kot je dejal Richard Feynman, se *"teorija o tem, da je bilo vse stvarstvo pripravljeno kot oder, na katerem bo bog gledal človekov boj za dobro in zlo, ne zdi primerna."*

Ker smo sredi srdite borbe s koronavirusom (april 2020), ko se je življenje skoraj ustavilo, in ko smo priča omejevanju temeljnih ustavnih svoboščin zaradi zaježitve pandemije, je morda za zaključek tega prigodnega razmišljanja primeren tale citat:

*"Prej, ko je bila vera močna in znanost šibka, so ljudje zamenjevali magijo za medicino; zdaj, ko je znanost močna in vera šibka, ljudje zamenjujejo medicino za magijo."*⁷

⁶ 'pale blue dot', kot je Carl Sagan, znani astronom opisal fotografijo Zemlje, ki jo je leta 1990 posnela ameriška vesoljska sonda Voyager 1 z razdalje cca 6 milijard kilometrov.

⁷ Formerly, when religion was strong and science weak, men mistook magic for medicine; now, when science is strong and religion weak, men mistake medicine for magic. (Thomas Szasz, The Second Sin (1973) "Science and Scientism")

'pale blue dot'

Sagan je poetično opisal to neverjetno fotografijo s temile besedami: *"Poglejte še enkrat to piko. To je tukaj. To je dom. To smo mi. Na njej so vsi, ki jih ljubite, vsi, ki jih poznate, vsi, za katere ste kdajkoli slišali, vsi ljudje, ki so kdaj bili in živeli njihova življenja. Skupek našega veselja in trpljenja, tisoče verskih prepričanj, ideologij in ekonomskih doktrin, vsak lovec in iskalec hrane, vsak junak in strahopetec, vsak ustvarjalec in uničevalec civilizacij, vsak kralj in kmet, vsak zaljubljen parček, vsaka mati in oče, upajoč otrok, vsak izumitelj in raziskovalec, vsak učitelj morale, vsak podkupljiv politik, vsaka filmska zvezda, vsak vrhovni voditelj, vsak svetnik in grešnik v zgodovini naše vrste je živel tam na pikici v sončnem žarku.*

Zemlja je zelo majhna pika v veliki kozmični areni. Pomislite na reke krvi, prelite zaradi generalov in cesarjev, zaradi slave in zmage, da bi postali trenutni lastniki delčka majhne pikice. Pomislite na neskončne krutosti, ki so jih pretrpeli prebivalci enega dela pikice, ker so se razlikovali od prebivalcev na drugem koncu, kako pogosti so njihovi nesporazumi, kako se zavzemajo, da bi ubili drug drugega, kako goreče je njihovo sovraštvo. Naša samopodoba, naš egoizem, blodnje, da smo v privilegiranem položaju v vesolju, so izzvana z velikostjo te majhne pikice.

Naš planet je osamljen drobec v veliki kozmični temi. In v tej naši mračnosti in v vsej prostranosti vesolja ni namiga, da bi prišla pomoč in nas rešila pred nami samimi. Zemlja je edini planet, za katerega do sedaj vemo, da omogoča življenje. Trenutno nikjer drugje ni kraja, kamor bi se naša vrsta lahko preselila. Obiskala, da. Naselila, ne še. Če nam je vseč ali ne, v tem trenutku je Zemlja edino, kar nam preostane. Bilo je rečeno, da astronomija uči ponižnosti in vpliva na značaj človeka. Verjetno ni boljše predstavitev norosti človeške domišljavosti, kot je podoba našega malega sveta iz daljave. Zame to poudarja našo odgovornost, da smo bolj prijazni drug do drugega, in da ohranimo in bolj cenimo našo blede modro piko, edini dom, ki smo ga kdaj poznali."

Mislim, da lepšega zaključka ne bi mogel napisati noben bogaboječ vernik ali teolog ...

april 2020

Milan Ambrožič

in Vojteh Urbančič, Ljiljana Radosavljević, Jože Kos Grabar ml., Ivan Ketiš

Kratka predstavitev prispevka

Nisem zahtevna pivka kave, a tudi prava ljubiteljica črne, omamno dišeče tekočine ne, saj mora biti v skodelici več mleka kot kave, bolj mlečna kot kavna tekočina pa mora biti tudi primerno sladka (za mnoge zaprisežene kofetarje, lahko jih imenujemo kar kavni fundamentalisti, zagotovo presladka in kot taka pravi greh – upam, da mi moji dragi kolegi ateisti oprostijo nekaj religioznega besednjaka, ki ga uporabljam seveda namerno, a le v sarkastičnem smislu) in takrat v njej celo uživam.

Težko pa bi me bilo prepričati, da samo zaradi nje, pa naj bo še tako slastna in po mojem okusu, obiskujem mesečno določena mesta ob dogovorjenem času. No, nikoli ne reci nikoli – prav to se je zgodilo meni. A je vredno, zagotovo. Seveda ne le zaradi kave oziroma sploh ne zaradi nje. Pri pozivu Greš na kavico? je vse drugo namreč pomembnejše od kave same.

Zgodilo se je po naključju. Med potjo iz bolnišnice, ko sem se po bolečem obdobju očetovih zdravstvenih težav vračala k staršem, da bi očetu prinesla osebne stvari, ki so mu jih v bolnišnici pozabili vrniti, sem naletela na Jožeta, ki je na Rotovškem trgu pri Nani sedel v družbi kolegov. Seveda sem se ustavila, da ga pozdravim (ne spomnim se več, kdo je koga prvi opazil), izmenjala s prijetnimi gospodi, sedaj kolegi ateisti, nekaj besed in po povabilu z veseljem prisedla. Tisti hip mi je to še posebej prijalo. In sem se že od srca smejala njihovim domislicam, šalam. Tisti večer sem se odločila, da moja duhovna plat potrebuje prav to. Da v svojem delovnem in tudi življenjskem okolju pogrešam pogovore o takšnih temah. Da želim razpravljati, da se želim učiti, da želim biti slišana, da moram izraziti tudi ta del sebe ... Seveda sem zaprisežena ateistka, da ne bo pomote: duhovnosti ne gre enačiti z religioznimi dogmami in omejitvami.

Sedaj sem del naše ateistične ekipe. Prav s temi ateističnimi kavami, s sproščenim, a argumentiranim pogovorom o zanimivih temah, so me kolegi ateisti tudi pridobili (da ne govorim o njihovih prijetnih osebnostih, človeškem in strokovnem nivoju – počaščena sem, da so me sprejeli kot polnopravno, enakopravno članico). Želim si le še kake dodatne ženske družbe, nove kofetarice, čeprav ni slabo biti blažena med tako plemenito, intelektualno močno moško družbo. Več o tem, kakšen dogodek so naše ateistične kave, o čem vse je tekla beseda, pa v nadaljevanju.

Kratko predstavitev pripravila: Ljiljana Radosavljević

»Kava z ateisti« ali tudi »Ateistična kava« je družabno, neformalno srečanje članov združenja ZAS, simpatizerjev in drugih, ki jih zanimajo sproščeni pogovori o svetovnih nazorih, morali, vrednotah in podobnem. V letu 2019 smo začeli tem kavam vnaprej podajati razne tematske točke, po eno ali dve na kavo. Ta sprememba se je izkazala kot plodna. Nekaj teh dogodkov smo objavili tudi na Facebooku. Pogovori, razprave, kritične pripombe in dokazovanja so bili pestri. Veliko zanimivih in poučnih komentarjev smo si izmenjali že po elektronski pošti, še pred srečanjem na kavi. Želimo si, da bi naše kave vzbudile več zanimanja tudi izven članstva ZAS in da bi bilo prisotnih še več razpravljavcev. Zato v tem članku podajamo povzetke in ugotovitve pogovorov s šestih srečanj. Daljše

poročilo je bilo z večino dobesednih komentarjev že napisano. Zaradi jedrnatosti in primerne dolžine članka bomo tukaj opis skrčili, razpravljalce pa navedli po osebnih imenih. Tudi ne bomo strogo upoštevali vrstnega reda odgovorov in podrobnosti o replikah na odgovor, temveč bomo raje logično razvrstili različna stališča.

KAVA I (februar 2019)

Točki za razpravo:

T1. Ali je lahko tudi ateizem/naturalizem v nekem (posplošenem) smislu vera? Kaj pa znanost?

T2. Ali še lahko preprečimo predvideno ekološko katastrofo in kako?

Odgovori na T1:

Ljiljana ateizma ne dojema kot vero, ker nima njenih lastnosti. Ni vernica v religioznem smislu, verjame pa v vzrok in posledico, v dobro in v dialektiko sprememb. Če vera daje človeku neko gotovost, ga v resnici zelo omejuje v spoznanju, saj praznino neznanja nadomešča z dogmo, v katero se ne sme dvomiti. Če priznamo, da nečesa še ne znamo razložiti, dopuščamo tudi možnost, da bomo v tej smeri iskali dejstva in da bomo odprti in kritični do vseh spoznanj in dokazov. To se Ljiljani zdi bistvena lastnost, ki ateista loči od vernika. Vernik se bo oklepal dogem in kdaj tudi na zelo pritlehen način uničeval vse, kar je z njegovimi dogmami v navzkrižju, medtem ko je ateist odprt do vsega. Navsezadnje tudi do obstoja boga, čeprav že na ravni teoretične misli lahko v obstoj boga upravičeno dvomimo.

Odgovori na T2:

Ljiljana meni, da je kapitalistični družbeni red (nered) odgovor na vse, kar nas danes pesti, tudi na globalne podnebne spremembe. Poudarja vprašanje primernosti našega planeta za bivanje.

Vojteh verjame, da katastrofo lahko preprečimo. Človeštvo je do sedaj v svoji 200.000-letni zgodovini še vedno našlo rešitev problemov, na katere je naletelo. Kot prvo ilustracijo svoje trditve je opisal napačne napovedi Rimskega kluba iz leta 1972. Sodelavci z Inštituta za tehnologijo iz Massachusettsa so za Rimski klub izdali poročilo "Meje rasti", v katerem so si v zvezi z eksponentno rastjo svetovnega gospodarstva, prebivalstva in s porabo virov od industrijske revolucije naprej zastavili preprosto vprašanje: Koliko časa se lahko ti trendi nadaljujejo na planetu z omejenimi viri?

V modelu, imenovanemu World3, so avtorji preučevali pet med seboj povezanih spremenljivk: svetovno prebivalstvo, industrializacijo, proizvodnjo hrane, onesnaženost okolja in porabo neobnovljivih naravnih virov. Študija je napovedala ustavitev rasti v začetku tretjega tisočletja, za njo pa katastrofo. Vojteh omenja tudi vsebino kritik omenjene študije, kjer posebej izpostavi zanemarjanje vloge tehnološkega napredka.

Odgovor na črnoglede napovedi globalnega segrevanja Vojteh vidi v uspešnosti razvoja termonuklearnih elektrarn: mednarodni znanstveni projekt, ki poteka v Franciji in ga podpira konzorcij 35 narodov, se imenuje International Thermonuclear Experimental Reactor (ITER). Osnova takšnih jedrskih reakcij je jedrsko zlivanje (fuzija) namesto jedrske cepitve (fisija) v klasičnih jedrskih elektrarnah. Ivan se ne strinja povsem z ugotovitvami o uspešnosti časovnega uresničevanja posameznih faz projekta. Vojteh pa je v odgovor navedel uradne podatke poteka projekta, narejenega pa je že več kot 60 % načrtovanega. Razlika o času zagona prvega fuzijskega reaktorja je posledica navedb različnih spletnih virov. Vojteh je upošteval podatke s spletne strani projekta, Ivan pa je podal dvome posameznih strokovnjakov.

Skrbniki projekta ITER so poleti 2019 razglasili, da jih od prve plazme loči samo še šest let in pol. Po tem poročilu so pravkar postavili kriostat in spodnji valj, kar je osnova za instalacijo »tokamaka«, tehnologije za močno magnetno polje za prostorsko omejevanje jedra zelo vroče plazme.

Strinjamo se, vsaj delno, da je za premagovanje okoljskih težav potrebno predvsem dvoje: I) okoljska zavest in pravilno vedenje ljudi, II) nadaljnji tehnološki razvoj. Milan omenja znani bumerang učinek: včasih nek tehnološki dosežek še poslabša stanje, ker se ljudje preveč zanašajo nanj.

Ne strinjajo pa se vsi s splošnim znanstvenim konsenzom, da je danes globalno segrevanje vsaj delno posledica človekove dejavnosti. Med vzroki za te dvome so dolgotrajna nihanja povprečnih temperatur zaradi »naravnih« (neantropogenih) vplivov. Podobno velja za različne trditve o pogostnosti naravnih ujm. Precej nestrinjanja je bilo zaradi različnih razlag v različnih strokovnih virih tudi glede povzročanja izumiranja živalskih vrst, predvsem posredno zaradi človekove dejavnosti. Vendar pa Milan meni, da je znanstvena skupnost glede vpliva človeštva na podnebne spremembe precej enotna in da se človeška odgovornost zanikuje predvsem zaradi političnih manipulacij.

KAVA II (marec 2019)

Točki za razpravo:

T1. Kako se spopasti z idejo, da ima vsako zlo, ki zadene človeka in družbo (nesreče, bolezni, revščina, nasilje, prezgodnja smrt, krivice itd.) nek višji namen? Kako prepričati večino ljudi, da se je treba boriti za boljši svet in se z zlom spopadati, ne pa da se z zlom sprijaznimo ali pa ga celo imamo za koristnega za »poboljšanje« človeka? Hipoteza za osnovo debate: Zlo in nesreče so samo rezultat slepe in nezavedne usode, na katero vplivamo s svojim delovanjem tudi sami. Boljšega, bolj modrega človeka in družbo lahko izoblikujeta predvsem izobrazba in prizadevanje za brezpogojni altruizem (brezpogojnost v tem pomenu, da človek za »altruistično vedenje« ne pričakuje vnaprej nekega plačila niti na tem niti na »onem« svetu). Za svojo rast ne potrebujemo nesreč, žalosti, nasilja, izgub in strahu.

T2. Kako spremeniti hierarhijo vrednot v zavesti ljudi za boljšo družbo in politični sistem (družinska vzgoja, šolstvo, mediji, politične kampanje)? Kako se učinkovito spopasti s kultom egoizma, ki se ga napačno istoveti z individualizmom? Kako premagati manipulacijo in populizem?

Odgovori na T1:

Vojteh poudarja, da se v vseh abrahamskih religijah (judaizem, krščanstvo in islam), a tudi sicer v družbeni zavesti, dobro in zlo dojemata kot dualistična antagonizma: dobro je nasprotje zla, dobro prevlada nad zlom. Zlo je poosebljeno v nadnaravnih entitetah (hudič, zlodej, Satan, ipd.). Budizem šteje to kot dve plati iste medalje, zlom nevtralne praznine pa je po njihovem le posledica omenjenega gledanja. Težko je definirati dobro/zlo v absolutnem smislu, kot je težko definirati magnet ali elektriko brez obeh polov. Zelo ohlapna definicija zla je, da je to neželjeno asocialno vedenje, ki se odraža skozi neuravnoteženo obnašanje. To je lahko koristoljubje, egoizem, brezbržnost, neobčutljivost za trpljenje drugih, kratenje osnovnih človekovih pravic in svoboščin, nasilnost, vsiljevanje svojih nazorov, diskriminacija ipd. Friedrich Nietzsche pravi, da je zahodna religija povezala zlo s suženjsko mentaliteto deprivilegiranih in izkoriščanih množic, ki sovražijo svoje gospodarje in se jih hkrati bojijo.

Dobro pa je povezano s pojmi, kot so dobrotelost, sreča, ljubezen, pravičnost, sočustvovanje, spoštovanje pravic drugih idr. Dobro in zlo sta antropocentrična pojma in sta posledica razvoja civilizacije. Vojteh potem razlaga razvoj teh pojmov podobno kot Darwin in kot Dawkins v knjigi Sebični gen. Vendar odkar evolucija ni več slepa sila, se pravi od nastanka civilizacije, "zlo in nesreče niso samo rezultat slepe in nezavedne usode", ampak v veliki meri posledica naših dejanj in opustitev.

Če je najvišji cilj naše vrste ohranitev našega planeta in nas samih, potem "se je treba boriti za boljši svet in se z zlom spopadati, ne pa da se z zlom sprijaznimo ali pa ga celo imamo za koristnega za »poboljšanje« človeka", kot je Vojteh Milanovo vprašanje spremenil v odgovor.

Milan dalje komentira, da je dualizem sam po sebi zanimiva tema, tudi v zvezi s človeško zavestjo. Kot fizik misli, da narava sama z dualizmom nima nič in je dualizem kot razumevanje delovanja narave

samo posledica človeške psihologije. Domneva naslednji vzrok za človekovo dualistično pojmovanje sveta: ker možgani dostikrat delujejo na osnovi DA ali NE, VSE ali NIČ, ŽIVLJENJE ali SMRT. Že samo nevroni delujejo po sistemu: poslati informacijo naprej ali ne. Torej: narava ni noben »jin« in »jang«, v osnovi narave pa ni niti dobrega niti zla.

Na citiranje slovenskega fizika Alojza Kodreta, da pravičnost in logika nista vgrajeni v aksiome tega sveta, so bili odzivi dokaj energični. Ljiljana meni, da je človek zanimivo bitje. Navaja primere različnosti in vzporednice: groteskno (odrezana roka), nedoumljivo, nerazumljivo, zastrašujoče (ubijanje iz užitka), vulgarno (zdravnik, ki je otipaval 16-letnico), altruistično, požrtvovalno, čuteče, empatično ipd. Cel spekter od najslabšega do najboljšega. Podaja vprašanja: Zakaj smo vse to? Zakaj ravnamo plemenito, drugič pa zločinsko, podlo? Človekova dejanja ljudje vrednotimo: razvrščamo jih na dobra in na slaba. Kaj je naše merilo, kriterij? Vemo, da imamo skupne kriterije, a tudi vsak svoje.

Ljiljano so vedno pritegnili eksistencialisti – človek, vržen v ta svet, v svet nič, v katerem osmišlja svojo eksistenco. Človek je človeku in samemu sebi rabelj in osvoboditelj. Dobro in slabo v naravi ne obstajata. Tako življenje kot smrt, dan in noč, vse drugo je sestavni del življenjskega ali drugih naravnih ciklov.

Dobro in zlo pa obstajata v človeškem umu, ki svet in samega sebe prepozna, dojema tudi skozi perspektivo dobrega in slabega. Ljiljana meni, da se je ta koncept razvil postopoma. Najprej iz izkušenj, povezanih z eksistenco, potem še zaradi razvoja možganov, odgovornih za čustvovanje. Stanja ugodja in trpljenja so za človeka izjemno pomembna. So vir učenja in hkrati frustracij, travm. S sodelovanjem uma se je razvila tudi etična komponenta (izkušnje, logika, čustva, vzrok – posledica), morala pa je omogočala obstoj družbe kot celote oziroma njeno funkcioniranje, kot so si ga zamislili ljudje, ki so v razslojeni družbi imeli vzode materialne in druge moči. Četudi je ta koncept povsem človeška "iznajdba" ali pridobitev, omogoča človeku in človeštvu napredek.

Danes je prizadevanje za dobro povezano tudi z našo eksistenco – Zemlja nas ne potrebuje in ne to veselje, mi potrebujemo Zemljo, in sicer takšno, da bomo na njej lahko bivali. Kapitalizem kot družbeni red je za Ljiljano zlo. To ne pomeni, da predvsem človeškemu svetu ni prinesel kakih pridobitev: v nekem trenutku je pomenil napredek. A to ni več: je uničujoč ne le za človeštvo, temveč za vse živo. Zanj je dobro vse, kar je javno napisano, izrečeno ali udejanjeno na to temo.

Milan se kot kritično razmišljajoči fizik, tudi do svoje lastne vede, niti zdaleč ne strinja z idejami o popolni naključnosti narave. Na relativno poljudni način skuša razložiti fizikalne podrobnosti v moderni fiziki, predvsem v kvantni mehaniki, ki povzročajo pojmovne težave celo vodilnim fizikom teoretikom. Med njimi so: koncept materije (dualizem, verjetno umetno postavljen, o materiji kot delcih in valovanju obenem), vprašanje determinizma/naključnosti, vprašanje odnosa med konceptoma determinizma in naključnosti do ideje o bogovih itd. Milan se veliko bolj nagiba k popolnemu naravnemu determinizmu. Tisti današnji fiziki teoretiki, ki so skeptični glede pojma naključnosti, se namreč kritično sprašujejo tudi o tem, kaj naj bi v resnici pomenil navidezno naključni kolaps valovne funkcije, skoki med kvantnimi stanji in razpad nestabilnega atomskega jedra. Tudi na osnovi prepričanja o naravnih zakonih in determinizmu Milan zavrača prepričanja, da veselje in narava nimata že neke notranje logike na prav osnovnem nivoju. Hkrati izpodbija številne poskuse zatekanja fizikov teoretikov k verskemu misticizmu, npr. na osnovi budizma.

Odgovori na T2:

Vojteh je odličen poznavalec Marxovega dela. Omenja, da se po Marxu hierarhija vrednot lahko spremeni s spremembo temeljnega produkcijskega odnosa. Omenja tudi znamenito Marxovo 11. tezo o Feuerbachu: 'Filozofi so do sedaj svet samo razlagali, gre pa za to, da ga spremenimo.' Kako se učinkovito spopasti s kultom egoizma, ki se ga napačno istoveti z individualizmom? Kako premagati manipulacijo in populizem? Na dolgi rok z omenjenim Marxovim receptom, na kratek rok pa s politično borbo pravih levih, naprednih sil proti najbolj izrazitim deviacijam kapitalizma in njegove folklore, ki jo ljubkovalno označujemo z evfemizmom "parlamentarna demokracija".

KAVA III (marec 2019)

Točki za razpravo:

T1. Razumevanje fenomena zavesti. Teme: subjektivnost zavesti (Ali imamo vsi podoben vtis glede rdeče barve?); svobodna volja; iluzorni občutki (individualna zavest kot celotno veselje, kolektivna zavest, zombiji); zavest živali in umetne inteligence; prag za nastanek zavesti; spanje in meditacija; mistifikacija kvantne mehanike. Biološki in sociološki vzvodi eksistenčnega strahu pred ničem, neznanim, neuspehom in nesprejetostjo ter povezava strahu z intuitivnim dojemanjem zavesti.

T2. Praktični nasveti in racionalni argumenti za: I) krepitev poguma in premagovanje strahu; II) spodbujanje pokončnosti namesto ponižnosti, podrejenosti in samopomilovanja; III) razvijanje resničnega individualizma in čuta osebne odgovornosti ter premagovanje konformizma.

Hipoteza Milana: Domnevam, da si točke (I) do (III) v drugi debatni točki sledijo po intenzivnosti rasti osebnosti. Strah je treba premagovati, da bo človek individualno, pokončno, samozavestno in pogumno bitje, hkrati pa altruist. Prav strah je najmočnejše orožje vsakršne politične manipulacije. Bolj filozofska kot biološka osnova vseh umetnih strahov je temeljni strah pred ničem. Zaradi načina sprejemanja informacij iz okolja in zbiranja v središču živčnega sistema doživlja človek naravno iluzijo, da je s svojo zavestjo središče veselja ali pa kar veselje samo. Tudi če zavestno in racionalno zavrača to idejo, morda podzavestno ves čas tiči v njem. Od tod izvira tudi strah pred ničem: človek se zavestno ali podzavestno boji, da bo z njegovo smrtjo izginilo vse veselje. Človeka muči vnaprejšnje zavedanje singularnosti trenutka izginotja zavesti. Ta strah je močnejši od biološkega strahu, zato človek išče bližnjice do pomirjenja. Ker pa vedno čuti tudi dvom, ga pred tem temeljnim strahom ne more sam po sebi zaščititi noben svetovni nazor. S strahom se mora spopasti vsakdo sam in nihče drug ne more tega narediti zanj. Najmočnejša opora za to je izobrazba in temeljito, realno razumevanje sebe in okolice.

Odgovori na T1:

Vojteh je v smislu problema zavesti dualist in pravi, da poleg materije obstaja še zavest; ta je vir misli, te pa so plod visoko razvite organske materije v dialektični zvezi s sociološko in historično komponento. Fiziološki substrat zavesti (veliki možgani, predvsem korteks in neokorteks) ni dovolj za njen nastanek. Poleg materialnega substrata ima zavest tudi svojo nematerialno, v idealizaciji zgodovinsko komponento. S tem Vojteh misli kontinuiteto, ki se na fenomenološki ravni odraža skozi jezik in duhovno kulturo. Zavest se je skozi evolucijo razvijala dolgo, ne naenkrat. Podobno kot za človeštvo velja za otrokov postopni razvoj zavesti. Vojteh opozarja na tri filozofske zanke: 1) vulgarni materializem kot izenačevanje materije in zavesti, 2) filozofski idealizem, ki daje prednost zavesti pred materijo, 3) filozofski dualizem, ki strogo loči materijo in zavest. Kot zgled filozofskega dualizma navaja religiozno razlikovanje telesa in duše. Opozarja tudi na samovoljno interpretacijo dognanj v kvantni mehaniki. V kvantni mehaniki materija ne izginja kot pojem, razlikovati pa je treba tudi med filozofsko in ožjo fizikalno interpretacijo materije.

Odgovori na T2:

Vojteh se strinja z delovno (izhodiščno) hipotezo.

KAVA IV (maj 2019)

Točki za razpravo:

T1. Prazniki, tradicija in izročila. Kaj potegniti iz njih koristnega?

T2. Problem kulta osebnosti (politika, religija, šport, glasba, film itd.).

Teza: kult osebnosti je pogosto negativen za družbo. Vprašanje je: Kako ga minimizirati ali vsaj, kako ga preusmeriti in izkoristiti za pozitivne cilje? Vpliv vzgoje, izobrazbe, političnega sistema idr.

Odgovori na T1:

Vojteh pravi, da je koristnost praznikov, tradicije in izročil odvisna od konteksta. Zgleda: delavski praznik (prvi maj) ima pozitivno konotacijo, praznik Marijino vnebovzetje (petnajsti avgust) pa negativno.

Jože odgovarja, da razlikovanje ni tako preprosto. Na primer, simbolna, obče kulturna ali zgodovinsko-antropološka razlaga krščanske velike noči je simbolika oz. čaščenje plodnosti, spolnosti in drugega, od tod pa tudi simbolika ustvarjalnosti, živosti in vitalnosti. Povsod so častili tudi plodnost, vsako ljudstvo na svoj način. Tudi miti o vesoljnih poplavih na Bližnjem vzhodu so najverjetneje povezani s poplavljanjem Evfrata in Tigrisa. Podobnih mistifikacij naravnih pojavov in človekovih želja je veliko.

Splošne človeške, obče kulturno-antropološke teme oz. področja, s katerimi se ukvarjajo tudi religije, so naslednje:

- hrana, prehranjevanje, pridobivanje hrane, kmetovanje, lov, ribolov;
- bivanje, stanovanje, dom (zaščita pred neugodnimi vremenskimi prilikami);
- obleka, pridobivanje surovin zanjo (bombaž, lan ...), izdelovanje tkanin;
- spolnost, ljubezen, razmnoževanje, otroci, poroka;
- smrt, pogreb, pokopavanje, pokopališča;
- druženje, socialnost, medčloveška komunikacija – izmenjava informacij, interesov;
- izražanje, oblikovanje, organiziranje idej in vrednot, kultura, umetnost, filozofija, pravo, politika;
- posameznikovo in družbeno-skupinsko samouresničevanje, uveljavljanje, (samo)spoštovanje, upoštevanje nekoga;
- obramba/napadalnost, vojska, orožje itd.

Vse navedene teme oz. področja človekovega oz. družbenega nehanja/delovanja skušajo (praviloma) po Jožetovem prepričanju 'totalitarno' usmerjene, vseobsegajoče religije oz. njihovi predstavniki zasesti, okupirati, spraviti pod svoj nadzor – in tako še dodatno prikleniti posameznika, dele družbe oz. celotno družbo nase – z namenom, da si omenjeni religijski predstavniki zagotovijo svojo ohranitev, obnavljanje, dobrine, koristi in oblast.

Jože je naštel konkretne zanimive zglede o zvezi vsakodnevnega življenja in potreb s prazniki, z običaji, tudi prenesenimi v religije. Omenjen je bil kult Sonca, praktično del vseh kultur, npr. kot bog Hor pri Egipčanih. Manj znano je, celo med večino kristjanov, ki imajo Kristusa za človeka boga, da je Kristusova zgodba zelo podobna številnim zgodbam iz drugih, predhodnih ali sočasnih religij, kjer se podatki o bogovih ujemajo z astronomskimi podatki. Zgledi za te podatke so v krščanstvu: 12 apostolov, 25. december, 3 kralji, zvezda na vzhodu, enakonočje in velika noč, dolge časovne periode, povezane s precesijo zemeljske rotacijske osi itd.

Odgovori na T2:

Vojteh poudarja, da ima pojem 'kult' navadno pejorativni prizvok. Tako ga opredeljuje tudi SSKJ. Misli tudi, da je najboljša obramba pred kultom osebnosti (vsaj v politiki) čim bolj neposredna demokracija, ki predpostavlja transparentnost političnih odločitev. Partitokracija po definiciji teži k 'firerstvu' (pojavu nezmotljivega voditelja po vzoru Hitlerja) in je humus za rast vseh oblik kulta osebnosti.

KAVA V (maj 2019)

Točka za razpravo:

T1. Kako vzdrževati znanje in zaupanje v znanost, tako naravoslovno kot družboslovno, v času precejšnjega družbenega kaosa, medijskih manipulacij, povečanega praznoverja, fašistoidne fobije ter padanja resnosti in kakovosti šolstva?

Milanovo mnenje kot izhodišče debate: eden od ključnih vzrokov za upadanje kriterijev znanja po celotni šolski vertikali je tudi spodbujanje napačnih vrednot in jemanje avtoritete učiteljem, še bolj pa poskusi njihovega vkalupljanja in birokratiziranja. Navaja položaj visokošolskega sistema, ki je morda še najbolj kritičen. Namesto da bi bil glavni vzgojno-moralni cilj spodbujanje resnosti in prizadevnosti študentov ter navajanje k samodisciplini, samostojnosti in poglobljenemu študiju, se kar naprej pojavlja mantra, da se mora visokošolski sistem prilagajati novim generacijam. Bolonjski sistem pa samo dodatno krepi golo, primitivno preračunljivost. Celo glede visokošolskega študija se pojavlja mantra o igrifikaciji.

Glavna težava je, da niso vsi ljudje zreli za visokošolski študij. Ideje, da se mora celo študente motivirati s takšnimi didaktičnimi prijemi, kot so preverjanje prisotnosti, sprotno preverjanje znanja in igrifikacija, so zgrešile bistvo težav. Rešitve je treba iskati drugje – v družbenem sistemu. Visoka šola ne sme biti ustanova za socialno varnost. Vzgajati mora najsposobnejše strokovnjake. Družba mora namesto tega nuditi dovolj dostojno plačanih delovnih mest, za katere je dovolj srednješolska izobrazba.

Odgovori na T1:

Vojteh meni naslednje. Znanje in zaupanje v znanost se gradi ne samo skozi šolski sistem, temveč skozi celotno pravno-politično sfero, kjer se oblikuje družbena zavest. Nič ne pomaga, če učitelj v šoli razlaga evolucijo, zvečer ga pa dijaki vidijo klečati v cerkvi, ko s sklenjenimi rokami sitnari svojemu neobstoječemu bogu z bebastimi priprošnjami v upanju, da mu bo bog pomagal pri šoferskem izpitu, dovoljuje pa najhujše zločine. In potem bi naj ti dijaki bili vzgojeni v duhu 'zaupanja v znanost'!

Dalje navaja: »Materialistični monizem bi kot paradigmo morali uporabljati pri pouku vseh predmetov, ne samo biologije. Naša država in mediji načrtno rušijo to paradigmo. Odprite dopoldne TV ali radio na kakšni lokalni postaji! Rdečelični in rahlo zapiti kmetje v studiu sprejemajo klice gledalcev in kar iz studia rešujejo vse njihove zdravstvene (in druge) tegobe. Ponujajo jim zeliščne panaceje in jim povedo diagnozo, še preden do konca poslušajo vprašanje! Na resnih TV-kanalih mrgoli psevdoznanstvenih oddaj (izstopa kanal A), kjer poneumljajo ljudi z raznimi voo-doo praktikami, ESP, bajanjem, vidovitostjo, branjem z dlani in iz kristalne kroglice, zgodbami o obiskih Nezemljanov na sosedovem žitnem polju ipd. Pri vsaki širši sociološki debati pri okrogli mizi obvezno sedi kakšen far (največkrat mariborski 'moralni teolog' Štuhec). Tako koncipirana okrogla miza daje gledalcem jasno sporočilo: far, ki opleta s citati iz Zbirke zgodbic iz bakrene dobe (pri nas popularno imenovane Biblija), je po teži argumentov enak sociologu, ekonomistu, fiziku, antropologu ali evolucijskemu biologu! In potem se čudimo, da se čreda v božjih hramih redči čisto počasi.«

Vojteh se kot pedagog z več kot dvajsetletnimi izkušnjami s študenti strinja z Milanovimi ugotovitvami. Ko so začeli s 'sprotim ocenjevanjem', raznimi 'brainstormingi', s seminarji, ki so se začeli hkrati s predavanji, kompetencami, z raznimi ocenjevalnimi shemami, s strukturami končne ocene, je že vedel, da je voz krenil navzdol. Sprejemali so se 'cilji', v katerih je bilo npr. zapisano, da mora prvi izpit opraviti 75 % študentov. Profesor, ki ni dosegel tega cilja, je bil predmet posebne obravnave. Ko je Vojteh na neki profsorski konferenci cinično izjavil, da ni problem tudi 99 % prehodnost (»bomo pač znižali kriterije«), je bil deležen 'tovariške' kritike. Ko pa je nekoč bruce na uvodnem predavanju povedal, da bo verjetno študij končala le polovica vpisanih, so se študenti pritožili in moral je na razgovor. Vojko je poudaril, da so bili včasih profesorji avtoritete.

Ivan kot dolgoletni srednješolski ravnatelj meni, da se je kakovost šolskega sistema tako na srednješkolskem kot na visokoškolskem nivoju poslabšala s širitvijo mreže šol in še bolj z uvedbo »glavarine«, to je financiranja po številu dijakov ali študentov. Široka mreža šol je pomenila lažji vpis, tudi takih dijakov, ki sicer morda ne bi študirali, glavarina pa za zavod pomeni denar, ki bi ga bilo škoda izgubiti. Takšen sistem je vodil k nižanju kriterijev za uspešen vpis dijakov. Seveda je bilo lažje znižati kriterij za pozitivno oceno kot dijaka naučiti z dodatnimi urami pouka med letom ali pred izpitnimi roki ali študenta z dodatnimi predavanji in govorilnimi urami. Nižji kriteriji so prinesli tako tudi vpis dijakov s slabšim uspehom na fakultete. Da pa tudi te niso bile imune na glavarino, kaže podatek, da sta se kljub vpisu dijakov z nižjim uspehom kot poprej pred uvedbo spremembe povečala tako uspeh med študijem kot na zagovoru diplomskih nalog.

Jože vidi glavno težavo v pretiranem poudarjanju individualizma (prenos iz družbenega v šolski sistem). Povezal ga je s permisivno vzgojo.

Težava, ki smo jo potem analizirali, je preveč permisivna vzgoja. Šolski sistem na tej osnovi je zelo popularen v skandinavskih deželah. V Sloveniji ga zdaj preveč nekritično jemljemo kot odličnega. Vendar so se v samih skandinavskih deželah pokazale negativne posledice takšne usmerjenosti šolskega sistema. Prišli smo tudi do ugotovitve o pretiranem materializmu (v porabniškem smislu) že zelo mladih ljudi, tudi najstnikov, ki so že obsedeni z blagovnimi znamkami, npr. pri pametnih telefonih.

Milan misli, da bi morale biti družboslovne in naravoslovne vede precej bolj povezane in usklajene med seboj – ne toliko v smislu interdisciplinarnosti (čeprav je tudi ta zelo dobrodošla), temveč po skupnih raziskovalnih metodah. Navsezadnje: znanost je znanost: dobre in poštene znanstvene metode imajo skupne karakteristike. Povezovalni steber vseh ved bi vsekakor morala biti tudi matematika. S tem se poleg kvalitativnega opisa uvede še natančnejši kvantitativni opis, čeprav seveda ta ne sme biti samemu sebi namen. Glavna težava se seveda pojavi že na nivoju celotne družbe: študiji so neuravnoteženi, in sicer se število študentov neke smeri ne ujema s številom ustreznih strokovnjakov, ki jih družba potrebuje, še bolj pa se nesorazmerje kaže v zahtevnosti. Razen tega obstaja nesmiselno nezaupanje ali celo zasmehovanje med naravoslovci in družboslovci. Problem prevelike ločenosti in omalovaževanja ved je prisoten celo znotraj naravoslovja.

Glede načrtnega medijskega poneumljanja Milan meni, da je bistveno povedal že Vojteh, omenja pa še oglaševanje. To mu je zelo zoprno, prvič zaradi vsiljivosti vsepovsod, drugič zaradi »proti vzgojne« (porabniške) vsebine, tretjič zaradi popolnega pomanjkanja okusa, ki se kaže v nenehnem spakovanju (intonacija govora). Najbolj kritično pa se mu zdi, da večini ljudi oglaševanje ne gre na živce, še več, mnogim je všeč.

KAVA VI (junij 2019)

Točki za razpravo:

T1: Kako se učinkovito spopasti z medijskim poneumljanjem? Poudarek: 1) oglaševanje na radiu in televiziji ter v časopisih (pomanjkanje okusa – že v načinu govorjenja, vcepljanje porabniške miselnosti in zavajanje); 2) praznoverje na spletnih straneh (horoskopi, vedeževanje, duhovna energija, čudežne tehnike učenja tujih jezikov, čudežna zdravila in terapije ipd.). Izhodiščno mnenje: Za celovito rešitev je treba popolnoma spremeniti družbeni sistem, ampak vprašanje je, kaj lahko naredi »nemočni« posameznik, da se začne boriti proti tem nepravilnostim. Ali je mogoča širša družbena iniciativa?

T2: Kaj za koga zares pomeni demokracija? Osebni pogledi.

Odgovori na T1:

Vojteh meni naslednje:

»Kot že sam pravilno ugotavljaš: Za celovito rešitev je treba popolnoma spremeniti družbeni sistem. Dokler deluje zakon maksimalizacije profita, so vse akcije tipa 'Kupujte domače!' le donkihotska borba z mlini na veter. Kapitalisti molijo le k enemu bogu: profitu. Vse, kar prinaša ali povečuje profit, je dovoljeno ali vsaj družbeno sprejemljivo (oglaševanje 'čudežnih' zdravil in praktik, tečajji, v katerih se v treh tednih naučiš tekoče kitajščine, vse voo-doo in druge psevdoznanstvene metode ipd.). Ob tem se spomnim anekdote, ki mi jo je povedal prijatelj, s katerim vsako jutro pije kavo. Žena boleha za neozdravljivo obliko krvnega raka in oba se udeležujeta srečanj združenja bolnikov s podobnimi boleznimi. Na enem od takih srečanj, na katerem se zbere tudi do sto ljudi, je neka ženska po predavanju vprašala profesorja, priznanega specialista za te bolezni, ali pomagajo čaji in druga homeopatska zdravila, ki jih kupuje. Profesor je kot iz topa odgovoril 'Pomagajo, seveda pomagajo!'. Dvorana je onemela, na kar je po kratkem premoru dodal: 'Ampak ne vam, pač pa prodajalcem!'«

Dodatna pripomba Milana: »Na spletu sem videl oglas, da se lahko kitajščine naučiš celo samo v dveh dneh, ne v treh tednih.«

Odgovori na T2:

Vojteh ironično pravi: Demokracija je za tiste, ki niso na oblasti ("pri koritu"); oni drugi je ne potrebujejo, imajo namreč oblast.

Jože svetuje, da se ob pojmu "demokracija" zdi nujna raba pridevnikov, ki povedo, kakšno oz. katere vrste demokracijo ima v mislih tisti, ki navaja to besedo (npr. strankarska oz. parlamentarna demokracija, strankokratska demokracija, predstavniška demokracija, neposredna demokracija, samoupravna demokracija (delavska, znotraj podjetja oz. delovne organizacije), elektronska demokracija itd. Jože je pred več leti oblikoval in opredelil novo besedo oz. družbeni pojem: "sapidemokracija". Iz njegovega besedila poudarimo najprej to, da je prava (resnična, delujoča ali kakor je komu všeč) demokracija povezana z znanjem (informiranostjo). Iz besedila citiram Jožetovo etimološko in kratko pomensko razlago besede/pojma:

Etimološka razlaga: 'SAPIDEMOKRACIJA' je novotvorjena beseda, ki je sestavljena iz prvega dela novolatinske besede 'sapiens' (razumen, pameten, moder, umen) in iz besede grškega izvora 'demokracija'.

Jedrnata pomenska razlaga: 'SAPIDEMOKRACIJA' je način soodločanja ljudi o zadevi XYZ, ki je demokratičen v osnovnem pomenu te besede in hkrati temelji na poznavanju zadeve XYZ s strani vsakega od soodločujočih ljudi ter na nezmanipuliranosti vsakega od soodločujočih ljudi glede zadeve XYZ.

In še Ivanovi osebni pogledi. Najprej je citiral Churchilla, ki je demokracijo poimenoval kot najboljšo rešitev med samimi slabimi možnostmi. Problem, kot ga sam vidi, je v tem, da večina odloča, večina pa nikoli ni imela največ znanja in posledično najboljših rešitev. Nekoliko razočaran nad kakovostjo demokracije vidi v šaljivi primerjavi med totalitarnim sistemom in demokracijo tudi delček resnice:

V totalitarnem sistemu velja: »Ti samo govori, ti samo govori, ... (če si upaš).«

V demokraciji velja: »Ti samo govori, ti samo govori, ...(saj te nihče ne bo slišal).«

**PODPORA POBUDI ZA ZAČETEK POSTOPKA ZA OCENO USTAVNOSTI SODBE VRHOVNEGA
SODIŠČA O RAZVELJAVITVI SODBE LEONU RUPNIKU**

Združenje ateistov Slovenije

Na seji Koordinacijskega odbora Združenja ateistov Slovenije (ZAS) dne 27. 1. 2020 je bil soglasno sprejet naslednji

SKLEP

ZAS podpira pobudo za začetek postopka za oceno ustavnosti sodbe Vrhovnega sodišča o razveljavitvi sodbe narodnemu izdajalcu in kolaborantu Leonu Rupniku.

Ne smemo se sprijazniti s sramotno sodbo, ki je med ljudmi v Sloveniji, pa tudi v mednarodni skupnosti, povzročila val ogorčenja in zgražanja. Ministrstvo za pravosodje in nekateri pravniki uporabljajo za opravičilo te neverjetne sodbe taktiko, ki so se je posluževali obtoženci na Nuernberških procesih in obtoženi sodniki zloglasnih 'Ljudskih sodišč' (Volksgerecht) v Tretjem rajhu, ko so obsojali nedolžne: *"Mi smo legalisti in samo izvršujemo veljavno pravo!"*

S takim izprijenim formalističnim pristopom je sodišče zanikalo vrhovno načelo prava: moralo in pravičnost. Sodba pomeni *de iure* rehabilitacijo kolaboracionizma in naci-fašizma 75 let po porazu nosilcev teh idej, čeprav seveda ne more spreminjati zgodovine, ki je o zločincu Rupniku že dala dokončno in nepreklicno sodbo. Po logiki naše najvišje sodne instance bi bile lahko razveljavljene vse sodbe Nuernberškega sodišča, kjer je šlo še za dosti hujše procesne 'napake' kot v primeru Rupnik.

Gre za najhujšo zlorabo prava v politične namene doslej in to sodbo lahko postavimo ob bok 'sodbam' stalinističnih sodišč.

Sporočilo te sodbe je: NOB je bila krvava opresija, domobranci so se borili proti komunizmu kot nosilcu nelegitimne revolucije. Kolaboracija in NOB sta bili enakovredni strani v državljanski vojni in prav je, da 75 po vojni zaradi minornih procesnih napak razveljavimo sodbo v imenu ljudstva.

Kar je strah vzbujajoče in na daljši rok zelo nevarno, je nek trend v sodstvu, ki smo mu priča ne samo pri nas, ampak tudi v našem sosedstvu.

V ta trend se lepo vklaplja razveljavljena sodba Rupniku in je nadaljevanje žalostne in sramotne serije podobnih razveljavitvenih sodb zločincem kot so bili škof Gregorij Rožman pri nas, nadškof Alojzij Stepinac na Hrvaškem in Draža Mihailović v Srbiji.

Pridružujemo se prof. dr. Ljubu Bavconu, ki je osebno občutil domobranske zločine in ga podpiramo v njegovem prizadevanju za ustavno presojo sramotne sodbe.

Združenje ateistov Slovenije

zanj predsednik mag. Vojteh URBANČIČ l. r.

V Mariboru, 27. 1. 2020

Poslano:

- množičnim občilom (po e-pošti);
- prof. dr. Ljubo Bavcon (po e-pošti).

Združenje ateistov Slovenije

Lekarniška zbornica Slovenije

Vojkova c. 48
1000 LJUBLJANA
tajnistvo@lek-zbor.si

Spoštovani!

Obračamo se na vas kot stanovsko združenje farmacevtov Slovenije, ki v skladu z vašimi internimi akti (npr. KODEKS LEKARNIŠKE DEONTOLOGIJE) bdi tudi nad tem, da se mora farmacevtski strokovni delavec izogibati vsakršni dejavnosti ali obnašanju, ki bi omajala ugled poklica, lekarniške dejavnosti, delovne organizacije ali pristojne zbornice ali ki bi vzbujala nezaupanje javnosti v strokovnost ali poklicno integriteto farmacevtskih strokovnih delavcev.

Menimo, da je vaš KODEKS kršen vsaj v primeru brezplačnika LEKARNE MARIBOR, kjer Anja Hribernik, mag. farm., HOMEOPATINJA, v skoraj vsaki številki objavlja vsiljive reklame za homeopatska 'zdravila' in poudarja učinkovitost takšnega 'alternativnega' zdravljenja.

Tu je morda mesto, da opozorimo, da revija sploh nima kolofona (zato se nismo mogli obrniti direktno na izdajatelja), kar je samo po sebi prekršek po 12.čl. ZOIPub-A, (UL RS 86/09) in se lahko izreče globa od 120 do 400 eurov.

Kolofon je namreč obvezen element publikacije na kateremkoli mediju in mora vsebovati v strnjenem nizu naslednje obvezne podatke:

- oznako ISBN, ISSN, ISMN ali drugo mednarodno oznako publikacije;
 - navedbo naziva ali imena nosilca avtorskih pravic;
 - navedbo izdaje, dotisa, ponatisa, dopolnitve, ponovitve ipd.;
 - osebno ime avtorice ali avtorja publikacije;
 - osebno ime in naslov ali firmo in sedež založnika;
 - leto izida publikacije;
 - leto natisa ali izdelave publikacije;
- (8. člen)

Poljudno-strokovni časopis stanovskega združenja farmacevtov Mariborskih lekarn v tretji dekadri XXI. stoletja propagira psevdoznanost in šarlatanstvo!

Menimo, da to ni v skladu z vašim KODEKSOM LEKARNIŠKE DEONTOLOGIJE.

Članki omenjene homeopatinje so polni zavajajočih in neresničnih trditev, ki po našem mnenju zahtevajo pozornost vašega strokovnega združenja, pa morda še kakšnega nadzornega organa. V člankih se na več mestih zatrjuje, da so v njihovih "lekarnah na voljo tudi homeopatska zdravila, ki omogočijo učinkovito zdravljenje (!) že ob prvih simptomih." Homeopatinja obljublja, da bo reklamirala "homeopatska zdravila, ki se najbolj pogosto izberejo" in svojo obljubo je tudi izpolnila. V članku z naslovom ODPRAVITE BOLEČINE V ŽRELU S HOMEOPATIJO (LEKARNE MARIBOR, #13, september 2019) se med drugim zatrjuje: "ALI STE VEDELI? S HOMEOPATSKIMI ZDRAVILI LAHKO ZELO UČINKOVITO POZDRAVIMO BOLEČINE V GRLU ...!"

zdravili. Zaključek raziskave je bil, da homeopatsko zdravljenje ni dalo boljših rezultatov, kot ga nudi placebo.

Naše združenje se bori proti vsakršni psevdoznanosti, praznoverju, šamanstvu in za okrepitev pomena znanosti in razuma.

Nekako bi še razumeli, če bi se takšni članki pojavljali v glasilu npr. združenja homeopatov ali kakšni drugi obskurni publikaciji, ne pa v publikaciji vašega strokovnega združenja. Prepričani smo, da gre za dejavnosti ali obnašanje, ki bi lahko omajalo ugled vašega poklica, lekarniške dejavnosti, Lekarn Maribor in vaše zbornice ali ki vzbuja nezaupanje javnosti v strokovnost ali poklicno integriteto farmacevtskih strokovnih delavcev.

Pričakujemo, da boste ravnali v skladu z vašim KODEKSOM LEKARNIŠKE DEONTOLOGIJE.

Želimo vam vse dobro in predvsem zdravja!

V Mariboru, 19. 5. 2020

Združenje ateistov Slovenije (ZAS)

Zanj: mag Vojteh Urbančič, predsednik združenja

Poslano:

- naslovník, z e-pošto na e-naslov: tajnistvo@lek-zbor.si
- arhiv ZAS, tu.

Združenje ateistov Slovenije

V zvezi z objavo »**Marko Koprivc: Gre za hudo žalitev javnega šolstva in vseh šolajočih**« na spletni strani Socialnih demokratov (<https://socialnidemokrati.si/marko-koprivc-gre-za-hudo-zalitev-javnega-solstva-in-vseh-solajocih/>, 18. avgust 2020), v kateri je poslanec Socialnih demokratov mag. Marko Koprivc na ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, dr. Simono Kustec naslovil poslansko vprašanje v zvezi z nedavnimi izjavami cerkvenih predstavnikov glede slovenskih javnih šol, je Združenje Ateistov Slovenije (ZAS) iz Maribora sprejelo naslednje

STALIŠČE:

- ZAS podpira prizadevanja poslanca Koprivca, da se med cerkvijo in državo vzpostavi stanje, ki je določeno z Ustavo RS.
- Ateisti in drugi neverujoči v boga oz. bogove ne bomo dovolili, da bi nam vzeli sekularno šolo, ki jo štejemo za eno največjih pridobitev civilizacije in ki nas uvršča v vrh evropskih držav v tem pogledu.
- Korelacija med sekularnostjo in razvitostjo neke države je močno pozitivna. Ni naključje, da je najmanj religioznih med mladimi na Švedskem (75 %), Nizozemskem (72 %) in VB (70 %) /podatki za 2018/. To so uspešne, socialne in demokratične države.

Obrazložitev stališča:

"Da slovenska šola ateizira, namesto, da bi vzgajala za vrednote." (Citati so zahteve RKC v Sloveniji po spremembi ustavnega položaja javnega šolstva, ki jih je navedel poslanec Krivec.)

Torej po mnenju našega klera ateizem ni vrednota. Vrednote pa so verska nestrpnost, sprejemanje dogem brez dokaza, poneumljanje otrok z moralnimi nauki iz železne dobe, nasprotovanje znanstvenemu napredku, zlizanost z najbolj nazadnjaškimi silami v družbi?

"Da takšno javno šolstvo sodi med nevarnosti, ki grozijo narodu".

Sekularno šolstvo, kot ga imamo v Sloveniji, je rezultat stoletja dolgih bojev za laično šolo in nam ga zavidajo mnoge države. To je le realizacija ustavnega načela ločitve cerkve od države (ki – mimogrede – ni niti približno dosledno izpeljano v praksi). "Nevarnosti, ki grozijo narodu" so teokratične države, kjer je religija del šolskega kurikulumu in preveva vse pore družbenega življenja. Bi želeli državo, kot je Iran, Savdska Arabija ali kot so bile ultrakatoliške države v Evropi še pred nedavnim? Kam pripelje infiltracija religioznih dogem v javno šolstvo in javno življenj nasploh, si lahko ogledate na primeru ZDA. Kvintesenca povampirjene zaostale družbene zavesti je bil neverjeten prizor, ko je predsednik Trump dal s solzivcem in gumijevkami razgnati mirno množico protestnikov pred Belo hišo, da se je lahko slikal z izposojeno Biblijo pred neko cerkvijo.

"Da v sklopu nevarnosti, ki grozijo narodu, stoji javna šola ob boku nizki rodnosti, samomorom, splavom, mamilom in alkoholizmu."

Povezovati nataliteto, abortuse in zlorabo psihoaktivnih substanc z ateizmom oz. sekularno šolo je groteskno, ne ustreza resnici in kaže na pritlehne metode, ki jih uporablja kler, da bi kljub ustavni prepovedi skozi stranska vrata prodrli v učilnice javnih šol. Pač pa nenravna čudaštva, kot je celibat, povzročajo seksualne psihopatije in druge družbeno škodljive pojave. Spomnimo se sramotne in zavržne vloge, ki jo je odigrala RKC ob svojem izletu v divje podjetniške vode, kjer je izhlapela milijarda evrov njenih naivnih vlagateljev, ki so sledili sladkemu glasu s prižnic o tem, kako je njihov

denar v 'božjih rokah' in je zato nemogoče, da bi ga izgubili Takšne in podobne rabote so prave 'nevarnosti, ki grozijo narodu'.

"Da je potrebna moralna prenova in vzpostavitev drugačnih odnosov med cerkvijo in državo."

S tem se popolnoma strinjamo. Potrebna je moralna prenova v smislu vzpostavitve šolskega sistema, kjer ne bo prostora za razne kreacionistične 'teorije' in 'inteligentne načrte', kjer se otrok ne bo trapilo z moralo iz Zbirke zgodbic nomadskih plemen iz polpuščav Bližnjega vzhoda izpred 2.000 let, kjer bodo religija in ostala čudaštva ekskluzivno zasebna stvar (kot je npr. spolna usmerjenost, politično prepričanje ali umetniški okus) in ne bo *res publica*.

"Drugačni odnosi med cerkvijo in državo" predpostavljajo njuno **dosledno** ločitev in prepoved favoriziranja ene verske skupnosti na škodo ostalih. Predpostavljajo ukinitve inflacije razglašanja cerkvenih praznikov za državne, brezsravnega paradiranja najvišjih državnih uradnikov, ki naj bi zastopali vse državljane, na raznih verskih slovesnostih in obredih.

Za sekularno in ateistično javno šolstvo in proti konfesionalnim šolam!

Združenje ateistov Slovenije (ZAS)

člani Koordinacijskega odbora ZAS:

zanj: mag. Vojteh Urbančič
predsednik ZAS

dr. Milan Ambrožič

mag. Ivan Ketiš

Jože Kos Grabar ml.

V Mariboru, 31. avgusta 2020

Poslano (po e-pošti):

- Socialni demokrati (mag. Marko Koprivc);
- množična občila v Sloveniji.

Ivan Ketiš

Kratka predstavitev prispevka

V prispevku je avtor zbral celo vrsto misli, mnenj, aforizmov in šal o bogovih, verstvih in ateistih. Všečno je, da v tej predstavitvi ne želi biti agresiven oz. enostranski, ampak po moji oceni predstavi tako eno, kot drugo stran. To je zanimivo branje za vse, ki hočejo razumeti, dojeti in se tudi nasmejati nekaterim resnicam, spoznanjem in tudi kontradiktornostim. Za sestavo in predstavitev teh domislic in spoznanj je uporabil celo vrsto virov, ki jih navaja na koncu prispevka. Posebej želim omeniti, da se skozi te misli in reke da pri natančnem branju in razmisleku razbrati osnovno vodilo ateistov: »Nismo sovražniki teistov, ampak le verjamemo znanosti in dokazljivim resnicam«. Če se želite nasmejati, če želite razmisliti ali pa tudi dojeti nekatere misli o ateizmu in o religijah, je vredno prebrati te reke, razmišljanja in resnice.

Kratko predstavitev pripravil: Franc Ošljak

* * * * *

ATEISTI O BOGU

»Ali lahko katerakoli razumska oseba verjame, da je Sveto pismo kaj drugega kot človeški dokument? Danes precej natančno vemo od kod izvirajo posamezne knjige in približno, kdaj so bile napisane. Vemo, da so jih napisali ljudje brez poznavanja znanosti, z nekaj malega znanja o življenju in nevedni o večini zadev, ki jih danes znamo pojasniti in pod vplivom morale tistega primitivnega obdobja.« **Clarence Darrow, eden najbolj znanih ameriških odvetnikov v začetku 20. stoletja.**

»Nehajte uporabljati religijo kot oporo za sovražnost do ljudi, recite jim enostavno, da so kreteni pa bodo to dobro razumeli.« **Jack Nicholson, popularni ameriški filmski igralec.**

»Poroka med istospolnimi ni privilegij. Privilegij bi bil, če geji ne bi plačevali davkov kot to velja za cerkev.« **Ricky Gervais, angleški stand up komik, igralec, režiser, pisec tekstov in pevec.**

»Bogovi so zelo krhke stvari; lahko jih ubije že piš znanosti ali doza razuma.« **Chapman Cohen, angleški svobodomislec in ateistični pisec in predavatelj.**

In tako je človek rekel: »Ustvaril sem te, Bog, ker me je strah in sem vraževeren.«

Dva astronauta na tujem planetu. »Kje sva?« »Sva v istem času vendar v tem vesolju krščanstvo ni nikoli obstajalo; ta civilizacija je bila že pred tisočletji bolj razvita od naše.«

»Gledal sem televizijo in videl človeka, ki je trdil, da je specialist za Veliko nogo (Big foot je mitsko dlakavo bitje iz ameriških gozdov). Ne razumem, da si lahko specialist za nekaj, kar ne obstaja. Mislim sem, da ima samo cerkev patent za take zadeve.«

Za vse, ki bi radi vse svoje težave izročili v Jezusove roke, naj vas spomnim, da ima v obeh luknjo

Če vaš Bog ne more/noče ustaviti lastnih duhovnikov pred posiljevanjem otrok, zakaj mislite, da mu za vas kaj več kot za lanski sneg?

Ne potrebujem Boga, ki ne nahrani lačnega otroka danes, vendar vam obljublja nebesa jutri.

Se spomnite kraja, kjer ste bili pred rojstvom? Tja boste šli, ko boste umrli. .

Objava na Facebooku: »To je test. Če ne verjamete v Boga pošljite to sporočilo svojim stikom. Če verjamete v boga, molite, da nihče ne bo pošiljal mojega testa dalje. Bomo videli, kdo bo zmagal. Naj se igra začne!«

Vera je za človeka to, kar je za noja pesek.

»Kaj se zgodi, ko umremo?« »Mislim, da dajo našo bolnišnično posteljo nekomu drugemu.«

Znanost je vse bližje obuditvi mamuta, religija vrnitvi v mračni srednji vek.

Če Leteča špagetna pošast ne obstaja, zakaj so planeti oblikovani kot mesne kroglice?

Problem biti kritičen mislec ali ateist ali humanist je v tem, da imaš prav. In prav težko je biti na pravi strani pred ljudmi, ki nimajo prav. Ti ljudje ti odgovarjajo »Ali res verjamete, da večina ljudi nima prav?« Iskreno verjamem (komentar: verjetno velja za ZDA, imate pa tudi države, v katerih so verniki manjšina).

Trditi, da je pametno oboževati Jezusa za vsak primer, da, ko umrete on obstaja je isto kot reči, da je pametno ne spati za vsak primer, če Fredi Škarje obstaja (Freddy Krueger iz filmske srhljivke Mora v ulici brestov)..

Religija je podobna obrezovanju. Če boste z obema počakali do polnoletnosti, oseba verjetno ne bo zainteresirana ne za eno in ne za drugo..

Ali Bog obstaja? Sta krajši in daljši odgovor. Krajši: je »Ne«, daljši »Ne, ne, ne, ne, ne, ne, ne, ne....«

Vsi bi morali brati Toro, Koran in Sveto pismo. Potrebujemo več ateistov.

Religijam je potrebno v nekaterih zadevah tudi pritrditi. Ko trdijo, da so vse druge lažne, imajo popolnoma prav.

Kreacionizem. Vera, da nismo povezani z opicami, ne glede na število skupnih genov ampak, da dejansko izviramo iz prahu.

Kako lahko zanikate znanost medtem ko sedite za računalnikom in ste priključeni na internet?

Medtem, ko znanost odkriva skrivnosti vesolja, se religija še vedno ukvarja s primerno uporabo vašega penisa.

Devica Marija? Kako bi reagirali, če bi vam tako zgodbo povedala vaša najstniška hčerka.

Se bojite, da bi vas obsedel demon? Postanite ateist. 100 % zaščita.

Če je Jezus odgovor, kako bedasto mora biti šele vprašanje.

Sem tako prepričan ateist, da ne verjamem v obstoj ljudi, ki verjamejo v boga.

Molivci so podobni zavarovalnicam. Ljudem dajejo ves čas upanje vendar pa ne pomagajo, ko te zadenejo nesreče.

Verni ljudje imajo morda le prav, ko zavračajo teorijo evolucije. Če bi ta pravilno delovala, ne bi smelo biti nobenega vernika.

Sovražim dejstvo, da sem deprimiran ateist. Ne vidim ničesar za kar bi živel, niti ničesar za kar bi umrl.

Ateist je človek, ki nima nevidnih sredstev podpore.

Ste slišali za evangeličanskega ateista? Hodi od vrat do vrat s knjigo polno praznih strani.

Jezusa je spočela nezakonska mati. Matej: 1:18. Pankrt ne sodi v božjo skupnost, niti do desete generacije. Peta knjiga Starega testamenta in Judovske Tore. 23:2....

Evolucija je morda samo teorija medtem, ko je tvoj Bog zgolj hipoteza.

Hipoteza je poskus pojasniti zadevo z dvomljivim pojasnilom, brez vsakega testiranja. Teorijo, po drugi strani, testirajo številni znanstveniki in jo sprejemamo kot verjetno razlago opazovanj

Ateizem je nepreroška organizacija..

Ateizem: Prepričanje, da je pred nami še dolga pot do začetka razumevanja neskončne zapletenosti vesolja.

Teolog in metafizik sta nekoč razpravljata o svojih področjih. Teolog: »O metafiziki govorimo, ko slepec v temni sobi išče črno mačko.« Metafizik odgovarja: »Vendar vsaj mačka obstaja.«

Bog pravi: »Ne ubijaj.« in nato izbriše z vesoljnim potopom vso človeško raso, ker ga ljudje niso resno vzeli.

Bogokletje je zločin brez žrtve.

Bil sem ateist vse do trenutka, ko sem spoznal, da sem Bog.

Nekje v Srbiji: Ateist sem poslal, ko so policaji na postaji ubili Boga v meni.

Ko kristjan trdi, da je bivši ateist, bi mu rad rekel, da je to isto kot da bi doktor medicine rekel: »Vračam se v srednjo zdravstveno šolo, ker so me napak učili, ali niste ponosni name?«

»Torej ste ateist. Super. Ne bom izgubljal časa s tem, da vas pošljem k hudiču.«

Ateist je prijatelju komentiral molitev zbranih ljudi kot zapravljanje časa in napora. In nato dodal: »Hvala bogu, da sem ateist.«

Spomnim se otroštva, ko so mi starši polnili glavo z neumnostmi kot so Božiček, Velikonočni zajček in Zobno miško. Zdaj sem starejši in ne padam več na take bedarije, hvala Bogu.

Ateizem in religija sta dve strani istega kovanca. Prvi daje prednost glavi, druga zadnji plati.

ŠALE O ATEISTIH

Verniki očitno ne poznajo dovolj ateistov. Večina je prepričanih, da bi se ateist v smrtni nevarnosti ali na smrtni postelji obrnil k Bogu. Za prave ateiste to gotovo ne velja. Zakaj bi se vendar obračal za pomoč k nekemu v katerega ne verjameš niti pod razno. To se mi zdi enako kot da bi se obračal v življenjsko nevarni situaciji na Petra Pana, Sneguljčico, sedem palčkov.

Zaradi takega prepričanja je večina šal o ateistih s strani vernikov povezanih z ateistovim obračanjem k Bogu v smrtni nevarnosti. Ena takih govori o tem, da v Loch Nessu pošast zagrabi ateista v čolnu in ta v grozi prosi za pomoč Boga. Bog ga vpraša, kako to, da ga nekdo, ki ne verjame vanj, kliče na pomoč. Ateist odgovarja: »Pred minuto tudi nisem verjel v pošast iz jezera.«

Podoben je tisti, ko se neoborožen ateist najde iz oči v oči z levom. Boga prosi naj leva navdahne s krščanskim duhom. In res. Lev spregovori. »Hvala ti Bog za ta slasten prigrizek, ki si mi ga pripravil.«

Za uvod v podpoglavje o ateističnih šalah se mi zdi primerna tista, ki jo je povedal irski stand up komik Dave Allen, ki je šala samo zaradi Davea, saj odraža resničnost. Pripoveduje o absurdih v krščanskem nauku in kako jih vsiljujejo majhnim otrokom. Najprej krst in nato demagogija, ki je otrok ne more razumeti. Šalo sem prevedel iz videoposnetka nastopa komika.

Prvi dan v katoliškem vrtcu

Prvo vprašanje, ki so nam ga postavili, je bilo, kaj vemo o Bogu.

Ničesar nisem vedel o Bogu, kdo? »Bog! Kdo je Bog?« »Bog, ničesar ne veš o Bogu? Sestra! Sestra! Tu imamo ateista!« »Naj ti povem, fantič, Bog je, Bog je bil Bog bo vedno« »Kaj? Kaj je! Kaj je bil?« »On je oče! On je sin! On je sveti duh. On je troje v enem.« »Ali razumeš?«

Jaz sem štiri leta star, kako ne bi? Največje teološko vprašanje, kar ga poznamo; trije ljudje v enem.....Kje je on? » »On je tu!« »Kje? Jaz ga ne vidim.« »Če ga ne vidiš, to še ne omeni, da ga ni! »Ne pomeni?«

»Je v omari?« »Ni v omari! Bog ne hodi v omare!« »Je pod stopnicami? »Ni pod stopnicami! Bog ne hodi pod stopnice! On je tu, z nami zdaj. On je zgoraj, on je spodaj, on je zunaj, on je znotraj. On je povsod.«

Potem je velik, zakaj ga ne morem videti? Nato me je vprašal: »Ali ga ljubiš?« »Ne vem, nikoli ga nisem videl.« »Bog te ljubi in hoče tudi tvojo ljubezen. Če mu je ne daš, te bo vrgel v večni ogenj.« »Kaj? »Vrgel te bo v večni ogenj. Si se kdaj opeknel?« »Sem, na sveči.« »Kako je bilo?« »Bilo je boleče.« »Si lahko predstavljaš tako bolečino povsod po telesu? To se ti bo zgodilo, če ne boš ljubil Boga. Kaj zdaj misliš o tem?« »Ljubim ga. Ljubim ga.«

Nato sem ga vprašal, kdo je na križu? »Jezus.« »Kdo je Jezus?« »On je božji sin. Povedal sem ti že za očeta, sina in svetega duha.« »Rojen je bil za Božič in umrl za Veliko noč. Ni izgubljal časa.«

»Kaj se mu je zgodilo?« »Umril je zaradi tebe. Končal je na križu zaradi tvojih grehov.«

»Kdaj je bilo to?« »Pred 2000 leti.« »Ne morem biti kriv za to, saj sem star šele štiri leta.«

»Je imel očeta?« »Povedal sem ti, da je njegov oče Bog.« »Je imel mamo?« »Njegova mama je bila Marija.« »Torej je bil Bog poročen z Marijo?« »Ne, Marija je bila poročena z Jožefom. Kaj ti ni jasno? A ne boš nehal vpraševati?«

Allanova šala o papežu in ateistu

Papež se je pogovarjal z ateistom in razprava je postajala vse bolj vroča dokler papež ni več zdržal in mu je rekel: »Vi ste kot človek s prevezo preko oči v temni sobi, ki išče črno mačko, ki je ni tam.«

Ateist se je zasmel in rekel: »Z vsem dolžnim spoštovanjem, razmišljava zelo podobno. Vi ste kot človek s prevezo preko oči v temni sobi, ki išče črno mačko, ki je ni tam vendar pa jo kljub temu najde.« .

Nekje na nemško francoski fronti v 1. svetovni vojni.

»Vojak Meier! Včeraj vas ni bilo pri maši! Vi ste vendar protestant!«

»Sem ateist, gospod podoficir!«

»Človek, nisem vas vprašal, kaj ste ampak v kaj verjamete, da vas ni bilo pri maši?«

»Oprostite, gospod podoficir, sem ateist, kar pomeni, da v nič ne verjamem!«

»Gotovo ste znoreli? Prvič vi me ne boste o ničemer poučevali in drugič niste za to v vojski, da bi v kaj verjeli. Jutri popoldan se boste javili pri meni z jasno izraženo vero. Razumete!«

Duhovnik in fantič

Duhovnik je srečal fantka z nekaj dni starimi kužki. Vprašal ga je, v šali, če so kužki kristjani in ta je potrdil. .

Po več kot dveh tednih je isti duhovnik v družbi še z enim duhovnikom ponovno srečal fantka. Da bi nasmejal svojega kolega, ga je ponovno nagovoril: »Zdravo fantek, kako so kaj tvoji krščanski kužki?«

Otrok odgovori: »Niso več kristjani ampak ateisti.«

»Kako je to mogoče,« vpraša duhovnik. »Medtem so spregledali!«

Molitev v neurju

Ko se med neurjem kapetan zave, da ladja tone, zakriči: »Ali zna kdo moliti?« Samo eden od mornarjev stopi naprej in pravi: »Jaz znam.«

»Dobro,« pravi kapetan: »Vi«, pravi kapetan, »Vi boste molili medtem, ko si bomo ostali nadeli rešilne jopiče – enega imamo namreč premalo.«

Ponovno rojena kristjanka

Mlada učiteljica je svojim tretješolcem povedala, da je ponovno rojena kristjanka. Učence je vprašala, če je tudi med njimi kak ponovno rojen kristjan.

Ne, da bi vedeli učenci, kaj pomeni ponovno rojen vendar v želji, da razveselijo učiteljico in napravijo nanjo dober vtis, so se dvignile roke vseh učencev razen ene deklice.

Učiteljico je seveda zanimalo zakaj ne. Deklica je rekla: »Ker nisem kristjanka.«.

»Kaj si potem?« »Ateistka.«

Učiteljica, zdaj nekoliko vznemirjena, rahlo zardela, jo je vprašala, zakaj je ateistka.

Deklica odgovarja. »To je zato, ker moja družina ni verna. Mama in oče sta ateista, zato sem tudi jaz ateistka.«

Učiteljica je bila zdaj jezna. »To ni razlog,« je rekla glasno. »Če bi bila tvoja mama idiotka in tvoj oče idiot, kaj bi bila potem tudi ti idiotka?«

»Potem,« pravi deklica, »bi bila ponovno rojena kristjanka.«

Ne verjame v pekel

Mlado dekle je prišlo z zmenka vsa žalostna. Mama jo je vprašala, kaj je narobe. Odgovorila je: »Bill me je pred kakšno uro zaprosil.«

Mama: »Zakaj si potem tako žalostna?«

Dekle: »Ker mi je povedal, da je ateist. On celo ne verjame, da obstaja pekel.«

Mama: »Poroči ga kljub temu. Med nama; še kako mu bova pokazali, da se moti.«

Vera v duha še ne pomeni, da ta obstaja

Ateist je na dražbi kupil starodavno svetilko, jo odnesel domov in jo začel polirati. Nenadoma se je pojavil duh in rekel: »Gospodar, lahko ti izpolnim tri želje.« Ateist je rekel: »Rad bi verjel vate.« Duh je tlesnil s prsti in ateist je verjel vanj. Njegova druga želja je bila, da bi vsi ateisti verjeli vanj. Duh je

ponovno tlesnil s prsti in vsi ateisti na planetu so verjeli v duhove. »In kakšna je tvoja tretja želja?«. »Dobro«, je rekel ateist. »Rad bi imel milijardo dolarjev.« Duh je ponovno tlesnil s prsti vendar se ni nič zgodilo. »Kaj je narobe?«, je vprašal ateist. Duh je skomignil in rekel: »To, da verjameš vame ne pomeni nujno, da tudi v resnici obstajam.«

Čas in prostor za skepticizem

V obdobju strahovlade po Francoski revoluciji, so nekega jutra začeli z usmrčitvijo treh moških: rabina, katoliškega duhovnika in racionalista skeptika.

Rabin je šel na morišče prvi. Ko je videl giljotino, je prosil za zadnje besede. »Verjamem v enega in edinega Boga in On me bo rešil.« Krvnik je položil rabina pod rezilo, postavil čezenj blokado in potegnil vrvico, ki je sprožila rezilo v gibanje. To se je začelo spuščati navzdol vendar nenadoma ustavilo samo nekaj cm nad žrtvinim vratom. Rabin je rekel, »Napovedal sem vam to.«

»Čudež«, se je slišalo iz množice. In krvnik se je moral strinjati in rabin je lahko odšel.

Naslednji je bil na vrsti duhovnik. Tudi on je zaprosil za zadnje besede. »Verjamem v Jezusa Kristusa in v to, da me bodo Oče, Sin In Sveti duh rešili.«. Krvnik je ponovil postopek in rezilo se je spuščalo proti žrtvi. In ponovno se je rezilo ustavilo na istem mestu kot prej.

»Nov čudež«, se je slišalo iz razočarane množice. In krvnik ponovno ni imel druge izbire kot da obsojenca osvobodi.

Zdaj je bil na vrsti skeptik. Vprašali so ga, kakšne so njegove zadnje besede. Toda skeptik jih ni slišal. Strmel je v vsemogoč stroj smrti, na videz izgubljen. Vse dokler ga ni krvnik udaril po rebrih in ponovno postavil vprašanje. .

»Oh, vidim, kje imate problem«, je rekel in s prstom pokazal na mehanizem.. »Imate blokado pri zobniku, ki ga kažem.«

Bog bo zagotovil

Dekle je pripeljalo domov svojega zaročenca, da ga predstavi staršem. Po večerji je njena mati poprosila očeta, da poizve kaj o mladeniču.

Oče povabi zaročenca v svojo delovno sobo na pijačo.

»Torej, kakšni so tvoji načrti?« je oče vprašal mladeniča.

»Sem učitelj Tore (judovska sveta knjiga)«, je odgovoril.

»Učitelj Tore. Hmmm,« je rekel oče. »Izvrstno, vendar, kako boste moji hčeri zagotovili hišo, v kateri bo živela kot je navajena zdaj.?«

»Osredotočil se bom na študij,« je odgovoril mladenič, »in Bog nama jo bo priskrbel.«

»In kako ji boste kupili čudovit zaročni prstan, kakršnega si zasluži?« je vprašal oče. .

»Osredotočil se bom na študij,« je odgovoril mladenič, »in Bog nama ga bo priskrbel.«

»In otroci?« je vprašal oče. »Kako jih boste vzdrževali?«

»Ne skrbite gospod, Bog nama bo pomagal,« je odgovoril zaročenec. Pogovor se je nadaljeval v tem stilu in na vsako vprašanje očeta, je zaročenec odgovarjal, da jima bo Bog pomagal.

Kasneje je mati vprašala moža: »Kako je šlo, dragi?«

Ta ji je odgovoril: »Nima zaposlitve in nobenih načrtov, dobra novica pa je, da misli, da sem jaz Bog!«

Stava

Moški vstopi v bar in sede poleg Baptista.

Moški: »Vidite moškega na TV, ki stoji na okenski polici?«

Baptist: »Vidim.«

Moški: »Skočil bo.«

Baptist: »Ne, ne bo. Molite z mano.«

Moški: »OK, staviva, samo da bo bolj zanimivo. Tu je moj dvajsetak.«

Baptist: »Velja, Jezus bo ga rešil.« Položi svoj dvajsetak. »Zdaj pa moliva.«

Molita.

Tip na TV skoči.

Baptist: »V redu, stava je stava.« In potisne svoj denar proti moškemu.

Moški: »Ne morem vzeti vašega denarja. Moram vam priznati, da sem že videl ta posnetek.«

Baptist: »Tudi jaz vendar sem mislil, da bo molitev tokrat pomagala.«

Po pričevanjih bi naj bila naslednja šala znamenitemu fiziku Nielsu Bohru najbolj všeč:

Fizik Alice vstopi v prostore fizika Boba in opazi podkev pritrjeno na zid. Seveda ne more mimo vprašanja: »Zakaj imaš podkev :na zidu?« Bob mu odgovori: »Prinaša srečo.« Alice šokiran. »Pa ja ne verjameš v to?« Bob: »Seveda ne, toda slišal sem, da deluje, tudi, če ne verjameš v to..«

*Niels Henrik David Bohr je bil danski fizik, ki je postavil temelje razumevanju atomske zgradbe in kvantne mehanike. Leta 1922 je dobil Nobelovo nagrado za fiziko. Čeprav je odrasel v protestantski družini, je kasneje izstopil iz cerkve in postal ateist. .

In še eden, ki govori o nestrpnosti vernikov.

Nekoč sem videl tipa na mostu, ki se je pripravljaj na skok v globino. Rekel sem mu: »Ne storite tega!« Odgovoril mi je: »Nihče me ne mara.« Potolažil sem ga. »Bog vas ima rad. Saj verjamete v Boga?«

»Da«. Nadaljeval sem: »Ste kristjan ali Jud?« Odgovoril mi je: »Kristjan«. »Jaz tudi! Protestant ali katolik?« Odgovoril mi je: »Protestant«. »Jaz tudi. Katera veja?« Odgovoril mi je »Baptist«, »Jaz tudi. Severni ali Južni baptist?« Rekel je: »Severni Baptist«. Odgovoril sem mu: »Tudi jaz. Severni konzervativni baptist ali Severni liberalni baptist?«

Odgovoril mi je: »Severni konzervativni baptist.« »Jaz tudi. Severni konzervativni baptist s področja Velikih jezer ali Severni konzervativni baptist iz Vzhoda? Odgovoril mi je: »Severni konzervativni baptist s področja Velikih jezer.« »Rekel sem mu: »Jaz tudi! Severni konzervativni baptist s področja Velikih jezer s koncila leta 1879 ali Severni konzervativni baptist s področja Velikih jezer s koncila leta 1912?« Odgovoril mi je: »Severni konzervativni baptist s področja Velikih jezer ustanovljen leta 1912.« To je bilo zame le preveč. Odgovoril sem mu: »Umri, ti krivoverec in ga potisnil preko ograje«.

Nestrpnosti vernikov do drugače verujočih ali ateistov je znana. Hudo pa je, ko jo javno izrazi visok cerkveni dostojanstvenik. Tako je nadškof Rode v intervjuju na nacionalki na vprašanje o gradnji džamije izjavil: »Vsekakor si ne morem predstavljati, da bi lepo slovensko pokrajino kazil minaret.«

Tudi iz lastnih izkušenj lahko potrdim, da so verniki bolj nestrpni kot ateisti. Med prijatelji imam ateiste, med kolegi in sorodniki tudi vernike. Na vprašanje, kaj menijo o muslimanskem verskem objektu pri

nas, nihče med ateisti ni videl v tem problema, obenem pa je bil več kot tri četrtine vernikov, zanje nesprijemljiv.

VPRAŠANJA IN ODGOVORI

Kaj se zgodi, ko se agnostik pridruži Ku Klux Klanu? Zažiga vprašaj na pohodu članov.

Kaj dobiš, če križaš Jehovo pričo z ateistom? Nekoga, ki trka na vaša vrata brez vidnega razloga.

Zakaj nikoli ne boste našli cerkve s prosto dosegljivim WiFi. Ker si cerkev ne želi konkurence nevidne moči, ki deluje..

Koliko ateistov potrebujemo za zamenjavo žarnice? Dva. Eden zamenja žarnico in drugi to snema, da fundamentalisti ne bi trdili, da je to storil bog. .

Kako imenuješ inteligentnega Američana? Ateist.

Kaj je največji problem ateistke? Nima sogovornika med orgazmom (o Bog, prihaja...).

V čem je Bog enak povprečnemu moškemu? Dokler niste na kolenih, zanj niste zanimivi.

Koliko kreacionistov potrebuješ, da zamenjaš žarnico? Nobenega! Oni so še pri baklah!

Če je denar izvor vsega zlega, zakaj ga potem zahteva cerkev?

Zakaj pravijo, da si po smrti bližje Bogu? Ker tudi ti ne obstajaš več.

Kako se lahko ločiš iz verskih razlogov? Če partner misli, da je Bog, vi pa ne.

Zakaj morate grešiti? Če ne grešite, je Jezus umrl brez razloga.

Zakaj vaš pogovor z Bogom imenujejo molitev? Nelogično glede na to, da njegov pogovor z vami imenujejo .šizofrenija.

Kdaj je džanki našel Boga? Na dan, ko se je predoziral.

Kaj je brezmadežno spočetje? Posilstvo, pravzaprav še huje od tega, saj je Bog oplodil žensko brez njenega soglasja.

Zakaj bi bil Bog zajeban hinavec, če bi obstajal? Prva njegova zapoved se glasi: »Ljubi Gospoda, svojega Boga, z vsem srcem, z vso dušo in z vsem mišljenjem. Ni drugih Bogov poleg mene«. Njegova izjava vsebuje dva od sedmih smrtnih grehov; domišljavost in zavist.

Koliko vernikov je potrebnih za zamenjavo žarnice? Nobenega. Sedijo v temi in zahtevajo od tebe, da verjameš, da luč še vedno sveti.

Kam nas je pripeljala znanost in kam vera? Znanost do Lune, vera do oltarjev.

Verjetno se vprašujete od kod črtica pri številki 7? Izhaja iz sedma božje zapovedi, ki pravi »Ne prešuštvuj«. Ko jo je Mojzes predstavil ljudem na gori Sinaj, so ljudje kričali briši in je potegnil čez številko črtico. .

Ali je krščansko sprejemati zahvale za tuje delo? Seveda ni, vendar Bog to sprejema. Po vsaki operaciji, ki reši življenje, pravijo ljudje »Hvala Bogu« in ne »Hvala kirurgu.«

Kakšna je bila nagrajena kratka zgodba na tekmovanju na dekliškem kolidžu, ki je opisovala vero, seks in skrivnost' »O Bog, noseča sem, le čigav je?«

Kdaj ne veš ali si v realnem svetu ali v vicu? Ko v bar vstopijo skupaj rabin, hodža in katoliški duhovnik.

Zakaj se ni Jezus rodil v Avstraliji? Ker ne bi našli treh modrecev in device.

Kako učiš skupino otrok o Bogu kdo je in kaj dela? Zbereš jih v učilnici in se nikoli ne pokažeš.

Če je Marija rodila Jezusa in Jezus je božje jagnje ali to pomeni, da je Marija rodila jagnje?

Kaj sta rekla Bog in Hawking drug o drugem? »Ni boga,«,Stephen Hawking, 2011. »Ni Stephena Hawkinga,« Bog. 2018.

Zakaj so ateisti v Parizu demonstrirali? Ker so našli v tedniku Charlie Hebdo na mizi karikaturista prazen list (spomnimo se na teroristični napad muslimanov na tednik, zaradi objave karikatur preroka Mohameda).

In skoraj na koncu še šaljiva primerjava verstev

Ob številnih verstvih bi bilo zanimivo primerjati; recimo njihove pričakovane odzive na nepričakovan dogodek (vulgarni angleški »shit happens« – imamo sranje).

Taoizem – Sranje se zgodi.

Budizem – Če se zgodi, ni v resnici sranje.

Islam – Če se zgodi, je to Alahova volja.

Protestantizem – Se zgodi, ker nisi dovolj trdo delal.

Judizem – Zakaj se sranje vedno zgodi nam?

Hinduizem – Sranje se je zgodilo že prej.

Katolicizem – Sranje se ti zgodi, ker si pokvarjen. .

Hare Krishna – Sranje se zgodi rama rama.

Teleevangelizem – Pošljite več sranja.

Ateizem – Nobenega sranja.

Jehove priče – Nok nok, sranje se zgodi..

Hedonizem – Ničesar ni takega kot dobro sranje.

Krščanska znanost – Sranje je zgolj v vaši domišljiji.

Agnosticizem – Morda se sranje zgodi, morda ne.

Rastafarianizem – Pokadimo to sranje.

Eksistencializem – Kaj je sploh sranje?

Stoicizem – Sranje me ne moti.

In čisto za konec, kaj pravi matematika o Bogu.

resnica + bog = življenje

resnica = življenje – bog

bog = življenje – resnica

Literatura:

<https://www.pinterest.com/AtheistsAmerica/funny-atheist-memes/>

<https://www.irishcentral.com/culture/craic/irelands-favorite-comedian-dave-allen>

<https://thoughtcatalog.com/melanie-berliet/2015/06/30-sinfully-hilarious-religious-jokes-and-puns/>

<https://www.theguardian.com/stage/2005/sep/29/comedy.religion>

<https://harmoniaphilosophica.com/2011/05/22/jokes-about-religion-and-atheism-2jszrulazj6wq-66/>

<http://www.angelfire.com/ky/nogod/joke.html>

<http://www.jokes4us.com/religiousjokes/atheistjokes.html>

<http://laffgaff.com/atheist-jokes-and-humor/>

<http://es.fanpop.com/clubs/atheism/images/1511910/title/atheist-jokes-fanart>

ATEISTIČNI ZBORNIK 2019–2020

Vpliv znanosti na oblikovanje družbene zavesti

Kolofon

<i>Izdajatelj:</i>	Združenje ateistov Slovenije (ZAS)
<i>Za izdajatelja:</i>	mag. Vojteh Urbančič, predsednik ZAS
<i>Uredniški odbor:</i>	dr. Milan Ambrožič, Jože Kos Grabar ml., mag. Vojteh Urbančič in Bogdan Škofljanc
<i>Tehnični urednik zbornika:</i>	Jože Kos Grabar ml.
<i>Jezikovni pregled delov zbornika:</i>	dr. Milan Ambrožič, mag. Vojteh Urbančič, Jože Kos Grabar ml., mag. Ljiljana Radosavljevič, mag. Ivan Ketiš
<i>Oblikovanje naslovnice:</i>	Maja Šušteršič
<i>Datum in kraj izida zbornika:</i>	december / gruden 2020, Maribor
<i>Tisk:</i>	Grafiti Studio d.o.o.
<i>Naklada:</i>	200

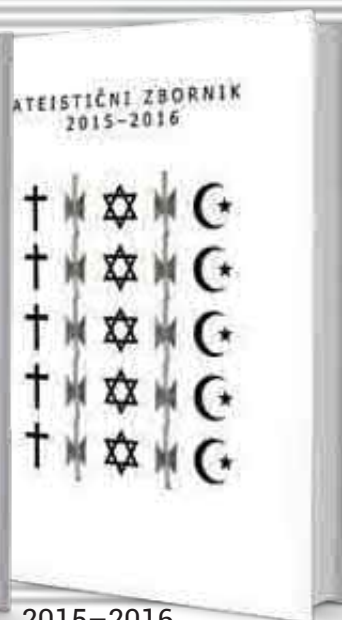
Zbornik je brezplačen. V elektronski obliki je enako kot prvi, drugi, tretji in četrti Ateistični zbornik dostopen na spletni strani <https://menekoprava.info/priporoceno-branje/publikacije/>

Za vsebino posameznega prispevka v zborniku v celoti odgovarja njegov avtor oz. avtorica.

Priporočamo tudi prejšnje izdaje ...

2017-2018

2015-2016

2013-2014

2011-2012

Združenje
Ateistov
Slovenije